

MAATSCHAPPELIJKE VERWILDERING

DER

JEUGD

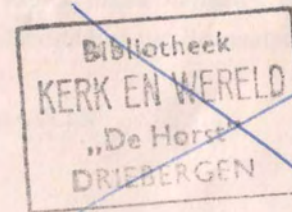
*

RAPPORT

BETREFFENDE HET ONDERZOEK
NAAR DE GEESTESGESTELDHEID VAN DE
MASSAJEUGD

IN OPDRACHT VAN DE
MINISTER VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN
WETENSCHAPPEN SAMENGESTELD

K4 a
maat
mv

Bibliotheek Academie
„DE HORST”
DRIEBERGEN

STAATSDRUKKERIJ- EN UITGEVERIJ BEDRIJF

'S-GRAVENHAGE 1952

INHOUD

Déclaration des droits de l'enfant	6
Voorwoord	7
De samenwerkende instituten	8

INLEIDING.

1. Opdracht	9
2. Overzicht der deelrapporten	10

HOOFDSTUK I - BEELD EN VOORKOMEN DER MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

1. Het verschijnsel der maatschappelijk verwilderde jeugd	13
2. De 'massajeugd' als maatschappelijk verwilderde jeugd	15
3. Het beeld van de maatschappelijk verwilderde jonge mens ..	17
4. Ontstaan en voorkomen der maatschappelijk verwilderde jeugd	27

HOOFDSTUK II - ENKELE SPECIALE PROBLEMEN EN LEVENSGEBIEDEN

1. Gezin, opvoeding en onderwijs	36
2. Het sexuele leven van de maatschappelijk verwilderde jeugd ..	41
3. Moraal, godsdienst en politiek	47
4. De arbeid van de maatschappelijk verwilderde jeugd	50
5. De vrije-tijdsbesteding van de maatschappelijk verwilderde jeugd	55

HOOFDSTUK III - MAATREGELEN	58
-------------------------------------	----

DECLARATION DES DROITS DE L'ENFANT

CHARTRE DE L'UNION INTERNATIONALE DE PROTECTION DE L'ENFANCE

PAR la présente Déclaration des Droits de l'Enfant, dite Déclaration de Genève, les hommes et les femmes de toutes les nations reconnaissant que l'Humanité doit donner à l'enfant ce qu'elle a de meilleur, affirment leurs devoirs, en dehors de toute considération de race, de nationalité et de croyance:

- I. L'enfant doit être mis en mesure de se développer d'une façon normale, matériellement et spirituellement.
- II. L'enfant qui a faim doit être nourri; l'enfant malade doit être soigné; l'enfant arriéré doit être encouragé; l'enfant dévoyé doit être ramené, l'orphelin et l'abandonné doivent être recueillis et secourus.
- III. L'enfant doit être le premier à recevoir des secours en temps de détresse.
- IV. L'enfant doit être mis en mesure de gagner sa vie, et doit être protégé contre toute exploitation.
- V. L'enfant doit être élevé dans le sentiment que ses meilleures qualités devront être mises au service de ses frères.

VOORWOORD

Het hier volgende rapport is voortgekomen uit de samenwerking van een zestal instituten, welke de lezer vindt opgesomd na dit woord vooraf. Het is uiteraard niet het werk van één dier instituten, al is het, na ampele bespreking, met volle eensgezindheid en dus voor gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, gepubliceerd. Het is ontstaan op grond en binnen de grenzen van de deelrapporten, op grond en binnen de grenzen van de opvattingen der verschillende samenwerkende instituten. Slechts kleine gedeelten uit het rapport zoals het de Minister werd aangeboden vervielen, ten dele om beknoptheid te bevorderen, ten dele omdat zij voor algemene publicatie niet geschikt waren.

Het rapport heeft betrekking op gegevens die in geheel Nederland verzameld werden behalve in Brabant en Limburg. Daarover zal het Mgr. Hoogveld Instituut te Nijmegen afzonderlijk rapporteren.

De bronnen waarop het hier voorgelegde rapport berust, zijn zeer omvangrijk. Om enerzijds de leesbaarheid van het rapport te vergroten, is dit beknopt gehouden en zijn de bronnen daarin niet opgenomen, anderzijds werd dit achterwege gelaten, omdat in een afzonderlijk bronnenboek datgene gepubliceerd zal worden, wat daartoe van voldoende algemene betekenis is.

Het rapport moet gezien worden als een eerste monsterring der omstandigheden. Een rapport immers opgesteld met louter wetenschappelijke doeleinden voor ogen, zou niet binnen het beperkte tijdsbestek dat ons ten dienste stond en zeker niet op de financiële basis waarmede wij te rekenen hadden, voltooid hebben kunnen worden. Het is met wetenschappelijke ervaring en hulpmiddelen samengesteld, het bedoelt echter geen ogenblik een wetenschappelijke arbeid om den wille en naar de maatstaf der pure wetenschap te zijn. Het *mocht* dit zelfs niet zijn.

Ten aanzien van in het rapport genoemde maatregelen en daarmee samenhangende overwegingen dient men te bedenken, dat het niet op de weg der instituten lag in enig opzicht vooruit te lopen op hetgeen locale, regionale en nationale organen voor mogelijk en gewenst zouden houden. Evenmin kan vooruitgelopen worden op de concrete vorm, die enige gedachte zou aannemen waar zij geconfronteerd zou worden met wereldbeschouwing, politieke verhoudingen, beschikbare personen, enz. enz. De rapporteurs zouden hun opdracht ernstig hebben misverstaan, indien zij op deze wijze inbreuk gepleegd hadden op de geestelijke vrijheden en verantwoordelijkheden van ons volk en zijn vertegenwoordigende lichamen. Zij zouden, van den beginne zo hartelijk samenwerkende met vele practici op dit gebied, bovendien tekort geschoten zijn in erkenning van toewijding, ervaring en bekwaamheid van velen, die hier reeds werkzaam zijn.

Het rapport heeft dus op dit terrein slechts verzameld en zelfs niet gekritiseerd.

Naast een woord van dank aan de hoofdamttenaren van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, inzonderheid aan die van de afdeling Vorming buiten Schoolverband, aan de leiders en medewerkers der instituten, richten wij hier gaarne een bijzonder woord van dank aan de heer W. A. Nell, drs. phil. en psychol., die zowel wetenschappelijk als administratief veel steun heeft gegeven aan de centrale coördinatie der werkzaamheden.

Namens de betrokken Instituten,
M. J. LANGEVELD

RAPPORT BETREFFENDE HET

'ONDERZOEK NAAR DE GEESTESGESTELDHEID VAN DE MASSAJEUGD'

IN OPDRACHT VAN DE MINISTER VAN O.K.W.
UITGEVOERD DOOR DE VOLGENDE INSTITUTEN:

1. *Het Instituut voor sociaal onderzoek van het Nederlandse volk*,
Nieuwe Hoogstraat 17 te Amsterdam.
2. *Het Paedagogisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Utrecht*, Trans 14.
3. *Het Sociologisch Instituut van 'Kerk en Wereld'*,
Maliebaan 79 te Utrecht.
4. *Het laboratorium voor Toegepaste Psychologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam*, Vossiusstraat 54-55.
5. *Het Sociologisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Utrecht*, Trans 14.
6. *Het Sociologisch Instituut aan de Rijksuniversiteit te Groningen*,
Oude Boteringestraat 44.

INLEIDING

1. OPDRACHT

Bij schrijven van 15 Oct. 1948, nr. 81261 II, Afd. V.B.S./J.Z. droeg de toenmalige minister aan bovengenoemde instituten met ingang van 1 October d.a.v. op een onderzoek in te stellen naar het ontstaan en de beïnvloeding van de mentaliteit der zgn. massajeugd, daarover rapport uit te brengen aan de Minister van O.K.W., terwijl het subsidie zich zou uitstrekken over een periode van 3 jaren. De bedoeling, dat de Afd. V.B.S. van het Ministerie van O.K.W. uit dit onderzoek niet slechts theoretische maar ook praktische winst zou mogen putten, bleek wel niet uit de brief van de Minister, maar was duidelijk naar voren gekomen in de besprekingen ten Departemente gevoerd in de loop van het jaar 1948. In bovenaangehaald schrijven van de Minister lezen wij het navolgende:

'... In de praktijk (bestaat) verschil van meening... over de omschrijving van wat onder 'massajeugd' moet worden verstaan. In de jeugd van het Nederlandse Volk treft men echter bepaalde groepen aan, welke, naar het oordeel van allen die er mee in aanraking komen, stellig tot de massajeugd gerekend moeten worden. Ik zou het op prijs stellen, indien de samenwerkende instituten bij hun onderzoek met deze kerngroep begonnen. Wellicht ten overvloede wil ik er op wijzen, dat de Regering de niet onaanzienlijke bedragen voor de bestudering van het probleem van de massajeugd niet in de eerste plaats heeft beschikbaar gesteld terwille van de wetenschappelijke waarde, welke dit onderzoek zonder twijfel heeft, als wel omdat zij daarvan resultaten verwacht voor de bestrijding der 'massificatie' van de jeugd.

Het ligt in het algemeen niet op de weg van de Overheid zich rechtstreeks met het werk onder de massajeugd bezig te houden; deze arbeid blijve aan het particulier initiatief overgelaten. De organisaties, welke deze taak op zich hebben genomen, zouden er echter ten zeerste mee gebaat zijn, indien zij binnen niet al te lange tijd, dank zij het door de samenwerkende instituten in te stellen onderzoek een beter inzicht in de geaardheid van de hierboven aangeduide groep kregen en zo mogelijk concrete aanwijzingen voor de beste wijze waarop deze 'massajeugd' ten goede beïnvloed kan worden. Teneinde eniger mate op de hoogte te komen van de omvang van het vraagstuk zou het voor mij van groot belang zijn te weten, welk gedeelte van de jeugd van 12 tot 28 jaar van de te onderzoeken groep onderwijs in enigerlei vorm geniet; betaalde arbeid verricht dan wel door enigerlei vorm van jeugdwerk wordt bereikt.'

In verband met het bovenstaande is het van alle belang enige punten te noemen, die de samenwerkende instituten als niet tot hun taak behorend hebben beschouwd.

Speciaal in Hoofdstuk III zullen verschillende maatregelen worden opgesomd, die door bepaalde onderzoekers zijn gesuggereerd als van belang voor de jeugd, waarmee zij bij hun onderzoek in aanraking kwamen. Maar meer dan een opsomming van voorgestelde maatregelen zal hier niet gegeven worden. Geen enkele genoemde maatregel zal als dwingend noodzakelijk worden voorgesteld. Anders immers zou inbreuk gemaakt worden op de politieke competentie van de Volksvertegenwoordiging en voortuit worden gelopen op wat al dan niet geaccepteerd kan worden door de verschillende

wereldbeschouwelijke organisaties. Bovendien moet iedere op dit terrein te nemen maatregel, nog geheel afgezien van politieke en wereldbeschouwelijke konsekventies, bij een mogelijke feitelijke uitvoering worden bezien door een speciaal hiertoe aange-stelde commissie, die aan alle wereldbeschouwelijke, technische, legislatieve, administratieve, locale en (of) regionale gegevens recht kan doen. Eerst op deze wijze kan iets concreets tot stand komen. De samenwerkende instituten hebben dus in dit rapport geen enkele maatregel als strikt noodzakelijk voorgesteld noch zijn zij inzake de uitvoering in details getreden. Het beoordelen van de noodzaak van een te nemen maatregel berust uiteindelijk bij Volksvertegenwoordiging of Gemeenteraad, terwijl de praktische uitvoering in handen gelegd moet worden van deskundigen en locale organen. Van geval tot geval zal ook de verhouding van Overheid en particulier initiatief geregeld moeten worden.

Dit rapport spreekt zich evenmin uit over de waarde en de betekenis van allerlei organen en activiteiten, die zich bezig houden met de hier onderzochte jeugd. Dit zou op een andere wijze eveneens een direkte ingreep betekenen in zaken, die een wereldbeschouwelijk karakter plegen te dragen. Hiermee hangt samen, dat dit rapport niet spreekt over die lichamen of instanties, die al of niet in aanmerking zouden dienen te komen voor Rijkssubsidie. Een urgentielijst van voorstellen daaromtrent is niet gemaakt, en kan ook eigenlijk niet 'objektief' gemaakt worden. Want juist hier moet regionaal worden gedifferentieerd, al naar de wereldbeschouwelijke en sociologische samenstelling der betreffende bevolkingsgroep. Volgens sommigen b.v. is de prediking van het Evangelie een primaire noodzaak, ook inzake de bestrijding van die verschijnselen bij de Nederlandse jeugd, terwille waarvan dit onderzoek is verricht. Anderen achten juist voor deze jeugd het nemen van uitsluitend materiële maatregelen van overwegend belang. Een plattelandsbevolking kan kulturele mogelijkheden missen, zodat daarin allereerst voorzien zou moeten worden. Maar omgekeerd maakt een industrie-bevolking vaak weinig of geen gebruik van de geboden kulturele mogelijkheden, zodat de problemen daar weer geheel anders komen te liggen. Hoe weinig 'rechtlijnig' de hier aangeduide problematiek is, kan zelfs in dit samenvattend rapport niet naar behoren worden aangeduid. De deelrapporten en het nog te publiceren Bronnenboek dienen om aan de verscheidenheid van vragen en behoeften in de verschillende delen van ons land enig reliëf te geven.

Tenslotte laat dit rapport zich niet in met de kwestie van de onderwijshervorming. Alle onderzoekers zonder onderscheid zijn het er over eens, dat een onderwijshervorming in al zijn geledingen van primair belang is. Maar juist hierover is reeds veel gepubliceerd. Voorstellen dienaangaande zijn de Minister door volkomen ter zake deskundigen meermalen gedaan. Dit alles is reden, waarom de onderwijshervorming slechts incidenteel in dit rapport ter sprake zal komen.

2. OVERZICHT DER DEELRAPPORTEN

De lijst van bijgevoegde rapporten, aan het eind van deze inleiding genoemd en genummerd, geeft het snelst en het best een overzicht van de plaatsen, waar sociologische of psychologische onderzoekingen zijn verricht.

Uit deze lijst blijkt, dat het onderzoek zich over een zeer groot terrein heeft uitgestrekt en dat er naar gestreefd is, een zoveel mogelijk representatief beeld van het onderzochte verschijnsel te verkrijgen.

Er is van het eerste begin af veelvuldig contact gezocht met personen en instellingen in de praktijk der opvoeding van de hier bedoelde jeugd werkzaam. Verscheidene nevenonderzoekingen werden verricht. Veel medewerking werd ondervonden van enkele Scholen voor Maatschappelijk Werk.

Van de zes samenwerkende instituten zijn de volgende rapporten ontvangen. Zij worden alle bij nummer geciteerd:

1. Rotterdam:	Katendrecht.	37.	Dordrecht.
2. „	Het Oude Noorden van Rotterdam.	38.	Zwijndrecht.
3 - 6A en B:		39. Utrecht:	Voormalige Wijk C.
	Rotterdam: Delfhaven.	40. „	Rode Brug.
	Boschpolder.	41. „	Notebomenlaan en omg.
	Tussendijken.	42. „	Betonbouw.
	Spangen.	43. „	Daalse Dijk en omg.
7. A, B, C.	Crooswijk.	44. „	Indische Buurt.
8.	Feijenoord.	45. „	Springweg - Lange Nieuwstraat.
9.	Blijdorp.	46. „	Bollehofsestraat en omg.
10.	Naaldwijk.	47. „	Ondiep.
11.	De Lier.	48. „	Tuinwijk.
12 - 16.	Maassluis.	49.	Rhenen.
	Maasland.	50.	Ede.
	Schipluiden.	51.	Enschede.
	Den Hoorn.	52.	Hengelo.
	Pijnacker.	53.	Almelo.
17.	Zevenhuizen.	54.	Oldenzaal.
18.	Zoetermeer.	55.	Distrikt Rotterdam, behandelt no. 1 - 38.
19.	Moordrecht.		West- en Delfland.
20.	Delft.	56.	Krimpenerwaard.
21.	Krimpen a.d. Yssel.	57.	Utrecht, behandelt 39 - 48.
22.	Schoonhoven.	58.	Twente behandelt 51 - 54.
23.	Stolwijk.	59.	Eindrapport Sociologisch Instituut.
24.	Ouderkerk a.d. Yssel.	60.	Yselstein.
25.	Lekkerkerk.	61.	Hilversum, Venetafabriek.
26.	Berkenwoude.	62.	Hilversum, ambachtsschool.
27.	Oud-Beyerland.	63.	Westfriesland.
28.	Nieuw-Beyerland.	64.	Veenendaal.
29.	Klaaswaal.	65.	Een groep kantoor meisjes.
30.	's-Gravendeel.	66.	Middelbare schooljeugd.
31.	Numansdorp.	67.	Groningen.
32.	Goudswaard.	68.	Leeuwarden.
33.	Oostvoorne.	69.	Groninger Veenkoloniën.
34.	Rockanje.	70.	Oldeboorn en Drachten.
35.	Ouddorp.	71.	
36. A. en B.	Ooltgensplaat.		

72.	Bakkeveen, Haulerwijk, Ureterp, Beets, Houtgehage, Boelenslaan, Harkema-Op-einde.	93.	Onderzoek massageugd (van Aalten).
73.	Sociale structuur van 90 Amsterdamse gezinnen.	94.	Onderzoek massageugd (Gerritse).
74.	Jeugdcriminaliteit 1948-49	95.	Het sexuele probleem bij na-oorlogse kinderen.
75.	Indische Buurt te A'dam.	96.	Rapport Schouten.
76.	Den Haag.	97.	Voorlopige rapporten, uit-gebracht eind 1949.
77.	Opzet, ervaringen, resultaten v.h. onderzoek naar de gees-tesgesteldheid van de massa-jeugd.		1 Samenvattend rapport Prof. Langeveld.
78.	Opzet van het massageugd-werk te Amsterdam.		2 Laboratorium toegepaste Psychologie.
79.	Het karakter van enkele Am-sterdamse buurten.		3 Stellingen.
80.	Criminaliteit Bloemenbuurt Amsterdam.		4 Kerk en Wereld + Soc. Instituut Utrecht.
81.	Jonge arbeiders te Alkmaar.		5 van der Ven.
82.	Sexuele vragen: begeleidend schrijven met doorslag, vragenlijsten en statistiek.	98.	6 Greep.
83.	Onderwijzersopleiding.	99.	7 Paedagogisch Instituut.
84.	Het woonmilieu.		8 Sociologisch Instituut Groningen.
85.	Sportbeoefening en massa-jeugd.	100.	9 Isonovo.
86.	Het opvangen van de massa-jeugd.		Aanvullende suggesties.
87.	Hygienische voorlichting der massageugd.	101.	Intelligentie-onderzoek Geldermalsen c.a.
88.	Het dorpsstraatspel.	102.	Jeugdcriminaliteit Amster-dam West.
89.	Aspecten van de massageugd.		Sport, Gymnastiek en Speel-tuinen.
90.	Vrijtijdsbesteding leerlingen 7e leerjaar.	103.	Rapport geestesgesteldheid der Massageugd Lab. Toe-gep. Psych.
91.	Z.O. Drente en N.O. Over-ijssel.	104.	Rapport opleiding jeugd-leiders.
92.	Beïnvloeding door groeps-vorming bij kinderen van 10/11 jaar.	105.	Scholing bedrijfskader.
	Onderzoek massageugd (Vegter).	106.	Het psychisch effect van de dubbele levensgeschiedenis.
			Het herkennen bij verwaar-loosde en niet verwaarloosde jeugd.

HOOFDSTUK I

BEELD EN VOORKOMEN DER MAATSCHAPPELIJK
VERWILDERDE JEUGD

INLEIDING

Het is niet de bedoeling in het navolgende de meer dan honderd deelrapporten te exciperen of te resumeren. Dit zou immers tot een compact, onleesbaar en onoverzichtelijk conglomeraat leiden. Bovendien zouden er verschillen tussen de geestesrichting der rapporteurs in uitgewist worden. De deelrapporten en de samenvattende rapporten per instituut behouden dus geheel hun eigen waarde en urgentie. In het bijzonder geldt dit uiteraard met betrekking tot regionale en locale verschijnselen. Het is van het grootste belang deze te leren kennen, daar zij meestentijds de bijzondere gestalten en aspecten zijn van het algemene en totale verschijnsel der maatschappelijk verwilderde jeugd.

I. HET VERSCHIJNSEL DER MAATSCHAPPELIJK
VERWILDERDE JEUGD

Het verschijnsel der maatschappelijk verwilderde jeugd in algemene zin wordt alleen verontrustend, wanneer een maatschappij zich paedagogisch verantwoordelijk voelt voor hetgeen uit dergelijke jeugdgroepen groeien zal. Ook in de 16e eeuw heeft zich dit verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderding op grote schaal voorgedaan. Het heeft toen echter weinigen verontrust, omdat men de wangedragingen eenvoudig als misdadig bestrafte en gevreesd wangedrag voorkwam met strafbedreigingen. Wat deze jeugdgroepen deden buiten de grenzen van het onmiddellijk strafbare, baarde niemand zorgen. Bovendien was de maatschappij enerzijds hecht door traditionele gebondenheid, anderzijds kon zij tot vervreemding van de maatschappelijke vormen en normen neigende elementen veel ruimte bieden. De wereld was nog niet 'dichtgegroeid'. Ook de 19e eeuw heeft, maar dan reeds op veel grotere schaal, voor het probleem gestaan van een massaal en aan sterk vorm-verlies lijdend proletariaat. Tientallen millioenen emigreerden, terwijl tegelijkertijd het toenemende sociale verantwoordelijkheidsgevoel in de wetgeving, de maatschappelijke voorzieningen en de toepassing der wetenschappen - b.v. op het gebied der hygiëne - in Europa zelf het leven leefbaar maakte voor zeer velen meer dan ooit het Westen van dit werelddeel bevolkt hadden.

Wij zien in het licht van deze historische feiten, welke tot zeer verschillende maatschappij-vormen behoren, alsook in het licht van ons eigen onderzoek het probleem der maatschappelijke verwilderding geenszins als inhaerent aan een bepaald politiek systeem. Men kan zich een politiek systeem denken, dat het gehele volk op het peil dier verwilderding brengt, maar men kan zich geen politiek stelsel denken, dat bij de bestaande sociale verschijnselen van industrialisering, van redelijke sociaal-hygiënische bescherming en van het ontstaan ener zeer grote bevolking, aan het probleem en de

gevaren der verwildering ontkomt. Geen politiek program kan voorstellen de hygiënische verzorging van de bevolking op te geven, om door kindersterfte en epidemieën haar aantal zodanig terug te brengen, dat een 'menswaardige samenleving' thans mogelijk zou worden. Ook de 'gezonde oorlog' die de 'inferieure erfmassa' moest 'uitroeien' heeft slechts bewezen . . . groter verwildering te veroorzaken. Geen politiek program, dat de bevolkingsomvang dezer aarde als feit te aanvaarden heeft, kan anders doen dan de industrialisering aanvaarden. Maar wie de industrialisering aanvaarden moet, aanvaardt daarom nog niet elke vorm daarvan en kan nog ver gaande reserves maken aangaande levensvormen van de mens die binnen die geïndustrialiseerde maatschappij nagestreefd zullen worden.

Bovenstaande overwegingen leiden er toe, dat wij het verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderung voor een constitutie-ziekte van *elke* maatschappij houden, die er slechts zeer ten dele in slaagt het persoonlijk aspekt van *ieder* mensenleven tot ontwikkeling te brengen. Het is duidelijk, dat geen menselijke samenleving er in slaagt dit ideaal te verwezenlijken. Maar wij mogen anderzijds niet uit het oog verliezen, dat het ontglijden aan de maatschappelijke en geestelijke ordeningen, die het leven der overgrote meerderheid van ons volk nog honderd jaar geleden vorm en zin gaven, het verlies van middellijke en onmiddellijke, traditionele en persoonlijke verbondenheid met de zingevende determinanten van leven en wereld, tot een vlottend worden der menselijke instinkten geleid heeft, welke zich als cultuurverlies en 'Vermassung' doet gevoelen. Zoals R. 75 het zeer goed uitdrukt: de materiële en de geestelijke aspekten der cultuur geraken los van elkaar (vgl. t.a.p. blz. 71-72).

Maar wij staan nu voor de opgave, maatregelen in overweging te geven, die dit alledoorringende proces zo niet opheffen dan toch tegengaan.

Daartoe moet een maatschappij uiteraard de nodige organen scheppen en de gelegenheid in het leven roepen, tot het aannemen van meer persoonlijke levensvormen. Hier ligt een keuze achter in de waarden, die men de dingen des levens toekent, een keuze zoals die in het politieke leven van een volk moet omgezet worden in daden . . . die weer doorkruist worden door internationale verhoudingen als b.v. gevreesde oorlogen. Dat een maatschappij, waarin industrialisatie, bevolkingsvermeerdering, bescherming tegen de dood en – ten dele zelf oorzaak, ten dele gevolg – cultuurverlies samentreffen, onvermijdelijk voor grote moeilijkheden bij deze opgave komt te staan, wanneer zij de mensenmassa's leiden wil op een wijze die de persoon een menswaardig leven mogelijk maakt, spreekt vanzelf. Ten dele zal men de onpersoonlijk wordende kollektieve procédés willen geleden en weer persoonlijke gestalte willen geven. Ten dele zal men tegelijk het persoonlijke in elk individueel leven willen steunen. Ten dele zal men tegelijk kollektieve procédés zoveel mogelijk willen differentiëren en ontdoen van hun onpersoonlijke karakter. Ten dele zal men kollektieve procédés willen beperken tot de meest perifere gebieden van het mensenleven. En wat 'perifeer' heet, hangt o.a. af van de mate waarin de beoordelaar zelf een onpersoonlijke verhouding tot het leven aanvaardt en alweer hangt dit, behalve met zijn karakter ook met zijn levens- en wereldbeschouwing samen. Wij geloven dus niet, dat het verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderung te verhelpen is anders dan op zeer lange termijn

en anders dan door invloeden, welke niet kunnen uitgaan van incidentele maatregelen. De maatregelen die in dit rapport voorgesteld zullen worden, zijn noodzakelijkerwijs en nadrukkelijk begrepen als incidenteel. Binnen de bestaande toestand en met vooruitzicht op slechts zeer langzame wijzigingen in de grondslagen der materiële bestaansvoorwaarden van onze maatschappij spelen zich de door ons in overweging gegeven gedachten af.¹

Het ligt niet op de weg van een rapport als het onderhavige om persoonlijke gevoeligheden, ambtelijke bevoegdheids- en prestige-verhoudingen, en dergelijken in zijn beschouwingen te betrekken. Immers reeds voor de realisering van een eenvoudige maatregel zou het dan nodig zijn breedvoerige detailbeschouwingen aan kwesties van persoonlijke, ambtelijke, politieke strategie te wijden, vooruit te lopen op de samenstelling van commissies, de formulering van programma's en conclusies, enz. enz. De ambtelijke instantie, die bij de bespreking van een door ons overwogen maatregel de toestand bevriest door te wijzen op haar rechten en verantwoordelijkheden en op de incompetentie van andere organen, ziet onze taak verkeerd en verlamt onze werkzaamheden volkomen.² Juist doordat de diepste oorzaken der maatschappelijke jeugdverwilderung ontoegankelijk zijn voor incidentele maatregelen, worden de voorzieningen gedurende de 'wachttijd' van het allergrootste belang, omdat zij de concrete caritas van *deze* tijd, in *deze* situatie, voor *deze* jeugd belichamen. Om deze reden moeten wij het ook oneens zijn met hem, die aan het juiste inzicht dat het hier in de laatste consequentie ging om kwesties in het vlak der verhouding van mens en God, de ons inziens volstrekt inconsequente conclusie verbond, dat men nu het werk dat op onze weg ligt niet te doen heeft. Het is inderdaad beter dat er geen naakten, hongerigen en zieken *zijn*, maar inmiddels zullen wij hen moeten kleden, moeten voeden, moeten verplegen.

2. DE 'MASSAJEUGD' ALS MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

Wij zijn er reeds in 1949 toe gekomen om de term 'maatschappelijk verwilderde jeugd' en 'maatschappelijke jeugdverwilderung' juist te achten dan de niets zeggende, onjuiste suggesties gevende term 'massajeugd'. De term 'massajeugd' had reeds een zeker illegitiem burgerrecht verkregen, is kort en is daarom moeilijk te verdrijven. Te vaak is ook de term 'massajeugd' gebruikt om een bepaalde groep uit het geheel der

¹ Wij kunnen de opvatting delen van Dr. J. F. de Jongh, Directeur der School voor Maatschappelijk Werk, die een van de samenstellers het volgende schreef: Ik meen namelijk dat men het probleem van de zogenaamde massajeugd in het algemeen te veel ziet als een min of meer isoleerbaar vraagstuk. In werkelijkheid is het naar mijn mening niet meer dan een symptoom van de totaliteit onzer maatschappelijke en geestelijke situatie. Het valt mij telkens op dat bij een nauwkeurige analyse van de oorzaken, die een bepaald kind doen behoren tot de zogenaamde massajeugd. Men stuit op een eindeloos gevarieerd samenspel van factoren, die kunnen liggen op het terrein van de aanleg, de individuele historie, de gezinshistorie, de gezinsconstellatie en/of de sociale constellatie. Als dit echter waar is, is het ook onmogelijk het verschijnsel van de massajeugd afzonderlijk te bestrijden en zal elke bestrijding uitgroeien tot een geheel systeem op het terrein van de sociale en culturele politiek.

² Dit werd meer dan eens ondervonden. Vergelijk b.v. R. 76.

maatschappelijk verwilderde jeugd aan te duiden, waardoor de kenmerken die men aan die groep toeschreef, bij uitbreiding van het gebruik aan de gehele jeugd die men onvoldoende opgevoed achtte, werden toegekend.

Het onderzoek, in het begin ondernomen door de heer Schouten over de betekenis, welke een 34-tal praktici aan het woord 'massajeugd' toekennen, heeft wel veel verscheidenheid van opvatting aan het licht gebracht. Het heeft geen zin hier op de wijze van verscheidene Amerikaanse onderzoekingen een soort vage grootste-gemene-deler te zoeken. Beter leek het ons te trachten een beeld van deze jonge mensen te tekenen in hun verscheidenheid, dat toch voldoende contour *en* interne variabiliteit heeft om enerzijds herkend, anderzijds niet als te apodiktisch beschouwd te worden.

Hoewel de term 'verwilderde jeugd' uiteraard pas aan het einde ener schets van deze jeugdigen aanvaard kan worden, moeten wij om den wille van de verstaanbaarheid en omdat het rapport ook hierin praktisch heeft te zijn, eerst enigszins op onze beschouwingen vooruitlopen en aanduiden, waarom de term 'verwilderde jeugd' ons minder onbevredigd laat dan de gebruikelijke term 'massajeugd'.

De verwilderde is geen 'wilde' maar een uit geordende levensverhoudingen weggezakte mens. Daar het hier nu niet gaat om een individueel verwilderingsproces, maar om een historisch en sociaal zich voltrekkend gebeuren, om een zich aldus in verschillende mate en vorm voltrekkend wegzakken uit het door traditie, door sociale gewoonte, moraliteit en geloof geordend leven van vroegere historische fasen, geeft de term 'verwilderde' een juiste aanwijzing omtrent het bedoelde verschijnsel.

Zou men zich louter synchronistisch willen uitdrukken, dan zou inderdaad van 'de jeugdige wilde in de wildernis dezer maatschappij' gesproken kunnen worden.

Het accent ligt verder op de *maatschappelijke* conditionering dezer verwilderde. In het individuele leven, in de individuele historie van dat leven, kunnen uit de singulariteit van deze persoon ontwikkelingen voortkomen, die hier nadrukkelijk niet bedoeld zijn. Slechts waar zich het sociaal-historische verschijnsel concretiseert in het individuele geval staan wij op de bodem, die wij wensen te onderzoeken.

Wie zich de moeite geeft, hetzij in het persoonlijk contact van de opvoeder, hetzij in het psychologisch onderzoek van de paedagoog, zich in maatschappelijk verwilderde jeugdigen als individuele gevallen te verdiepen, krijgt een volkomen ander beeld dan degenen die op het groepsgezag afgaan. Men vergelijk hier het tweede hoofdstuk van R 61 waar enige individuele gevallen nader zijn onderzocht en beschreven. Het is steeds onjuist, individuele ontplooiings-mogelijkheden en mogelijkheden van herstel te beoordelen op grond van gegevens die voor een collectivum gelden. Even ongegrond als het zou zijn uit de in het algemeen grotere moeite van het meisje om wiskunde te leren, te besluiten, nu aan individuele meisjes ook geen wiskunde te onderwijzen, zou het onjuist zijn uit het beeld van het gedrag van de groep der maatschappelijk verwilderde jeugd te besluiten tot de hopeloosheid der individuen als zodanig. Van Wijk in zijn oordeel over de 'meerderheidsjongen' en zijn opvoedbaarheid werd van die fout het slachtoffer. Het is ook de meest algemene manier van oordelen over deze jeugd door de leek en de onvoldoende deskundige werker op dit gebied: 'Van die kinderen is toch niets te maken'. Men dient te zeggen: van dit individuele kind valt onder deze

omstandigheden en bij ons huidig kunnen niets te maken. Niet zelden is *dat* niet onjuist. Men vergelijk in deze kwestie o.a. R no. 75, b.v. blz. 42.

Maar wil men het individu kunnen helpen dan moet men zich van methoden bedienen, die het individu kans geven naar voren te treden. Daaruit vloeit echter onmiddellijk een tweede eis voort: het individuele dat naar voren treedt te kunnen onderkennen en – vervolgens – te kunnen leiden.

Niet alleen materiële omstandigheden, nodig om dit proces der individuatie te bevorderen (voldoende differentiatie der groepen, voldoende verscheidenheid van omgeving; gebouwen, ruimten, hulpmiddelen) zijn hiermee gemoeid, niet alleen technische bekwaamheden als spelleider, knutseleraar, regisseur, trainer enz. zijn hier nodig, maar vooral ook grondige en daarom tijdrovende paedagogische scholing is hier voor de leiders vereist. Wat gewekt is, moet eerst opgevangen dan verder geleid worden.

Beziat men de maatschappelijk verwilderde jeugd *individueel* dan zal men nu eens 'niets van betekenis' constateren, dan weer menen met een psychopaath of net-hoggeen-misdadiger te doen te hebben. Kent men het verschijnsel als *sociaal* verschijnsel dan verliest veel zijn verontrustend karakter – zo is immers deze mens niet 'in aanleg' en 'gegeven' – maar anderzijds wordt veel juist verontrustend – zo weinig immers leeft deze mens volgens een eigen persoonsbeleid.

De terminologie en begrippenwereld van de psychopathologie zijn hier gevaarlijk doordat ze de categorieën van het paedagogische, van het als scheppingsordonnantie primair gestelde, vervangt door begrippen ontleend aan de wereld van de geesteszieke. Prophylaxe gaat de plaats innemen van ethisch vereist sociaalpaedagogisch beleid, psychohygiëne en therapie die der opvoeding. Een dergelijke 'ontvreemding' der opgaven en verantwoordelijkheden demoraliseert de opvoeders en hun onmiddellijke plaatsvervangers en desoriënteert de opleiding en de arbeidsinstelling van het kader en zijn medewerkers.

Het maatschappelijk verwilderd zijn is zeker niet tot de jeugd beperkt, het is één der gestalten welke de mensenziel kan aannemen; het is een zijnsvorm van de mens, waartoe hij geraken kan en de concentratie der aandacht op de jeugdige verwilderden komt slechts voort uit de verwachting daar de *genese* tot de *staat* der verwilderde nog in een plastische fase aan te treffen, die bij beïnvloeding voor de betrokkenen nog een menswaardiger zijnsvorm schijnt benaderbaar te laten dan bij de volwassenen reeds als min of meer voldongen feit wordt aangetroffen.

'Massajeugd' of 'maatschappelijk verwilderde jeugd' vormt dus geen maatschappelijke groep maar is resultaat van een allerwegen zich in verschillende mate en richting doorzettend proces. Vgl. R 76.

3. HET BEELD VAN DE MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JONGE MENS

De verwilderde jeugd leeft in een wereld, die verregaand gestalteloos genoemd mag worden. De gestalteloosheid van zijn wereld uit zich in het onvermogen zelf gestalte te zijn: het uiterlijk is film-confectie of volstrekt verwaarloosd; houding en beweging

Bibliotheek
KERK EN WERELD
"De Horst"
DRIEBERGEN

vertonen geen uit het innerlijk komend gericht zijn: men leunt, hangt, slentert, enz.; er is vaak een ongedurige bewegingsoverdaad zonder doel.

Uiterlijke assimilatie in houding en beweging van aan wens-typen afgekeken allures zijn niet zeldzaam, maar ze zakken onmiddellijk in de leegte van het eigen innerlijk weg, wanneer een bepaalde objektieve eis van buiten af aan deze mensen gesteld wordt: de imitator van een sportkei wordt ineens een zielig vormeloos jongetje, zodra hij zich geconfronteerd ziet met een eis, waaraan hij geen kans krijgt zich te onttrekken. Hij glijdt dan weg in de gedeconcentreerdheid: uit de ruimte van de wereld klinkt wel een appèl: de radio staat aan, de meisjes lopen op straat, of de jongens lopen op straat, je kan daarachter of daarvooruit lopen; er is iets waaraan men wat prutsen en peuteren kan . . . maar bij dat alles is het parool: 'Ik ken 't niet en waarom zou 't moeten'.

Ook de stem en de articulatie geven de personale uitdrukking van de holle leegte: men loeit, men brult, men kletst als een eindeloos geleuter, men gilt en giert, men jengelt en zeurt. Er is geen stem die als een man op een man afkomt; er is geen stem die warmte geeft, die jubelt of zakelijke vastheid openbaart. En de articulatie is volkomen achteloos, bovendien verstoord door een disharmonisch gebruik van de adem en van de stem. De gesticulatie is zonder gratie, inadegaquat, nu mat dan excessief: alweer ontbreekt een in de diepte van het eigen wezen gelegen zin- en vormgevend principe van subjektieve zelf- en wereldopvatting. Men beweegt niet, men wordt bewogen. Men wordt bewogen in het kollektief van de voetbalclub, van de troep schafers die een prop papier heen en weer schoppen, van de rondslechterende schooljeugd die uit 'chancen' is, van de mensenstroom die een stadion in- of uitstroomt, die naar een fabriek of kantoor gaat, van de troep die marcheert met de gemechaniseerde voorbeeldigheid van een leger, men wiebelt en springt in een boogy-woogy, rumba, samba, maar men kent niet meer de openspringende persoonlijke vreugdesprong of -dans. De blik zwerft, kijkt vluchtig, is scherp op z'n hoede, monstert sensueel, omhult het objekt. De verhouding tot het zakelijke is steeds approximatief ('men gooit er met z'n pet naar'), is gratuite: meer spelerig dan jeugdige speels. 'Spelerig' in de zin van: 'Er aan rond peuteren' en van 'tot niets verplichtend' en van 'er maar zo'n beetje mee manipuleren zonder de zaak naar z'n eis te behandelen of te gebruiken'. Als het Ik geen gestalte heeft, kan de Wereld waarin dat Ik leeft er ook geen hebben.

De vluchtige verhouding tot het objekt ligt in de vluchtige verhouding tot het zakelijke besloten: zeldzame wanordelijkheid en slordigheid gaan hand in hand, verwaarlozing van het objekt, onnadenkend gebruik er van, vernieling uit onverschilligheid horen in dit verband thuis. De fundamentele ongeïnteresseerdheid in het andere als wat het is, doet een mensentype ontstaan dat zonder zich daardoor in enig opzicht gehinderd te voelen, leven kan in een chaos van tot het zintuigelijke gerichte prikkels . . . die niet doordringen. Het incasseringsvermogen voor lawaai, voor fel licht, bonte kleuren, scherpe smaken, enz. is onvoorstelbaar. Dit echter is niet toe te schrijven aan een in zichzelf krachtig afgesloten persoonlijkheid, maar aan een gebrek aan wezenlijk contact met de buitenwereld. Alles is min of meer à double usage: het wordt voor kennisgeving aangenomen, en: het dient tot mijn plezier en ik laat me daarop deinen. Men luistert naar niets, men kijkt naar niets uit belangstelling, met toegewijde zorg,

met onbaatzuchtige aandacht. Men 'wordt gekeken' en 'wordt geluisterd' door bioscoop of radio. Men ondergaat het geziene of gehoorde zonder er zich op in te stellen, omdat zich op iets instellen een initiatief van het subjekt veronderstelt en een latengelden van het objekt, dat als zodanig en al naar het is erkend wordt. De werkelijkheidszin is uiterst zwak en men kan licht overtuigd worden dat een zelf waargenomen zaak of gebeurtenis zo was, als de laatste voorstelling van zaken dat wenst. De overgang van een relaas van feitelijk karakter in 'wishfull thinking' en vandaar in de pseudologia phantastica is gemakkelijk, daar ze noch op weerstanden in het subjekt noch op een duidelijk beeld der zakelijke of persoonlijke werkelijkheid afstuit.

Met deze werkelijkheid in tweevoudige betekenis staat deze mens slechts in een vluchtige relatie, voorzover zij niet driftmatig bepaald is. Toch mist ook deze driftmatige verhouding frisheid en openheid. Ze is duidelijk brutaal en oneerlijk tegelijk. Brutaal in zoverre deze driftmatig handelende mens ziet hoever hij gaan kan, en dit probeert totdat de tegenstand onmiskenbaar wordt. Oneerlijk doordat loutere repressie op de driftmatige uiting van jongsaf in beperkte mate ondervonden is, namelijk voorzover zij zich richtte tegen of tot schade werd van de leden van het eigen, direkte milieu, en voorzover zij vastliep op buitenstaanders als b.v. buurtbewoners, geestelijkheid, politie, school, enz. Een vormgevende, gezond 'kanaliserende' en 'sublimerende' invloed is van het gezin niet of in onvoldoende mate uitgegaan. Personen met wie het kind zich van jongsaf kon identificeren, tonen zelf het beeld-dat-geen-beeld is. De grens tussen toelaatbaar en ontoelaatbaar, c.q. crimineel gedrag is volkomen denkbeeldig, wanneer alleen de repressieve maatregelen gevreesd worden.

Toch is het onjuist om het verschijnsel der verwilderde jeugd te verenzelvigen met dat der (prae-) criminaliteit. Een zeer belangrijk deel der maatschappelijk verwilderde jeugd is noch wordt crimineel uit een reeks van oorzaken: resten van gewoontevorming, heilzame schrik bij de betrapping op infantiele voorloperij van wangedrag, slappe impulsen, vrees voor de gevolgen op grond van verhalen of fantasieën ontrent hetgeen anderen ervaren zouden hebben, resten van besef 'dat 't niet mag', gebrek aan gelegenheid en (of) acute 'noodzaak', bevrediging van al dan niet onmatige aanspraken op een onopgemerkt terrein (onanie, bioscoopbezoek, rondzwerfen door bordeelbuurten; etalages kijken, baldadigheid uitgeleefd in puinhopen, enz.), bescherming door langer onderwijs of gunstig vallende werktijden.

In dit laatste geval dient er op gewezen te worden, dat de maatschappelijk verwilderde jeugd zeker niet beperkt gedacht mag worden tot proletarische jeugd. Ook de 'burgerlijke' en de 'schoolgaande rijpere jeugd' toont bij belangrijke groepen het beeld der maatschappelijk verwilderde jeugd. Dit is reeds door Van Wijk gezien, toen hij in zijn bekende Tweede Jaarverslag van De Arend over 'de meerderheidsjongen' schreef, het is opnieuw gezegd door H. Winkeler S. C. J. in zijn Dux-artikelen, wederom door wijlen Prof. Dr. G. van der Leeuw, evenzeer door J. Jonges, de directeur der Kweekschool van het Haags Genootschap - om slechts enkelen uit de velen te noemen, die vóór ons deze zelfde constatering hebben gedaan. Het is uiteraard van plaats tot plaats en van school tot school verschillend, in welke mate van maatschappelijke jeugdverwilderding onder de jeugd van de scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar

onderwijs gesproken mag worden. De sociografische en enquêterende onderzoeksmethoden maken uiteraard het verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderding niet steeds verificerbaar; ze leiden kwantitatief zeker tot onderschatting van de toestand.

Rapport Nr. 67 onderzoekt een tiental scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Ten dele zijn dit typische streekscholen. Als zodanig maken zij onherroepelijk hun leerlingen los uit de gemeenschap van het dorp waar zij wonen (Nr. 67, p. 18); de school monopoliseert het leven van zijn kinderen sterk (p. 17, 33); er is zeer weinig schoolclubleven (t.z.p.), zodat de sociale vorming goeddeels aan het toeval blijft overgelaten – dat wil zeggen achterwege blijft, doordat bovendien op de onderzochte scholen slechts 15% van de jongens en 11% van de meisjes lid is van een vrije jeugdbeweging. Maar anderzijds blijkt de dwang der school toch nodig voor 1/3 van de jongens en 1/4 van de meisjes, om tot het lezen van een goed boek te komen (p. 61), terwijl het zakgeld voor een belangrijk deel aan roken, snoepen en bioscoopbezoek besteed wordt (p. 69). Het aangehaalde Rapport rekent 5 of ten hoogste 10% der jeugd der onderzochte scholen tot eigenlijke maatschappelijke verwilderde jeugd (p. 96). Het is voor het gehele jeugdwerk ten behoeve van verwilderde jeugd van het grootste belang, dat aan deze zienswijze ernstige aandacht wordt besteed. Dit houdt uiteraard in het geheel niet in, dat wij instemmen met de kijk, die de heer Van Wijk destijds ontwikkeld heeft op deze jeugdgroep, als in wezen niet voor opvoeding en ontwikkeling vatbaar. Wij achten deze zienswijze afdoende weerlegd onder andere door Kohnstamm in zijn artikel: De vorming der brede volksmassa's in de leeftijd der rijpere jeugd (herdrukt in zijn bundel: Individu en Gemeenschap).

Maar natuurlijk is deze jeugd in vele opzichten zeer beschermd. Hierop valt b.v. te uitsluitend de nadruk in § 17 van het Rapport inzake een omschrijving van Massajeugd R. 96. De zes samenwerkende instituten moeten helaas van mening zijn, dat de maatschappelijke jeugdverwilderding ook tot de jeugd van de scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs is doorgedrongen en zoals uit het bovenstaande blijkt – staan zij geenszins alleen in die opvatting. Trouwens ook de praktijk van het jeugdwerk wijst in dezelfde richting: 'massajeugdwerk onder middelbare schoolleerlingen' is daar al lang geen contradictio in terminis meer. In sommige gevallen zijn daarvoor onmiddellijke sociale oorzaken aan te wijzen. Zo schrijft b.v. Dr. S. L. Steigenga-Kouwe¹: 'In heel Zeeuws-Vlaanderen bestaat onder de kinderen der landarbeiders een sterke trek naar andere beroepen. De hoge lonen worden beschouwd als een tijdelijk verschijnsel, waarvan men gebruik moet maken om zich maatschappelijk omhoog te werken. Rijp en groen gaat naar inrichtingen van voortgezet onderwijs, en minstens naar de ambachtsschool. Alleen de allerdomsten, die niet de 6e of 7e klas der lagere school konden bereiken, komen thans in de landbouw terecht. Waarom zouden dergelijke kinderen, uit dergelijke toevallige oorzaken bij het nijverheids- of landbouwonderwijs, uitgebreid lager onderwijs, voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs verzeild geraakt, anders zijn op de ene plaats dan op de andere? Een dergelijke

¹ Zeeuws-Vlaanderen. Dissertatie Utrecht, 1950, pag. 91.

onmiddellijke en positief paedagogische invloed mag men van ons voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs niet verwachten.¹

Peter Winkeler kenschetst de 'burger-massajongens' aldus:

'De burger-massa-jongen' is 'meneer' in de bioscoop, 'Jansen' voor zijn leraren en 'Johny' voor zijn kameraden. Hij hangt in de bank. Hij is of ongelofelijk slordig of akelig precies op zijn uiterlijk. Maar opvallen moet hij. Hij voelt zich de intellectueel, maar geen enkel vak interesseert hem. Literatuur vindt hij belangrijk voor het eind-examen. 'Gods Geuzen' moet je gelezen hebben. Zijn vocabulaire is grof en de onschuldige woorden geven hem aanleiding tot schuine toespelingen. Stelen doet hij niet, maar elke leugen is geoorloofd om je in de klas er uit te redden. Hij kankert altijd op het schoolblad, de clubs, de uitvoeringen, op alles en nog wat, maar doet zelf nergens aan mee. Tientallen keren kamt hij zijn haar op en kijkt verscholen in zijn zakspiegel. Hij beweert met de klassieke jazz en leest graag boekjes à la Dick Bos.

'Van zuiver geestelijke idealen is bij hem niets te bespeuren. Idealen zijn bij hem beperkt tot veel zakgeld en zo spoedig mogelijk van school af en dan veel geld verdienen. Hij heeft geen godsdienstige overtuiging en gaat alleen naar de kerk als het moet.'

De ontwikkeling tussen beide jeugdgroepen, zo zegt de heer Winkeler, loopt niet parallel, de invloeden van het milieu en de duur der puberteit brengen grote verschillen met zich mee.

We zijn hier niet ver af van hetgeen in R. 75 de 'gepolijste massajeugd' wordt genoemd. Men zou van deze 'gepolijste massajeugd' de volgende omschrijving kunnen geven:

'Zij komt uit een gegoed sociaal milieu, krijgt de gelegenheid om na de lagere school verder te leren, maar verwerft toch geen innerlijke binding met werkelijke cultuur, en houdt er een banale, materialistische moraal op na, terwijl een vulgair hedonisme het hoogste levensdoel vormt.

'Hoewel deze variëteit van de massajeugd zeker belangrijk geacht moet worden, zowel wat de omvang betreft als haar waarde, of misschien juist waardeloosheid, voor de samenleving levert zij voor een nader onderzoek wel de grootste moeilijkheden op. Haar leven voltrekt zich in een schijn van ordelijkheid, drapeert zich in een zekere vormcultuur, doch verbergt daaronder een innerlijke leegte.

'Zij bevindt zich ongetwijfeld onder het bioscooppubliek, in de dancings, op de voetbaltribunes, maar manifesteert zich nergens duidelijk aanwijsbaar, juist ook door het ontbreken van negatief te waarden handelingen en is dus eigenlijk alleen maar te typeren door afwezigheid van positief te waarden activiteit.

¹ Op meer dan een plaats in de op blz. 11 en 12 genoemde rapporten vinden wij klachten over het tekortschieten van ons onderwijs, met name van ons voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Wij citeren hier een uiting, niet in de rapporten te vinden, maar in C. D. Saal: Hoe leeft en denkt onze jeugd ('s-Gravenhage 1950, pag. 140). Na met cijfers aangetoond te hebben, hoe weinig diepere betekenis het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs voor zijn leerlingen heeft, zegt deze schrijver: 'Dit resultaat van de jeugdenquête is een treffend bewijs, dat het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs in zijn taak tekortschiet, een andere functie behoort te hebben dan het eenzijdig injecteren met 'kennis', gericht dient te zijn op de vorming van de jonge mens tot een persoonlijkheid, die in verantwoordelijkheid durft te staan'.

'Het grote gevaar voor de samenleving dat deze gepolijste massajeugd oplevert is hierin gelegen, dat zij, volwassen geworden zijnde, veelal leidende functies in maatschappij en bedrijf zal innemen, waardoor een samenleving gevormd wordt met een dirigerende bovenlaag, die noch voor cultuur en de in haar belichaamde geestelijke waarden, noch voor sociale noden oog heeft en zeker niet voor de problemen der massajeugd in optima forma.'

Plaatst men daar de getuigenissen naast, welke wij in het Rapport in zake een Omschrijving van massajeugd (R. 96) aantreffen en welke niet de burgerlijke, maar de proletarische verwilderde jeugd bedoelen te tekenen, dan komt men tot geen andere conclusie dan dat hier één type jeugd beschreven wordt en niet een tweetal.

Definitie massajeugd. (p. 22 vlg. t.a.p.):

'Dit zal zeker alle jeugd zijn, welke buiten het beslag valt van iedere jeugdorganisatie van *ideologische strekking*. Voetbal-, tennis-, hockey- en dergelijke clubs, inclusief het gymnastiekwezen, hebben wel de jure een ideologische achtergrond, maar geven mijns inziens in verreweg de meeste gevallen de facto hiervan niets bewust mee aan haar jonge leden.

Tallose clubs (en ik denk voor het platteland dan b.v. aan toneel- en muziekclubs) leiden qualitate qua hun leden ook niet op in de richting van een verantwoorde levensbeschouwing. Zelfs padvinderij, hoezeer ook mijn liefde en belangstelling hebbende, mist m.i. nog te zeer de bewuste ideologische methode van aanpak van de jeugd. Voor een deel ligt de massajeugd mijns inziens dus nog binnen het terrein der organisaties. Zelfs de wel degelijk ideologische jeugdorganisaties (ik denk aan kerkelijke en humanistische jeugdverbanden, aan natuurvrienden, geheelonthoudersvereniging, A.J.C., enz.) hebben een kern van bewust geladenen en een behoorlijke omloop van massajeugd. Maar laat het hun taak zijn deze gegrepenen dan te bewerken. Daarom moeten de richtlijnen mijns inziens zeker worden doorgenomen, respectievelijk doorgegeven worden aan deze organisaties of derzelfver leiding.

'Bij massajeugd zou ik ook willen denken aan dat deel, dat buiten positief kerkelijk beslag valt. Gelieve te letten op het adjectief, want het blote toebehoren tot enige kerkelijke instantie garandeert mij nog vrijwel niets. Maar als ik denk aan de greep van de R.K. priester op zijn biechtelingen, dan moet dit alles toch iets te maken hebben met ons begrip massajeugd. Het gaat hierbij om de kwestie van al dan niet losgeslagen zijn van iets, dat positieve richting geeft.'

Definitie (p. 29-30 t.a.p.):

'De massajeugd bestaat uit jongens en meisjes, die in hun voelen en handelen niet geleid worden door een sociaal verantwoord normengeheel.'

Het tekort aan binding kan zijn ontstaan:

- a. doordat zij zijn opgegroeid in een omgeving, die deze binding ook niet kent, dus in een sociale laag, die losgelaten is en willekeurige, opportune codes vormt;
- b. doordat zij, hoewel opgegroeid in een sociaal geïntegreerde groep door persoonlijke conflictssituaties (b.v. scheiding der ouders) of door negatieve tendenzen in de maatschappij (b.v. gedurende de bezettingsjaren) niet aan vertrouwen zijn toege-

komen, of het vertrouwen hebben verloren in de normen, die hun zijn voorgehouden (maar waarvan zij de realiteit niet ervoeren);

- e. doordat zij zijn opgegroeid in een omgeving, waar het economisch motief alles beheersend was (dit kan m.i. plaats vinden binnen elke sociale laag), waardoor zij de overtuiging kregen, dat geld de meeste van alle dingen is en dat dus ook de waarde van die genietingen, die met geld te koop zijn, praevaleert boven al het andere.

- d. Combinaties van voorgaande factoren.

Ik weet niet of ik alle belangrijke aspecten hierdoor heb belicht. Ter toelichting nog het volgende:

'Naar ik meen, kent groep a) wel normen en handelt daar ook naar. Zij zijn echter anders dan de onze en daarom verwerpen we ze zonder meer. Kennis van deze normen is echter dringend nodig om vruchtbaar werk mogelijk te kunnen maken. M.i. ontbreekt echter een leidend principe, waardoor men in deze groep aan de ene kant uit het uiterlijke van 'hogere' groepen normen afkijkt en nabootst, aan de andere kant irrationele voorschriften en verboden kent (die kennen wij inderdaad ook, maar in hoofdzaak niet door dezelfde oorzaken), die waarschijnlijk als kortsluiting zijn ontstaan in de nood van het ogenblik.

Volgens mijn definitie en omschrijving zou men de massajeugd dus ook aantreffen in sociaal hoger gewaardeerde groepen, b.v. onder de leerlingen van de middelbare scholen'. Tot zover het aangehaalde Rapport.

Een kenmerkend verschijnsel der verwilderde jeugd is het verlies van levensplan. Wat wil men met zichzelf? Welk programma heeft men voor vandaag? Men staat op . . . omdat 't moet of zo uitkomt, maar niet omdat men *zich* een taak gesteld heeft.'

Men houdt 'n maaltijden . . . als er wat te eten is en als 't goed uitkomt.

Zodra men echter in het oog houdt, hoeveel jongeren, die nog een school bezoeken, moeite hebben b.v. hun vakantie door te komen, wordt men gewaar, dat hier een groot vraagstuk schuilt, het vraagstuk der zelfvorming van de (jonge) mens.

Een dergelijke zelfvorming veronderstelt het gewoonzijn aan het aangewezen zijn op eigen initiatief, verbonden met de ervaring dat men er iets van maken kan. Dit echter veronderstelt:

1. Men vergelijkte in dit verband hetgeen werd gezegd door MEVR. C. M. J. L. HOLT-TASELAAR in de Groene Amsterdammer van 3 Juni 1950 in haar artikel *Terra Ineognita*:

'Uitgaande van een gerechtvaardigd optimisme zou men in principe deze jeugd moeten aanpakken vanuit dat woordje 'zich', d.w.z. de spontane activiteitsmogelijkheden nog bij de jeugd aanwezig.

Welke deze activiteitsmogelijkheden zijn, in welke mate zij aanwezig zijn, op welke niveau's zij liggen (zeker voor verschillende typen en groeperingen verschillend) en waar zij te vinden zijn, kan alleen een onbevooroordeelde observatie ons bekend doen worden. Hiertoe is nodig een observatieterrein waar deze jeugd in beginsel dient opgevangen in de sfeer, waarin zij thans leeft en met de gevoelens waar zij zich thans aan overgeeft en waartoe zij zich voelt aangetrokken. Hierbij dient sterk rekening gehouden met de mogelijkheid van het bestaan van een laag jeugdigen, wier aanleg en omstandigheden hen nooit zullen doen uitgroeien tot verlangens naar individuele, schepende of geestelijke inspanning vergende ontspanningsmogelijkheden. Deze observatie zal ons de verschillende groeperingen moeten doen onderkennen en de daartoe geschikte ontspannings- en ontspanningsvormen zodoende mogelijk maken vast te stellen'.

- a. een verzorgd gezinsleven onder redelijke materiële voorziening zich voltrekkende;
 b. een schoolleven, dat leert op eigen initiatief en verantwoordelijkheid te exploreren, in een groep samen te werken, en een taak te volbrengen.

Een dergelijk vermogen tot groepsvorming van sociaal-positieve waarde en op eigen initiatief, tot het scheppen van eigen emplot in taak en ontspanning veronderstelt een belangrijk stuk opvoedingscultuur, dat maar al te vaak ook in de gezinnen der schoolgaande jeugd ontbreekt. De tijd van deze jongeren wordt gevuld en geordend door de school en het huiswerk. Daaronder zit dezelfde machteloosheid tot zelfdeterminatie. Onze scholen voor voortgezet onderwijs zijn te typisch leer-scholen dan dat zij in dit opzicht de leemte zouden kunnen vullen door een aanvullend en daarmee reëducatief werkend stuk opvoeding. Maar zij houden niettemin de leegloperij wel tegen, ze beletten deze, ze geven te doen en zij helpen de afstand te overbruggen tussen de kinderjaren en de adolescentie, daarmee het uitstel der intree in het leven (de zogenaamde puberteitsphase als gelegenheid tot geestelijke zelfwording) min of meer aannemelijk makende.

Benemen zij de gelegenheid tot sociaal-controleerbare verwilderingsverschijnselen, zij laten anderzijds – goede uitzonderingen niet te na gesproken – de puberteitsopvoeding als positieve *opgave* vrijwel geheel onverricht.

Hier ligt ongetwijfeld een belangrijk tekort in de opvoeding van deze leeftijds-groep. Een tekort dat *mede* verklaart, waarom de persoonlijke ongevormdheid van deze jeugdgroep blijft voortduren, terwijl het uitstel der intree in de maatschappij juist allereerste conditie is voor de verschaffing der gelegenheid tot persoonlijkheidsvorming. De typisch schoolse kennisvermeerdering, die de inhoud van het overgrote deel van ons feitelijk onderwijs in de scholen voor uitgebreid lager onderwijs en voortgezet hoger en middelbaar onderwijs uitmaakt, laat in diepere zin de kinderen dezer inrichtingen te zeer onaangetast. Dit onderwijs is misschien nog sociaal toelaatbaar in een maatschappij, welke in een krachtige traditie en in gevormde geestelijke samenhangen leeft – en hoelang lag een dergelijke maatschappij niet reeds vóór de stichting van ons uitgebreid lager onderwijs en voortgezet hoger en middelbaar onderwijs! Maar in een maatschappij, die alles op alles moet zetten om haar burgers gevoel voor geestelijke eigenwaarde en besef van persoonlijke en sociale verantwoordelijkheid ten opzichte van normen bij te brengen, mist een dergelijk onderwijs zijn sociale doel.

Maar in al deze dingen bestaat uiteraard verschil van graad. Juist omdat de zogenaamde psychische puberteit geen ontwikkelingsverschijnsel is¹, waarvan vorm en inhoud onafhankelijk van milieu en opvoeding vaststaan, vormt zij een paedagogische *opgave*.

Blijft zij een verschijnsel, dat men hoogstens als bijkomstige storingsfactor van de opgelegde verplichtingen beschouwt, dan ontstaat een paedagogisch vacuum. Het verschijnsel der verwilderde jeugd binnen de grenzen van het onderwijs moet zeker *mede* toegeschreven worden aan het ontbreken van voldoende vormgevende paedagogische krachten, gericht op de psyche der leerlingen.

Als gezegd: in een stabiele en cultuur-vaste samenleving zou men zich dit desnoods nog kunnen veroorloven. De feitelijke uitbreiding van het jeugdverwilderings-ver-

¹ Vgl. b.v. in dezen zin R. 75, bldz. 62.

schijnsel ook binnen de schooljeugd pleit tegen de gedachte, dat een specifiek paedagogische taak thans langer ontweken kan worden.

Het is voor het verstaan der verwilderde jeugd uitermate belangrijk vast te stellen, welke verhouding bij haar bestaat tussen het driftmatig-afektieve, het gevoelsleven en de verstandelijkheid. Een 'gaaf', een 'compleet' mens heeft deze drie zodanig ontwikkeld, dat een sociale aanpassing verzekerd is die niet alleen berust op omzietige terughouding zolang het nodig is, of op passiviteit, maar die een persoonlijk stempel behoudt en aanspreekbaar blijft voor het verschil in de situaties, zodat zelftucht en zich-openen er samenhangen.

De verwilderde jeugdige staat altijd bloot aan het gevaar van zich maar te laten gaan, van zich maar uit te leven. Er zijn tal van uiterlijke grenzen, die hem in feite beletten geheel ongehinderd z'n gang te gaan.

De omstanders treden op, zodra hun eigen vrijheden in gevaar komen; de school, het bedrijf, de politie, het clubhuis, het volkshuis enz., zij alle representeren feitelijke grenzen, beperkingen, en worden daarom zo vaak niet of alleen uiterlijk aanvaard. De gedachte is wel gehuldigd en in toepassing gebracht, dat men op een dergelijke jeugdige habitus moest reageren met een volkomen vrij toelaten van het 'zich uitleven'. Een dergelijk soms voor novum aangezien doch reeds lang tevoren genomen experiment heeft herhaaldelijk zijn gevaarlijke gevolgen getoond. Voortgezette onttremming van in wezen remlozen staat gelijk met het prijsgeven van hun heropvoeding, zelfs in de vorm van de simpelste gewoontevorming. Een dergelijk spel met de driften kan alleen in een sociaal-vacuum gespeeld worden, waar noch een feitelijke maatschappij noch een feitelijke grens in de tijd bestaat. Waar deze feiten wel bestaan – en dat is vrijwel overal – kan men bij de volvoering van een dergelijk experiment zich hoogstens argeloos voorstellen, dat de ontmoeting met een persoonlijkheid van een bepaald formaat *niet* zou mogen gelden als een dergelijke grens. Bij gebrek echter aan voetraad van dergelijke persoonlijkheden van groot formaat zal men zijn experimenten evenals zijn praktijk moeten instellen op gewone mensen en daarmee is men gebonden aan een eerder en een sprekender afbakening van de grenzen van het toegelatene dan b.v. een psychoanalyticus van het type Neill voor gewent houdt.

Alleen waar boven het driftmatig-afektieve niveau een niveau o.a. van sociale gevoelens een belangrijke rol speelt, kan van de zelfbegrenzing iets van betekenis verwacht worden. Verstandelijk inzicht kan daar slechts in zoverre moreel positief werken als het zelf moreel-positief gericht is. Op zichzelf is het verstand geen garantie voor moraliteit. De morele gerichtheid hangt af van 1e. de ondervonden gewoontevorming; 2e. de verworven gevoelswijze (dit of dat is 'gemeen', is 'mooi', enz.); 3e. van een inzicht dat o.a. tot een gevoelsontdekking geleid heeft (het kind 'ontdekt' aan de hand van zeker begrip ener situatie, wat er *eigenlijk* aan de hand is en voelt nu b.v. verontwaardiging, dankbaarheid, bewondering, etc.).

Het is duidelijk, dat in alle drie hier onderscheiden factoren, de opvoeding en het milieu van het allergrootste belang zijn. Gewoontevorming echter veronderstelt een geordend milieu; een milieu dat of passief of actief gewoonten onderhoudt en vormt. Een verworven gevoelswijze kan bij een incident ontstaan, maar heeft dan veelal een

voor het subjeet ongunstig karakter, ze kan echter ook – en dit komt het meeste voor – ontstaan in de aanraking met het dagelijks milieu en door de langdurige relaties in dat milieu. Welke orde vertonen deze relaties echter? Leeft het kind in een *constant* relationeel geheel, waarvan de gevoelsbetekenis *duidelijk is*? Of is het milieu instabiel? Zijn de gevoelsverhoudingen egoïstisch? Oppervlakkig? Animaal-week? Tonen zij het karakter van bevliegingen, of laten zij het kind innerlijke zelfstandigheid, terwijl ze toch een appèl tot hem richten? Of ontbreken gevoelsverhoudingen? Heersen er wel affektief-driftmatige relaties?

Agressie? Tyrannie? Enz. Het is duidelijk, dat rust en vaste veilige verhoudingen in de maatschappij, de ontwikkeling van goede gevoelsproporties in het leven van gezin en buurt ten eerste ten goede komen. Waar deze rust en veiligheid ontbreken, moeten de individuen zelf de rust uit eigen kracht opbrengen en in hun milieu gestalte geven; waar die veiligheid ontbreekt, geldt hetzelfde. Daarbij dient men ook te denken aan de mate van bescherming, die het kind behoeft tegen affekt- en gevoelsprikkel, wil het niet buiten proportie getroffen of praematuur gewekt worden.

Het 'aanbod' van dergelijke prikkels is b.v. in een dominant agrarisch milieu zowel kwantitatief als kwalitatief geheel anders dan b.v. in het milieu der arbeiders van de grote stad. Het is in de loop der laatste vijftig jaren ingrijpend veranderd en de afstomping tegen prikkels, de onverzadigbare gulzigheid ten opzichte van andere prikkels kenmerkt het volksleven als geheel.

Uiteraard zijn de emotionele stabiliteit, de gevormdheid van vaste gevoelswijzen en daarmee het ontstaan van berekenbare voorkeur en afwijzing, zeer aangetast. 'Cupidus rerum novarum' binnen de grenzen of buiten de grenzen van het alledaags leven zou men deze mensheid kunnen noemen. Er moet telkens wat nieuws komen, omdat er geen vaste 'smaak' bestaat, omdat men zich innerlijk aan niets bindt, zodat alles slechts incidenteel genoten wordt. De gecommmercializeerde vermaaksindustrie, de warenhuizen, de wisselende modes, de enorme gevarieerdheid van artikelen voor kleding, schoeisel, huisraad, enz. enz. betekenen een groot over-aanbod van prikkels, waarbij de handel zich instelt op die vorm van smaak, welke kwantitatief de beste verkoopresultaten voorspelt. Niet zelden is er een streven merkbaar, zich zo volledig mogelijk aan te passen aan de vormeloze hebberigheid die men 'de smaak van het publiek' noemt; anderzijds is reeds lang een streven merkbaar naar de 'veredeling' van de smaak, naar het aanbod van goedkope en smaakvolle voorwerpen.

De verwilderde jeugd is hier geheel afhankelijk van wat haar aangeboden wordt, en zeer snel oordeelt zij, dat ze 'd'r niks an vindt', wanneer een aangeboden zaak een gevoelsappèl tot haar richt zonder dat zich een voor de ongevormde affektiviteit apprecieerbare penetrantie aan dat appèl verbindt. Het spectaculaire, helle, felle, scherpe, harde, vele, kolossale (enz.) richt zich tot de driftmatigheid; veronderstelt geen gevormde gevoelswijze maar treft een prikkel-verslaving, een onverzadigbare gulzigheid aan. Alles waarvan een dergelijk affekt-appèl niet uitgaat, is vervelend. Of men gaat er herrie trappen, of men verveelt er zich. Alleen wie er in slaagt de opbouw van gevoelsgewoonten weer mogelijk te maken, lost paedagogisch bestaande vragen op... die in een ganse wereldsituatie vervlochten liggen.

Wij spraken ten derde ook van een inzicht, dat o.a. tot een gevoelsontdekking geleid heeft. Het surrogaat hiervan vinden wij in de drogreden of de valse propagandarede, die tot verontwaardiging of haat opzweepen. Affekten kunnen immers evengoed als gevoelens gewekt worden langs de weg van het woord. Er is echter verondersteld, dat er een beroep gedaan moet worden op het *inzicht*.

De toegesprokene wordt langs de weg van de bona fide overreding en de eigen beaming geleid tot de ontdekking van een hem tot dusverre geheel of ten dele onbekende situatie. De situatie wordt echter zó ontdekt, dat daarbij bepaalde gevoelens gewekt worden. Nadat het kind b.v. is uitgelegd, in welke situatie door een bepaalde, concrete persoon een bepaalde handeling gesteld is, *ontstaat* het gevoel van bewondering, verachting, leedvermaak, geamuseerdheid, enz. De fijnere schakeringen in het gevoelsleven ontstaan slechts door een gevoelscultuur, d.w.z. doordat gevoelens toegankelijk gemaakt zijn. B.v. door uitleg, door getuigenis van eigen ondervinding of van diepe, persoonlijke overtuiging, door plastische voorstelling (b.v. toneel), door medebeleving.

Veel hangt hier af van een fijne taalbeheersing en eigen vermogen het gevoelde onder woorden te brengen aan de zijde van de opvoeder.

Het is wel duidelijk, hoe zware eisen hier aan de opvoeders gesteld worden en hoe zeer het voor de hand ligt dat hier grote leemten in de opvoeding ontstaan. De individuerende invloeden der opvoeding liggen echter juist voor een zeer voornaam deel op dit terrein, en het ontbreken dier invloeden betekent voor een deel hetzelfde als het ontstaan van een zwak persoonsrelief. Dit feit *zelf* is nog niet maatschappelijke jeugdverwilderding te noemen; het bestond ook bij die volksgroepen, welke – lang voor het ontstaan der massaproletariaten – geborgen in tradities en vaste sociale vormen evenmin een duidelijke individuatie toonden. Het verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderding ontstaat niet op de sociaal-historische ondergrond van een maatschappij met als personen geïndividueerde en gesocialiseerde burgers. Veeleer is in plaats van geborgen – maar onbeschermd – massa, een ongeborgerd – maar beschermde – massa getreden, terwijl de individuering toen als nu beperkte groepen in gunstige zin betrof en de socialisering der individuen toen als nu ten dele in criminele vorm uitbrak en anderzijds thans massaal de gestalte heeft aangenomen van de 'ontwórtelde', d.i. niet meer geborgen mens.

4. ONTSTAAN EN VOORKOMEN

DER MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

In het voorgaande is reeds herhaaldelijk van het maatschappelijk ontstaan der verwilderding gesproken. Wij bedoelen niet, dit hier te herhalen of te recapitulieren. Daarentegen zullen wij uit de talloze in de Rapporten verspreide gegevens op dit gebied er enkele naar voren halen, die meer als illustratief en kenschetsend gekozen zijn, dan als 'statistisch gemiddelde' of 'meest voorkomende vorm'. Een dergelijk beeld zou niet te geven zijn, daar in verschillende concrete gestalte soortgelijke sociale en psychologische factoren werkzaam zijn. Men leze dus door de hier gekozen concretere vorm in zoverre heen, dat men ze in hun concreetheid slechts als exemplarisch beschouwt.

Waar het 'oude leven', waar traditie, toevallig gunstige omstandigheden, geestelijke sociale en/of geografische isolatie optreden, is de kans op het uitblijven van maatschappelijk verwilderde jeugd het best. Of daarmee tevens – positief – gezegd mag worden, dat daar nu ook de beste persoonlijke levensontplooiing gegeven is, laten wij hier in het midden. Het behoeft nauwelijks betoog, dat ook de materiële omstandigheden er naar moeten zijn om een minimale basis te verwerklijken, waarop zich een persoonlijk levensplan ontvouwen kan. Van geval tot geval kan dit verschillen. Maar voor ieder ligt ergens de grens van het dragelijke, de grens van de mogelijkheden waarmee hij nog vruchtbaar werken kan. Als een enkel voorbeeld gaan wij hier even uit van de geografische isolatie en haar conserverende werking.

Waar verkeer met de buitenwereld slechts in beperkte mate mogelijk is, waar de bevolking van luttele kilometers verder gelegen vlekken reeds 'buitenlanders' heten, daar is de verwildering ook minder sterk aanwezig. Geleidelijk aan echter dringt ook daar de maatschappelijke jeugdverwilderding binnen. Men zie b.v. het Rapport over de gemeente Veenendaal.

Is het verkeer met de 'buitenwereld' al te moeilijk of leeft een gezin, resp. een kleine groep van gezinnen te geïsoleerd, dan zakt de mogelijkheid van het gezin of milieu weer te ver weg om een voldoende stimulans te bieden en uit eigen krachten alle middelen waardoor en materialen waarmee de opvoeding plaats moet hebben, voort te brengen. Het wekt daarom geen verbazing, dat men in een betrekkelijk 'van het grote cultuurverkeer' afgesloten gebied als de Bommelerwaard (zie R. 99 Rapport-Intelligentie-Onderzoek over die streek) een opvallend hoog percentage van intellectueel-zwakken aantreft. Daarbij moet men zich hoeden voor een te spoedige verklaring van dit verschijnsel uit biologische degeneratie-factoren. Het is hier niet de plaats deze zienswijze breedvoerig te adstrueren. Wij wijzen er slechts op, dat bij het psychologisch onderzoek ondernomen vanwege T.N.O. met betrekking tot het voorkomen van krop, de intelligentiequotiënten dalen naarmate de onderzochte personen verder van de grote weg en daarmee van de 'grote stad' afwonen (mondelijke mededeling van de psychologe die dit onderzoek verricht). 'Isolatie' kan dus tot op zekere hoogte beschermend werken, maar gaat dan bij een verdergaande mate over in een belemmering voor de minimale ontplooiingskansen van de jeugd. Waar de betrekkelijke isolatie beschermend werkte, treffen wij in de dorpsgemeenschap nog verschillende daarmee verbonden gunstig werkende krachten aan.

Er is nog geen buurtvorming ontstaan die het dorp splitst, burenhulp is nog vanzelfsprekend en doorkruist verschillen in welstand en godsdienst. Er bestaan nog patriarchale arbeidsverhoudingen of althans bestaat er nog een zekere gebondenheid aan patroon, bedrijf of fabriek, waar men werkt, zodat de stabiliteit in de arbeidsverhoudingen groeit, de wisseling van werkkring gering is.

Economische huizenbouw kan echter ergens ommiddellijk een buurt doen ontstaan, die evenals elders een conglomeraat van krotten, geïsoleerd raakt uit de dorpsgemeenschap.

Vinden wij in een dergelijke tegen maatschappelijke jeugdverwilderding nog betrekkelijk beschermde plaats industrieën, dan zal de arbeider veelal een stukje eigen grond

hebben. Soms is dit van de fabrieken uit gestimuleerd of verschaft (vergelijk b.v. Stork te Hengelo). De jongere generatie laat dan echter de bewerking er van aan vader over, compenseert eventueel een dergelijke morele plicht door haar 'looninbreng' en koopt zich daarmee het recht, z'n vrije tijd te besteden zoals zij zelf wil, of juist: z'n vrije tijd *niet* zo te besteden als een ander wil. Want vrije tijd is, wat je aan vrijheid overhoudt na aftrek van dat waartoe je gedwongen wordt. Buiten de arbeid valt men er terug in de oude dorpsgewoonten en daarvan maakt leeglopen sedert lang normaal deel uit. Leeglopen, zomaar wat kletsen, scharrelen van jongens en meisjes – het is geen als probleem gevoelde negatieve post in een dergelijk dorp. Het hoort er bij. Er bestaat verder nog huiselijkheid. Een huiselijkheid, die nog in zichzelf vervuld is, en café noch bioscoop of dancing nodig heeft om bevrediging te kunnen schenken. Maar die natuurlijk ook, in confrontatie gebracht met de veelheid en verscheidenheid van prikkels, van culturele mogelijkheden, van geïndustrialiseerd vertier der grote steden en van de moderne techniek en sportwedstrijd, niet bij machte is haar jeugd vast te houden.

Het godsdienstig leven treffen wij er nog in belangrijke omvang intact aan, maar wij zien het enerzijds afbrokkelen naar de jongere generaties toe en anderzijds zien wij het steeds meer een karakter van uiterlijkheid krijgen.

Ontwikkeling en initiatief van het ouderlijk milieu werkt uiteraard overal ten zeerste beschermend, in stad en dorp, in godsdienstig en cultureel leven, enz.

Waar dergelijke relatief beschermde gemeenschappen worden aangetroffen, vormen zij als het ware 'laboratoriumpreparaten', waaraan men soms het verwilderingsproces voorbeeldig zich ziet openbaren.

Tal van factoren treffen wij in volle actie aan. Zij zijn lokaal zeer verschillend in hun feitelijke vorm, maar zij werken alle in dezelfde richting: doorbreking van de gevormde gestalte 'onze kerk', 'ons gezin', 'onze fabriek', 'ons dorp', 'mijn baas', 'mijn werk', 'dit hoort zo', 'dat is ontoelaatbaar', 'dat doe ik niet', enz., en vervanging door onpersoonlijke verhoudingen, die uiteraard licht terugvallen op de in geld uitgedrukte relatie (de patriarchale verhouding tot de patroon wordt b.v. vervangen door die van afgunst of (en) loutere geldopbrengst). Een groeiend industrieel centrum trekt arbeiders van buiten aan en verbreekt daarmee de oude dorpsseenheid. De productie van een koopwaar, die verder gaat dan de naburige marktplaats, drijft de verkoper uit zijn streek het hele land in.

De industrialisering doet diepgaand verschil in levenstrant en belangstelling ontstaan tussen b.v. de kleine-boer en fabrieksarbeider: zij verstaan elkaar reeds spoedig niet meer. Alweer een factor, die de dorpsgemeenschap splitst en het industrieel centrum psychologisch losmaakt van het omringende land: de urbanisatie voltrekt zich.

Het godsdienstige groepsleven wordt, waar een veelheid van dergelijke groepen naast elkaar bestaan licht tot een genootschap tot onderlinge bevoorrechtiging, en daarmee mengen zich in de godsdienstige, zuiver sociale tegenstellingen (concurrentie). Een stap verder gaat de dorpeling, die een nieuwe fiets in zijn dorp niet kan kopen bij een kerkgenoot, naar de stad gaat en het verlangde koopt. . . . bij iemand wiens geloof hem onbekend is. Nog een stap verder, en het gevaar van de omkering der mo-

tieven houdt op denkbeeldig te zijn: materiële overwegingen houden dan het groepsleven der confessies in stand, materialisme en godsdienstigheid gaan hand in hand. De jongere generatie ontmoet dan in het geloof niet langer een persoonlijk gezag, dat boven menselijke berekening staat. De godsdienst is 'voor de zaak' en tegen 'de anderen', blijft begrensd binnen de Zondag en de voorgeschreven contacten in omgang of vereniging. Dezelfde fabrikant, die de arbeiders 'altijd maar naar de kerk zien lopen', wil maatschappelijk werk onder de arbeiders van zijn bedrijf en hun gezinnen niet toestaan zolang hij er geen onmiddellijk nut voor dat bedrijf in ziet. Van *hun* kant wantrouwen de arbeiders nu de maatschappelijke werkers weer, die als 'verlengstuk' van 'de baas en zijn belangen' ('om ons zoet te houden') gezien wordt.

Door de toenemende rationalisering van de arbeid vergroot zich de afstand tussen arbeiders en bazen, massaal karakter en zakelijkheid vervreemden de oude arbeider en houden de jonge op een afstand.

De arbeiders, aldus losgemaakt uit hun natuurlijk arbeidstempo kunnen de productievorm in het gemoderniseerde bedrijf niet bijhouden en ze voelen zich opgejaagd. Eveneens worden zij losgemaakt uit de meer persoonlijke relatie tot de patroon, en daarmee vallen zij met natuurnoodzakelijkheid in de lotsgemeenschap met de andere arbeiders. Hun groepsbewustzijn neemt dus toe, maar hun persoonlijk reliëf neemt af . . . . wanneer niet andere activiteiten hun *persoonlijke* verantwoording gaan geven.

De jongere generatie raakt de vanzelfsprekende aanvaarding van zijn arbeiderschap kwijt, wil vrij zijn en veel geld hebben tegelijk. Daarin speelt uiteraard de waardering voor de handarbeid in onze maatschappij een ongunstige rol, maar er zijn ook andere factoren die in dezelfde richting werken. Gedwongen leeglopen en gewenste sabotage gedurende de Tweede Wereldoorlog, de bevrijdingsroes met zijn vermaaksgulzigheid, de bioscoop-suggestie dat beschaving iets met weelde te maken heeft, de oog-in-oog ontmoeting met de macht van het geld bij de handel in comfort, enz.

Niet zelden vlucht nu een deel der jeugd uit de fabrieksarbeid in de administratieve beroepen, waarvan dan ook plaatselijk spoedig een teveel dreigt. Door zijn loon kan de jonge arbeider zich veel onafhankelijkheid veroorloven en een verschil in levensstijl gaat de oudere van de jongere generatie scheiden: op Zondag wel of niet naar de kerk maar zeker naar de voetbalmatch, op Zaterdagavond niet thuis maar in café, dancing of bioscoop, enz. Aldus komen jongeren bijeen – als toeschouwers bij match of film b.v. – wier ouders tot verschillende partijen behoren en elkaar zoveel mogelijk mijden. Dank zij fiets en autobus kan de jeugd de plaats verlaten, soms ook komen groepen jeugdigen uit de naburige stad naar een andere stad om er zich minder onder controle te kunnen amuseren.

Het verlaten van het meest direkte eigen milieu en 'lol maken' is in vele gevallen identiek. Aldus ontstaat een veel meer op zichzelf staande generatie van jeugdigen dan vroeger het dorp of de traditievaste groep gekend hebben. Samenvattend een enkel citaat uit het Rapport over Veenendaal, dat van het bovenstaande een goede illustratie geeft: R. 65.

'Geen wonder, dat jeugd- en gezinsleven door deze plaatselijke constellatie sterk werden bepaald. In vrijwel alle opzichten was de jeugd aan het dorp gebonden. Wat

zou zij anders kunnen worden dan fabrieker, waar anders ter kerke gaan dan in de grote kerk en waar anders de vrije tijd doorbrengen dan in gezin of kerkelijke vereniging of op de 'Berg'. De onderlinge, sociale controle maakte immers het afwijken van deze regels wel uiterst moeilijk.

'De vrije tijd was amorf en doelloos, de gerichtheid op elkaar sterk vitaal sexueel. Door de week was de jeugd m.n. de meisjes nog sterk aan huis gebonden. Maar Zaterdag- en Zondagsavonds nam al wat jong was deel aan de traditionele pantoffelparade. En Zondagmiddags vertoefde jong Veenendaal aan de Berg, de huwelijksmarkt. Zo was men immers 'gewoon'.

'Men trouwde vroeg en meestal gedwongen'. Ook dat was 'gewoonte' waarop slechts een uiterlijke, kerkelijke sanctie was gesteld.

'Ouderen weten nog, dat ook de jeugd 'van vroeger' zich tegen de dwang der uiterlijke normen verzette. Een 30 jaar geleden werd het catechesatie- en verenigingsbezoek slecht, het gedrag m.n. van de jongens soms ruw en onverschillig genoemd. Wel gingen zij elke Zondag ter kerke. Daar was geen ontkomen aan. Maar dan kwamen, daar ergens boven op de galerij, stiekum de kaarten te voorschijn; of ze knepen er handig tussen uit, zodra de laatste kerkkanger binnen was. Aan het eind van de dienst mengden ze zich onder het kerkvolk, alsof ze zo juist de kerk hadden verlaten. De tekst van de preek werd hun door vrienden in het oor gefluisterd. Dan waren ze volkomen 'gedekt'. Wel een typisch symptoom van de achterbaksheid en sluwheid, door de dwang tot uiterlijke aanpassing zo sterk in de hand gewerkt.

'Maar toch . . . in de braniejaren werd de jeugd enige vrijheid gelaten. Deze waren immers gauw genoeg voorbij. Want na het meestal vroege huwelijk en het stichten van een gezin, volgde weer de aanpassing aan de geldende groepsnormen. Dan zocht men de geborgenheid in de groep en de godsdienst. Zoals een thans 45-jarige arbeider het zo typerend uitdrukte: 'als je wat ouder werd, voelde je, dat je wat had goed te maken. Dan ging je weer naar de kerk en mocht je geen verkeerde dingen doen.' Bij de doop van het eerste kind kon op natuurlijke wijze de band met de kerk worden hernieuwd. Zo betrad men allengs weer de oude paden. Want anders kende men niet. En onmogelijk was het zich buiten de gemeenschap te plaatsen. De sociale controle liet alleen ontsporingen en afwijkingen in de jeugdijaren toe.

'Zo droeg de Veense jeugd van een jaar of dertig geleden nog sterk het stempel van dorpsjeugd, in alle opzichten aan de plaatselijke samenleving gebonden. Van een eigenlijk jeugdleven was nauwelijks sprake. De jeugd was beperkt tot de lichamelijke puberteitsjaren, die sterk in een negatieve en vitaal-sexuele sfeer verliepen. Geenszins betekenden deze jaren de ontdekking van eigen persoonlijkheid. Noch tegenover zichzelf, noch tegenover de omgeving was men in staat kritisch distantie te nemen.'

Heeft zich het proces der maatschappelijke jeugdverwildering vollediger voltrokken, dan zien wij dit in meer krasse vorm. De stad geeft hiervan niet zelden sterke voorbeelden op grote schaal, zonder dat nog gedacht behoeft te worden aan crimineel gedrag. Een enkele maal breekt ineens een collectief wangedrag uit en treedt het in de

publiciteit. Men denke aan de zedenschandalen te Gennep en Ottersum¹ of in een Utrechts dorp². Dat juist deze gevallen in de pers kwamen en niet die uit grote steden zal wel enerzijds voortkomen uit het feit, dat de berichtgevers zoiets niet op het platteland verwacht hadden, en anderzijds uit het feit, dat een dergelijke wantoestand in een dorp gemakkelijker dan in een stad 'overal in het hele dorp' voorkomt en mede daardoor bekend wordt. In wezen echter liggen de verschijnselen van stad en dorp niet ver uiteen. Het is veeleer een kwestie van graadverschil dan van wel of niet voorkomen van verwildering.

Er is dienovereenkomstig geen sprake van, dat men de maatschappelijk verwilderde jeugd als een 'sociale groep' zou mogen zien: zij is een 'aggregaatstoestand' van de menselijke ziel.

Het is van belang op dit punt even dieper in te gaan, mede aan de hand van sommige deelrapporten. Men heeft zich immers meermalen afgevraagd, of de maatschappelijk verwilderde jeugd op de een of andere wijze te lokaliseren of met behulp van uiterlijke kenmerken te determineren zou zijn. Bij voorbeeld in deze zin, dat de maatschappelijk verwilderde jeugd zich zou beperken tot het milieu van de ongeschoolde arbeider, of tot hen die geen band met enige kerk meer onderhouden, tot diegenen die niet in enige jeugdbeweging georganiseerd zijn, of tot hen wier sexuele moraal afwijkt van de burgerlijk geldende normen. Een localisatie of determinatie in deze zin is echter onmogelijk.

Reeds in het 'voorlopig verslag der werkzaamheden van de zes samenwerkende instituten inzake de geestesgesteldheid der zogenaamde massajeugd' - rapport 97 sub 1 -, uitgebracht in 1949, heet het: 'Er bestaan graden en vormen van maatschappelijke verwildering. Bij het onderzoek tendeert men naar de duidelijkst opvallende groep ('eigenlijke' massajeugd, jeugd uit het 'maatschappelijk labiele milieu', enz.) Men treft echter in mindere of meerdere mate dezelfde grondverschijnselen bij jeugd uit alle maatschappelijke groepen aan. Ten aanzien van de maatschappelijke verbreidheid zou het onderzoek misverstand kunnen wekken, wanneer men uit het oog zou verliezen, dat de methodische en praktische noodzaak om het verschijnsel op zijn meest sprekende wijze te leren kennen, een zekere eenzijdigheid in de materiaalverzameling en haar interpretatie ten gevolge heeft. Nadrukkelijk echter zijn alle betrokken onderzoekers het eens over de verbreidheid der maatschappelijke jeugdverwilderings op alle maatschappelijke niveau's. In het bijzonder trekken echter die sociale groepen de aandacht, welke minder dan andere in staat zijn zichzelf te redden.'

Het verzamelde materiaal geeft daarvan verschillende illustraties. Zo bespreekt

1 Krantenbericht 17-II-'50: In de Noordlimburgse dorpen Gennep en Ottersum zijn, in verband met een zedenschandaal enige tientallen minderjarige jongens en meisjes naar verschillende observatiehuizen overgebracht. Ook werden enige volwassenen aangehouden en in voorlopige hechtenis genomen. Het onderzoek in deze zaak, die reeds enige jaren liep, wordt met kracht voortgezet en er kunnen nog meer arrestaties worden verwacht. De Roermondse officier van Justitie, Mr. F. W. Wilbrennick, die het onderzoek leidt, zeide ons desgevraagd: 'Hier is sprake van een verbijsterend geval van zedenverwilderings van ontspoorde jeugd, dat mij ten zeerste heeft ontsteld, en ik ben, na mijn jarenlange ervaring in Rotterdam en Den Haag, niet gauw ontsteld'.

2 M. B. v.d. Werk, in: Maandblad voor Berechting en Reclasseur XXIX (1950) pag. 93-104.

rapport 64 de jeugd van Oostelijk Westfriesland. Sociaal economische en religieuze factoren blijken in deze streek hun stempel te zetten op de jeugd, zonder dat hier overigens van een apert jeugdprobleem gesproken kan worden. In de tuinbouw vinden naar verhouding meer Rooms Katholieken hun bestaan, in de veeteelt meer protestanten. In een tuinbouwbedrijf kan het gehele gezin werk vinden, in een veeteeltbedrijf niet. Het kindertal bij de Rooms Katholieken is veel groter dan bij de Protestanten. Wanneer dan in herfst en winter, in de slappe tijd van het tuinbouwbedrijf de werkzaamheden reeds vroeg in de middag zijn beëindigd, weten in uitgesproken Rooms Katholieke dorpen als Grootebroek en Hoogkarspel velen met hun tijd geen raad, hangen wat rond, of gaan naar een café om te kaarten of te dobbelen. De Rooms Katholieke jeugd staat hier in ontwikkeling achter bij de protestantse jeugd. Ook de Rooms Katholieke jeugd vertoont hier een toenemende saecularisatie en oppervlaktigheid, zonder dat wij overigens mogen zeggen dat in Oostelijk Westfriesland van maatschappelijke jeugdverwilderings zonder meer sprake is.

De tendens om tot vormloze jeugd te vervlakken, die we in Oostelijk Westfriesland onder de druk voornamelijk van sociaal economische en demografische factoren zagen optreden mede bij de Rooms Katholieke jongeren, zien wij echter ook bij de orthodox protestantse jeugd van het reeds genoemde Veenendaal, zij het ook dat andere momenten hier een rol spelen. We hebben hier immers te maken met een sterk geïndustrialiseerd dorp, dat van ouds een ascetische, lijdelijke vorm van Protestantisme kent. Maar hoe streng de godsdienstige vormen ook zijn en hoe zeer de oude Veenendaalse mentaliteit zich tracht te handhaven, toch dreigen ook hier saecularisatie en nihilisme. De jeugd vindt hier geen aansluiting meer bij de traditionele normen.

Wat hier als illustratie gegeven is van een agrarische plattelandsstreek met een overwegend Rooms Katholieke bevolking en een industrieplaats met een overwegend orthodox protestantse bevolking, geldt in dezelfde mate van de bevolking van de grote steden. Maatschappelijke jeugdverwilderings is in elke religieuze groepering te vinden.

Rapport 69 laat zien dat ook het al of niet georganiseerd zijn in verenigingsverband niet beslissend is voor het behoren tot de groep van de maatschappelijk verwilderde jeugd. De rijpere jeugd van Leeuwarden wordt hier verdeeld in burgerlijke jeugd, en jeugd uit de volksbuurten. Niet ten onrechte wordt het verschijnsel der maatschappelijke jeugdverwilderings in z'n meest opvallende vormen geconstateerd bij de jeugd uit de zogenaamde volksbuurten. Nu blijkt de jeugd uit de burgerlijke milieu's voor 21,2% georganiseerd te zijn in de een of andere jeugdvereniging. Bij de jeugd uit de volksbuurten is dit percentage 23,1%. De burgerlijke jeugd is voor 22,8% lid van een sportvereniging. Bij de volksjeugd is dit 23,4%. In jeugd- en sportverenigingen samen is uit groep I 44%, uit groep II 46,5% georganiseerd. Het duidelijkste bewijs dus, dat het al of niet georganiseerd zijn geen feilloos kenmerk is om te bepalen of een enkeling of een groep behoort tot de verwilderde jeugd.

Evenmin valt de jeugdverwilderings te localiseren binnen de groep der ongeschoolde arbeiders, of binnen het maatschappelijk labiele milieu, hoezeer ongeschooldheid en bestaansonzekerheid verworping en vervlakking ook in de hand kunnen werken. Het reeds genoemde rapport no. 67 over de middelbare schooljeugd komt - hoe kan het

anders – niet tot een elke discussie afsluitende conclusie. Toch heet het daar, dat niet meer dan ongeveer 70% van de middelbare schooljeugd *onbewust* sociale en zedelijke normen en geestelijke waarden erkent en aanvaardt.

De vraag of praemaritaal geslachtsverkeer specifiek zou zijn voor de maatschappelijk verwilderde jeugd, zal in het volgend hoofdstuk nog nader worden gezien.

Wijzen dan deze momenten: geen band of een losse band met een kerkgenootschap, geen lid van een jeugdvereniging of het alleen maar administratief verbonden zijn met een dergelijke vereniging, moeilijke maatschappelijke omstandigheden, slechte woningen, anders georiënteerde sexuele gedragsregels, wijzen dan al deze factoren niets uit? In zoverre met behulp van deze en dergelijke factoren gezocht wordt naar feilloze indicia, die tot een localisatie en determinatie van maatschappelijk verwilderde jeugd leiden, moet het antwoord ontkennend luiden. Maar wel werken deze en andere momenten vervlakking, een verlies van levensperspectief, van idealisme, van een bewust vasthouden aan waarden in de hand. In een huis waar b.v. tien mensen wonen, en slechts één kraan in de keuken aanwezig is om zich te wassen, is de kans groot, dat vervuiling optreedt. De mogelijkheden van een behoorlijke hygiënische verzorging zijn hier immers zeer beperkt. Maar noodzakelijk is een dergelijke vervuiling niet. Het is niet alleen theoretisch denkbaar, maar het komt ook regelmatig voor dat onder dergelijke beperkende omstandigheden ieder en alles in huis schoon en helder is. Of en zo ja hoe iemand zich zelf maakt tot persoon, is doorslaggevend. Al mag de positieve of negatieve invloed der gegeven situatie niet onderschat worden, de wijze van persoonlijke zelfverwerkelijking is tenslotte bepalend. De wijze waarop en de mate waarin iemand zich zelf verwerkelijkt en tot persoon maakt, is niet aan uiterlijkheden af te lezen. Hoe belangrijk maatschappelijke factoren ook mogen zijn, zij zijn niet oppermachtig. Alleen zo is het verklaarbaar, dat we in achterbuurten gave persoonlijkheden kunnen ontmoeten, en in zogenaamd goede milieu's lege en vervlakte figuren.

Hoe zeer dan ook gestreefd moet worden om de omstandigheden, waaronder een groot deel van ons volk inzake woning en milieu, gebrekkige school- en vakopleiding enz. leeft, radikaal te verbeteren, een feilloos middel voor een psychische regeneratie der hierbij betrokkenen geeft dit niet. Het beeld van de verwilderde jeugd zal in alle tijden en onder alle omstandigheden tot de mogelijkheden van de menselijke ziel blijven behoren.

Daarnaast – d.w.z. naast het 'milieu van de massamens' als ontstaansconditie – zijn er de werkzaam blijvende *andere* veroorzakende factoren.

Het lijkt ons overbodig hier speciaal op de oorzaken der onkerkelijkheid in te gaan. Deze zijn in hun historische, sociologische en psychologische aspecten ruimschoots bekend en belangrijke groepen in de verschillende kerken hebben dit teken aan de wand begrepen.

Eveneens is overbekend, hoe fundamenteel belangrijk de woningtoestanden zijn voor het gezin, met name voor het proletarische (vergelijk b.v. R. 75, pag. 61 en het speciale rapport no. 83). Het ontbreken van speelgelegenheden heeft eertijds b.v. reeds de speeltuinbeweging doen ontstaan – al hebben zich daarnaast inzichten ontwikkeld, die zeker in deze belangrijk oudere beweging nog niet verondersteld mogen worden.

Wij denken hier aan de 'rommel- en brokken-speelplaats' met z'n veel geaccidenteerder en veel minder georganiseerd en geëquipeerd terrein, zoals vooral Denemarken die heeft ontwikkeld. Wij denken aan de kleine jeugdgemeenschappen, die als grote gezinsgemeenschap kristalliseren om een enkele figuur die in staat is sterk ordenend te werken, zoals Rotterdam in een eerste poging het zgn. Kinderbouwcentrum . . . zou bezitten als het zich maar uit de eerste materiële moeilijkheden redden kon.

Overbekend is dat de woningtoestanden vaak met zich meebrengen, dat de kinderen overal bij zijn. Niet alleen de woningtoestanden echter doen de grenzen tussen volwassenwereld en kinderwereld wegvallen: grof egoïsme en schaamteloosheid der ouders hebben vaak hetzelfde effect. Een tweetal voorbeelden uit de ervaring van een arbeidersvrouw die als gezinskern voor maatschappelijk verwilderde jeugd optrad (in bovengenoemd 'Kinderbouwcentrum') moge dit illustreren.

De 'groepsmoeder' noteert het volgende:

'LOUISE EN ALIE (9j., 12j.) Dit zijn stiefzusjes. Alie's vader is uit de ouderlijke macht ontzet. Louise is een echt straatkind, altijd voor katekwaad te vinden. Ze gaat al op dansles. Alie was er bij toen een publieke vrouw een man aansprak en geld van hem kreeg. De geslachtsgemeenschap vond plaats in 't bijzijn van enkele kinderen. Dit komt in de buurt vaker voor. Alie is erg veel bezig met jongens 's avonds op straat. Het is een erg hartelijk kind. Ze maakt een frisse goed verzorgde indruk, heeft vaak leuke ideeën en knutselt graag'.

'GERARD EN PIET (14j. tweeling). Vader heeft een café. Beide jongens roken als een schoorsteen. Gerard heeft kans gezien om drie weken achter elkaar van school te spijbelen. Hij ging inplaats daarvan, onder een of ander voorwendsel in de kelder bij de tuinman werken. Hij wil niet verder leren maar wil in eens gaan werken. Hij is erg onverschillig, wel behulpzaam, en kletst als een oude juffrouw. Piet wil verder leren en is op een ambachtschool. Hij is dol op lezen, en fantaseert erg. Hij heeft een erg aardige 'kijkdoos' verzonnen en uitgevoerd waarmee geld werd opgehaald voor de kas van het Kindercentrum. De twee jongens zijn met pa en ma naar een familiefeestje geweest en kwamen 's morgens om 4 uur stomdronken thuis. Om 10 uur in de morgen, toen hij bij ons kwam, was het niet om te houden van de stank en zag hij er uit als een vaatdoek. Zij zijn erg bijdehand in 't tappen van schuine moppen en in 't omgaan met meisjes.'

Ook de neerhalende invloed van de 'buurt' is overbekend. R. 75 (pag.60) wijst er in dit verband in het bijzonder op, dat juist de *eenheid* van de buurt, juist het lokaal-massale karakter der buurtverbondenheid belemmerend werkt op het in gunstige zin naar voren treden van die individuen, die een gunstig persoonlijk stempel dragen dat als een *norm* van deze persoon verdere ontwikkeling zou verdienen. Uitjouwen, bespotten, kleineren, plagen zijn er slechts de 'onschuldige' maar hoogst werkzame en sociaal sterk verbreide vormen van.

HOOFDSTUK II

ENKELE SPECIALE PROBLEMEN EN
LEVENSGEBIEDEN

1. GEZIN, OPVOEDING EN ONDERWIJS

Het gezin als doelgerichte opvoedingsgemeenschap moet aan de eisen beantwoorden, die zowel het benaderen van het doel als de uitvoering van de opvoeding mogelijk maken.

Het is uit alle rapporten duidelijk, hoever talloze gezinnen van deze norm verwijderd zijn. Het doel reikt niet verder dan de meest beperkte materiële verzorging en het zo spoedig mogelijk in de verdienste brengen van de kinderen. Rudimentaire resten van godsdienstige, zedelijke en sociale opvoeding zijn vaak nog wel aanwezig, de resten van politieke, aesthetische en intellectuele opvoeding zijn zo mogelijk nog spaarzamer. Toch: hoe moet men de ouders bewonderen, wanneer zij met uitermate geringe middelen blijven streven naar iets beters dan 'broedverzorging'. Enkele citaten uit het dagboek van de reeds eerder aangehaalde arbeidersvrouw over de kinderen die zij bij zich thuis regelmatig opvangt.

SIMON K. (15). Zijn oude vader is herhaaldelijk dronken, daarbij asthmatisch en T.B. (?). Zijn moeder is een echte sloof. Als vader thuis komt, scheldt hij haar uit dat alle burens rechts en links, boven en beneden, zijn woordenschat goed kunnen horen. Simon, het nakomertje, is erg handig, heeft een goede technische knobbel. Hij kon een goede baan krijgen in een garage, door bemiddeling van Petersilka. Een garagehouder wilde hem als leerling aannemen en helemaal opleiden, maar Simon mag niet omdat zijn vader hem in zijn fruithandel (karretje op straat) niet wil missen. Als Pa dronken is, moet Simon op de wagen passen. De handel brengt niet voldoende op. De schulden groeien.

COR, BEP, LENIE P. (14, 12 en 10 j.) De kinderen kregen elk een gulden als ze hun ouders maar niet Zaterdags en Zondags achterna zouden gaan. Gaan bijna nooit naar school. Zitten altijd onder de uitslag. 't Hele huishouden is vervuild. Ze vloeken beter dan een bootwerker. Ik kreeg een paar keer een briefje van hun ouders: of ik op ze wou passen, ben hier niet op ingegaan, maar toch kwamen er op een avond 2 van de 3 zusjes daar hun ouders niet thuis waren. Ze zaten bij me tot half 10, toen vader en moeder eindelijk thuis kwamen.

EDDY D. is op een school voor B.L.O., daar hij een beetje achterlijk is. Geen vader. De moeder werkt reusachtig hard, hij houdt erg veel van haar. Hij heeft 2 zusjes (nog thuis), die allebei een natuurlijk kind hebben. Dit leeft allemaal door elkaar in een veel te klein huis. Het werk dat E. van het Kinderbouw-centrum mee naar huis neemt, raakt altijd zoek of wordt kapot gemaakt. Hij is erg driftig, gooit met alles wat voor z'n vingers komt. Dit heeft al een keer een ongeluk tengevolge gehad. Het zou beter zijn als hij bij een andere familie werd ondergebracht. Dan zou zijn zogenaamde achterlijkheid een heel eind overgaan. Hij kan best denken, maar is erg zenuwachtig

door zijn onrustige omgeving. Is erg lief met kleine kinderen en is ook erg behulpzaam. Tot 's avonds laat sjouwt hij op straat en zit dan in een of ander trapportaal van de huizen, waar allerlei smerigheid uitgekraamd en uitgehaald wordt met verschillende meisjes.

CORRIE EN JOPIE E. Vader heeft kort geleden in de gevangenis gezeten wegens diefstal. In deze tijd heeft de moeder een andere man gevonden, waar zij mee samen leefde. Bij thuiskomst van de vader ging de moeder er met die andere man van door en liet haar 3 kinderen achter. De vader, dit bemerkende, pakte z'n boeltje en liet de kinderen achter. Hij ging naar zijn moeder. Toen hij weg was, kwam de moeder met die andere man weer terug bij haar kinderen en leeft nu zo met hem samen. Jopie is een leuke ka, terwijl Corrie nooit eens echt kan lachen.

HENK, FREDDY, RUDY K. (13, 12, 10 j.) Deze slingers tot 's avonds laat op straat. Bij eventueel kattenkwaad krijgen ze op hun kop van hun vader, dat ze doodsbang voor hem zijn. Ze worden zo ontzettend verba's en leugenachtig. Henk en Rudy kunnen goed leren. Freddy slecht. Hij wil dit inhalen door middel van stelen voor een stel grote jongens, maar eigenlijk is hij de eerlijkste van allen. Hij houdt erg veel van timmeren en knutselen. Maar als hij werk meekrijgt dan stopt z'n vader het in de kachel om de doodeenvoudige reden dat hij het vroeger thuis ook nooit had mogen doen. (De vader had het vroeger dan ook erg hard thuis).

PUK, GERRITJE, JANS v. W. (16, 14, 12 j.) 't Zijn echte straatslijpers. Hoeven nooit naar school en ook als ze van school af zijn, hoeven ze niet te werken. Gerrit houdt van stelen. Hij is nu uit eigen beweging gaan werken en volgt een bakkerscursus. De familie probeert door machtsvertoon, zoals vechten en roddelen, de hele buurt te terroriseren. De moeder maakt op zo'n manier boeven van haar kinderen.

Tot zover de onzes inziens uitermate illustratieve momentopnamen. Het is duidelijk, dat het gezin in deze en de talrijke soortgelijke gevallen ernstig te kort schiet. Het is eveneens duidelijk, dat wij hier in krasse vorm een reeks van sociale vernietigingsfactoren voor ons zien. Deze jeugd kan - aan haar gezinnen en omstandigheden en zichzelf overgelaten - alleen afglijden naar de uiterste periferie der samenleving. Daar zal zij leven in tuchteloze driftmatigheid, zich uitgeworpen en - minstens - niet geacht voelende door haar medeburgers. Een verregaande anti-sociale houding moet er uit volgen. Men moet maar zien te halen van de maatschappij wat er te halen valt. Geloof in een bepaalde maatschappij-vorm, of in een eigen taak en verantwoordelijkheid kan aldus niet ontstaan. Geholpen wil men slechts worden op een wijze . . . die elke zekerheid geeft, dat men met de geboden hulp z'n vormeloos bestaan met meer zekerheid van driftbevrediging kan voortzetten.

Uiteraard berichten de rapporten, dat de ouders geen werkelijk gezag bezitten in hun gezin, dat zij de kinderen maar laten begaan, dat zij - vooral zodra de kinderen mee verdienen - ook de 'rechten' van de kinderen onmiskienbaar gegrond achten, dat zij - anderzijds - hun kinderen als geldbelegging of objekt van exploitatie beschouwen, enz.

Het is niet te verwachten, dat men – waar de economische nood drukt of waar men zijn eigen egoïstische lusten nadraaft – aandacht of tijd voor het kind heeft. *Begrip* van het kind ontbreekt eerst recht. Eer heeft men angst voor het schreiende kind, dat men kalmeren wil met snoep of slaag. Vergelijk R. 58 en 65.

Zijn huisvesting, lichamelijke verzorging en hygiëne reeds ontoereikend, de voedselbereiding onoordeelkundig – hoe moet bij dit al de geestelijke gezinstaat een kans krijgen. Hoogstens gebruikt men de hoofdmaaltijd gemeenschappelijk. De gezinsband is, voorzover aanwezig, sterk instinctief gebleven: men is animaal gehecht aan het eigen nest. Uit de gevallen van heimwee in kazerne of elders, uit de oorzaken van dienstweigering toen men naar Indonesië moest, uit de voorkeur van het arbeidersmeisje om een woning dichtbij moeder te hebben, blijkt wel primitieve gebondenheid aan dorp, buurt en milieu. Maar is men in dat dorp, die buurt of dat milieu, dan kunnen er zich de heftigste conflicten voordoen. Het feit dat het kind in zijn gezin geslagen en misbruikt is, wil nog niet zeggen dat het er niet tevens aan gebonden is.

R. 75 zegt: Er heerst in dergelijke gezinnen geen gezinssfeer, wel apenliefde. De technische voorbereiding op het gezinsleven schiet bij vele meisjes zeer tekort. Een aversie van huishoudelijk werk kan daarenboven licht ontstaan, waar het fabrieksmeisje of het ateliermeisje na thuiskomst nog een huishoudelijke taak wacht, die haar te zwaar valt om objectieve of subjectieve redenen. (Vergelijk b.v. tabel 75 in R. 76). De geringe huishoudelijke bekwaamheid der moeders plant zich voort in de kinderen. Goed huishoudonderwijs kan daarom niet genoeg worden aanbevolen. Dat daarmee weinig te beginnen valt, indien het loon te gering, de huisvesting te onbevredigend zijn, spreekt vanzelf.

Uit het oogpunt van gewoontevorming schieten dergelijke gezinnen uiteraard licht tekort. Geen wonder dat het aantal bedwatersaars in deze kringen zeer groot is. De boven gesignaleerde primitieve binding vergroot dit aantal, terwijl de verwening uit angst voor het huilende kind of de slaag om rust te krijgen van het hinderlijk en onbegrepen gehuil tot dezelfde vormeloos infantiele levenstrant leiden. Op dergelijke gezinnen vestigde destijds onder meer Koekebakker reeds uitvoerig de aandacht in zijn proefschrift.

Het wekt geen verbazing en verdient alle instemming en steun, dat men in allerlei vorm reeds tot regeneratieve steun *in* de gezinnen of tot regeneratie der gezinnen als geheel is overgegaan. Men denke b.v. aan de Gezinsbond van het Leger des Heils. Men kent ook talrijke initiatieven tot het verschaffen van gelegenheid tot heropvoeding in open tehuizen bij behoud van de band met het gezin. Vaak zelfs blijven dan school en buurt dezelfde, terwijl de plaatsing geschiedt op basis van vrijwilligheid (vergelijk b.v. Boezemsingel 56, Rotterdam). De kampen van V.B.S. die – o.a. – streven naar arbeids-heropvoeding dienen zeker óók in *dit* verband gezien te worden.

Uiteraard valt hier een ogenblik allereerst het licht op een groep van wat men vaak 'maatschappelijk-labiele' gezinnen noemt, maar met name zien wij het gezinsverval ook ver daarbuiten. Uit een vertrouwelijke mededeling werd ons b.v. bekend, dat een zeer groot aantal ouders van kinderen, die geabonneerd waren op de vulgaire amusementsblaadjes die grote dagbladen als nevenbedrijf uitgeven, in het geheel niet weten

R. 76, tabel 105.

De bezigheden van de moeder vergeleken met het thuiskomen van de kinderen.

MANNEN						
Thuiskomen 's avonds:	Moeder alleen i.d. huishouding		Moeder werkt ook		Totaal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ga nooit uit	90	9,0	6	6,2	96	8,8
geen vaste tijd	84	8,4	9	9,3	93	8,5
vóór 8 uur	22	2,2	2	2,1	24	2,2
8–9 uur	68	6,8	11	11,3	79	7,2
9–10 uur	256	25,7	22	22,7	278	25,4
10–11 uur	288	28,9	36	37,1	324	29,6
11–12 uur	153	15,3	9	9,3	162	14,8
12 uur en later	37	3,7	2	2,1	39	3,6
Totaal	998	100	97	100	1095	100

VROUWEN						
Thuiskomen 's avonds:	Moeder alleen in de huishouding		Moeder werkt ook		Totaal	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ga nooit uit	45	6,4	4	6,3	49	6,4
geen vaste tijd	49	6,9	2	3,1	51	6,6
vóór 8 uur	6	0,8	2	3,1	8	1,0
8–9 uur	27	3,8	4	6,3	31	4,0
9–10 uur	206	29,2	15	23,4	221	28,7
10–11 uur	240	34,0	20	31,3	260	33,8
11–12 uur	116	16,4	13	20,3	129	16,8
12 uur en later	17	2,4	4	6,3	21	2,7
Totaal	706	100	64	100	770	100

N.B. In deze tabel betekent 'mannen': mannelijke jeugdige personen, 'vrouwen': vrouwelijke jeugdige personen.

wat voor spijze ze voor hun kinderen kopen: de ouders kijken er niet naar om. Toch betreft deze nonchalance gezinnen die zeer beslist niet tot de maatschappelijk-labiele groep gerekend mogen worden.

Meer dan één rapport wijst op een ander aspekt van het vormverlies van het gezin: het thuiskomen der kinderen op eigen legenschap en – hun leeftijd in aanmerking genomen – laat. De gegevens, vermeld in de op blz. 39 voorkomende tabel uit R. 76 zijn zeker niet ontleend aan de groepen der maatschappelijk-labiele gezinnen.

In deze tabel verontrust vooral het geringe verschil tussen het al of niet verrichten van arbeid buiten het gezin door de moeder. Waar men de leiding en de vormgevende kracht van de in haar gezin aanwezige moeder gaarne zou zien, blijkt deze niet relevant te zijn. Anderzijds blijkt toch nog gezinssamenhang b.v. uit de algemene gewoonte de verjaardag in de huiselijke kring te vieren (Vgl. R. 76 Tabel 69).

Het late thuiskomen valt vooral op bij meisjes in een grote stad als Amsterdam (R. 76 blz. 18). Van deze jeugd schrijft R. 76 op blz. 18: 'Niet geremd door ouders, geestelijken en verenigingsleiders . . . en beschikkende over een ruim zakgeld . . . , zijn zij volkomen overgeleverd aan de verlokkenende vermaaksindustrie'. In dit verband mag niet uit het oog verloren worden, dat verenigingen ook de uithuizigheid kunnen bevorderen (Vgl. R. 76, pag. 36). Dat kan een positieve betekenis hebben als aanvulling van en correctie op het huiselijk milieu, het kan verrijken en de volwassenheid verdiepen en vervolmaken. Het kan uiteraard ook de gezinsband nog verzwakken waar deze positieve betekenis had kunnen hebben.

Het is begrijpelijk, dat de gezinnen aan hun kinderen, die in het arbeidsleven staan, een hoger zakgeld toestaan dan aan hun kinderen die op school gaan. Toch ontstaat de indruk, dat vooral in kringen van geoefende en ongeschoolde arbeiders teveel zakgeld ter beschikking gesteld wordt (Vgl. R. 76, pag. 31 vlg.)

Een belangrijke aanwijzing voor de bewustheid der gezinsopvoeding ligt ook in de wijze waarop het gezin steun verleent aan de verdere opleiding der kinderen. De jeugd uit de drie arbeidersgroepen gaat vaker met plezier naar school dan de jeugd uit de andere welstandsgroepen. Maar we vinden ook juist hier hogere percentages voor 'direkt van school gaan om een baan te zoeken'. Hoewel ze dus graag naar school gaan, wordt het geld verdienen toch belangrijker geacht. Uiteraard spelen hier verschillende oorzaken dooreen: economische noodzaak, gebrek aan inzicht in de wenselijkheid, ontbreken van de traditie in dergelijke gezinnen om iets – wat dan ook – te leren.

Hoeveel ouders zich ook gaarne laten leiden tot voortgezet onderwijs, te weinigen nemen hierin zelf initiatief. Zelfs als men aanneemt, dat er 'aangeboren' intelligentie-achterstanden bestaan bij de maatschappelijk misdeelden en bij minder bevoorrechten, is het bezoek aan scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs maatschappelijk te eenzijdig samengesteld, terwijl – omgekeerd – het lagere nijverheids-onderwijs opvallend weinig leerlingen uit de 'betere' kringen bevat. Men vergelijk uit R. 76 de tabellen die voorkomen op blz. 42.

De weergegeven tabellen brengen op zichzelf reeds bekende feiten in een sprekend beeld. Enerzijds blijkt hier bij de maatschappelijk minder bevoorrechte gezinnen een te geringe 'kans' te bestaan om de kinderen 'verder' te brengen. Anderzijds moet men

bedenken dat die kans ook met de best denkbare adviezen en de best denkbare bereidheid der ouders beperkt wordt door de aard van ons voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Dit onderwijs immers doet onbewust een sterk beroep op de kulturele middelen van het gezin. Het gezin moet iets begrijpen van en veel bijdragen tot hetgeen de school van het kind zelf verlangt. Het kind zelf kan, ook bij passende intellectuele aanleg, zijn schooldoel slechts goed bereiken, wanneer het zich uit zijn kultuurmilieu 'omhoog' werkt. In het gezin zowel als bij het kind bestaan hiertegen natuurlijke en diep zittende onbewuste weerstanden, die – moreel gezien – alle eerbeid verdienen.

De school heeft uiteraard steeds meer goed te maken van de tekorten die het gezin laat, naarmate welstand en ontwikkeling der huiselijke milieu's afneemt. Dit betekent dat zij aan haar karakter van 'onderwijsinrichting' in toenemende mate de taak van een cultuurbrengende levensgemeenschap ziet toegevoegd. Hoe meer het geestesleven veruiterlijkt en verschaalt, hoe stelliger de school tot opvoedingsschool wordt. Dit inzicht is in de kringen van het lager onderwijs reeds veelszins verbreid; het uitgebreid lager onderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, ook het lager nijverheids-onderwijs, vooral dat voor jongens, heeft in dit opzicht nog veranderingen van houding en taakbesef te ondergaan. Toch klaagt men ook in het lager onderwijs over te collectivistische onderwijsmethodes; over methodes die te weinig appeleren aan het persoonlijk initiatief en verantwoordelijkheidsbesef der kinderen; over een onderwijs dat te weinig het waardeleven zou verdiepen, het samen-leven zou leren (Vgl. b.v. R. 75, blz. 78; R. 82 blz. 1; Vgl. R. 91 blz. 14 vgl.). Wil de school tot verdieping van de persoonlijkheidsontwikkeling in verantwoord sociaal verband kunnen meewerken, dan zullen ook daar een aantal overbekende verbeteringen aangebracht moeten worden: de onderwijzersopleiding (Vgl. R. 82) zal er reeds op gericht moeten zijn; het dagelijks werk in de klas eveneens (Vgl. R. 91), de te grote klas is evenals het te grote-aantal lessen voor vakleraren een ernstige belemmering. Dat de leraarsopleiding in ons land ontbreekt en dat de doelstellingen en de feitelijke praktijk van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs geenszins in overeenstemming zijn met de maatschappelijke taak van dit onderwijs, is reeds te over betoogd.

2. HET SEXUELE LEVEN

VAN DE MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

Het kind uit het burgerlijke, beschermde milieu komt op een geheel andere wijze in aanraking met het gebied van de sexualiteit, dan het kind dat maatschappelijk verwilderd is. In burgerlijke kringen toont het sexuele zich slechts omhuld. Het betreft hier een gebied dat men óf angstvallig tracht te vermijden, óf waarover men open, maar toch met schroom en eerbied spreekt. Steeds echter valt het accent op het geheim, op het moment van het 'andere', dat als zodanig boeit en lokt, maar toch slechts met diepe innerlijke onrust benaderd kan worden. Het terrein van het sexuele heeft in z'n afgezonderdheid momenten van het 'heilige' aan zich.

Hoewel ook aan het maatschappelijk verwilderde kind het besef niet geheel ontgaan

R. 76, Tabel 107.

DE WELSTAND VAN DE VADER VERGELEKEN MET DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE DER KINDEREN
A. VOOR MANNEN:

Maatschappelijke positie van de kinderen:	Bourgeoisie		Nwe Middenst.		Oude Middenst.		Gesch. arbeiders		Geoeff. arbeiders		Ongesch. arbeiders		Totaal	
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%
Geen opleiding, allen verdienen:	6	5,7	74	24,7	37	23,3	77	39,7	102	51,3	51	62,2	347	33,4
Hoogste opleiding Ambachts-school of Nijverh. opleiding	2	1,9	22	7,4	38	23,9	42	21,6	50	25,1	21	25,6	175	16,8
idem U.L.O.	18	17,0	70	23,4	38	23,9	36	18,6	28	14,1	8	9,8	198	19,1
idem H.B.S., Gymn. Kweekschool	54	50,9	106	35,5	45	28,3	37	19,1	18	9,0	2	2,4	262	25,2
idem Universiteit	26	24,5	27	9,0	1	0,6	2	1,0	1	0,5	0	—	57	5,5
Totaal	106	100	299	100	159	100	194	100	199	100	82	100	1039	100

DE WELSTAND VAN DE VADER VERGELEKEN MET DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE DER KINDEREN
B. VOOR VROUWEN:

Maatschappelijke positie van de kinderen:	Bourgeoisie		Nwe Middenst.		Oude Middenst.		Gesch. arbeiders		Geoeff. arbeiders		Ongesch. arbeiders		Totaal	
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%
Geen opleiding, allen verdienen:	3	2,7	27	15,2	23	18,3	32	29,9	80	58,0	52	65,0	217	29,3
Hoogste opleiding Ambachts-school of Nijverh. opleiding	11	9,9	24	13,5	37	29,4	33	30,8	36	26,1	23	28,8	164	22,2
idem U.L.O.	12	10,8	43	24,2	30	23,8	22	20,6	13	19,4	4	5,0	124	16,8
idem H.B.S., Gymn. Kweekschool	58	52,3	75	42,1	32	25,4	17	15,9	7	5,1	1	1,3	190	25,7
idem Universiteit	27	24,3	9	5,1	4	3,2	3	2,8	2	1,4	0	—	45	6,1
Totaal	111	100	178	100	126	100	107	100	138	100	80	100	740	100

zal, dat het sexuele leven een geheim in eigenlijke zin is, toch is de uiterlijke benaderingswijze en daarmee de feitelijke omgang met dit gegeven een geheel andere. In die kringen waar de maatschappelijke verwildering het sterkst spreekt, is het sexuele leven tot alledaagse realiteit geworden, en soms zelfs tot zaak gedegradeerd. In bepaalde steden, vooral in het Westen van ons land, maakt de verwilderde jeugd het prostitutiebedrijf mee, vaak zelfs in eigen huis.

De prostituees blijken te wonen in die wijken, waar ook de jeugdverwilderding het sterkst is. In Den Haag b.v. wordt de prostitutie vooral bedreven, blijkens rapport 75 blz. 60, in de blokken 14, 18 en 63, bij uitstek wijken waar maatschappelijk verwilderde jeugd woont. Volgens rapport 69 wonen er van de 40 bij de politie van Leeuwarden bekende publieke vrouwen 38 in wat hier genoemd wordt de volksbuurten.

Maar het is niet alleen of zelfs voornamelijk de prostitutie die het sexuele leven voor de hier bedoelde jeugd tot alledaagsheid maakt. Belangrijker zijn namelijk de woningtoestanden, die elke intimiteit onmogelijk maken. Het gebrek aan ruimte, vooral aan slaapruijnt wordt in kortweg ieder rapport gememoreerd. De meest ongewenste toestanden komen daaruit voort. Jongens en meisjes in de puberteit slapen op één zolder of vaak soms in een zelfde bed. Een aanhaling uit de vele mogelijkheden - rapport 69 blz. 25 - : 'Een 19-jarige jongen slaapt met een 16-jarige meisje, een 17-jarige jongen met een 16-jarig meisje, een 17-jarige jongen met een 20-jarig meisje, een 14-jarige jongen met een 14-jarig meisje'. Daarbij komt inwoning van getrouwde kinderen veelvuldig voor. Hierdoor is het onvermijdelijk dat de overige huisgenoten, en zeker ook de jeugd direkt betrokken worden in alles wat met het sexuele leven te maken heeft. 'In Wijk C is geen jongen of meisje boven 10 jaar, die ouders, broer of zuster niet eens in nachtelijke omhelzing heeft gezien'; rapport 58, blz. 8.

De dagelijkse gesprekken op fabriek of werkplaats werken al even ontnuchterend op die jongen of dat meisje, dat nog min of meer 'groen' zou zijn. Sexualia worden onbewimpeld besproken. Dubbelzinnigheden op dit gebied zijn schering en inslag. Van de Twentse fabrieken wordt het volgende beschreven - R. 59 blz. 37 - : 'Jongens praten ook wel over cigareten, over een voetbalwedstrijd of andere sport, maar het hoofdthema is het onderwerp meisjes. De meisjes praten over sentimentele films en jongens. De gesprekken zijn banaal en zonder inhoud. Op de afdelingen waar alleen vrouwen werken staan de gesprekken op het laagste peil. De oudere getrouwde vrouw heeft hierbij de leiding. De jonge meisjes doen mee om niet te veel uit de toon te vallen. Dit is één van de redenen waarom verschillende fabrieksdirecties geen gehuwde vrouwen in dienst nemen, of alleen in tijden van gebrek aan jonge arbeidsters. De oudere mannelijke arbeiders, die toch zelf opgroeiende kinderen thuis hebben, waarvoor ze naar hun beste weten zorgen, zijn op de fabriek de slechtste opvoeders en raadgevers.'

Men zou uit dit alles de conclusie kunnen trekken, dat de jeugd die op zo'n onverbloemde wijze in kennis komt met de sexualiteit, op dit gebied volslagen bandeloos zou zijn. Dit echter is niet het geval. Opmerkelijk is hier b.v. de houding tegenover de prostitutie en de prostituées.

Hoewel de maatschappelijk verwilderde jeugd in veel gevallen dit bedrijf dagelijks voor ogen ziet, blijft de prostituée buiten de groep staan, waar deze jeugd thuis hoort.

Voor het burgerlijke Utrecht geldt dit b.v. al zeer sterk. In R. 58 blz. 9 heet het: 'In sommige wijken zijn enkele gevallen van prostitutie bekend. Deze vrouwen worden met de nek aangezien.' Maar in een havenstad als Rotterdam liggen de verhoudingen toch iets anders. Zoals rapport 1 op blz. 35 beschrijft, houden de Katendrechtters zelf zich van de prostitutie afzijdig. De prostituées zelf worden echter als bewoonsters van de buurt aanvaard. 'Men weet dat men in een havenwijk woont, en gunt de zeeman zijn vertier.' Slechts uiterst zelden zal een Katendrecht jongen een prostituée bezoeken. Maar wel wordt vaak terwille van de bijverdienste aan een prostituée gelegenheid gegeven in eigen huis gasten te ontvangen.

Hoewel dus de maatschappelijk verwilderde jeugd zich wel degelijk weet af te grenzen van de prostitutie die eventueel in de eigen wijk of buurt voorkomt, toch maken de reeds genoemde momenten het begrijpelijk dat de burgerlijke en traditionele fatsoensbegrippen hier onbekend zijn. De jongen of het meisje uit het maatschappelijk verwilderde milieu leert het sexuele leven reeds zeer vroeg kennen, en daarvan vrijwel uitsluitend de strikt lichamelijke zijde. Fijnheid, teerheid en liefde die meer is dan een lichamenlijk aangetrokken worden, kom je op straat, in de fabriek of in een klein maar overvol huis zelden tegen. Geen wonder dat de lichamenlijke aantrekkingskracht zich bij deze jeugd, die een psychische puberteit nauwelijks kent en in de meeste gevallen na de schoolbanken in enige maanden of zelfs weken volwassen wordt, in alle hevigheid doet kennen. Men vergelijk blz. 17 van het rapport dat uitgebracht is door de Subcommissie voor de fabrieksarbeidster (Staatsdrukkerij, Den Haag 1951). De leeftijd waarop deze jeugd elkaars nabijheid zoekt uit sexuele motieven, ligt dan ook lager dan bij de burgerlijke groepen. Het is moeilijk en eigenlijk ook onmogelijk om hiervoor een bepaald getal te geven. 'Velen spreken hier van 15, 16 jaar. Enkele verslagen wijzen er op, dat zeer vaak reeds in de lagere schoolperiode (vanaf 8 à 9 jaar) het contact tussen jongens en meisjes een sterk erotische inslag vertoont', rapport 75 blz. 67. Rapport 95 beschrijft verschillende gevallen van sexueel-lichamelijke omgang tussen schoolkinderen. Men bedenke echter, dat de kinderen die in laatstgenoemd rapport worden bedoeld, niet zonder meer behoren tot het milieu van de maatschappelijk verwilderde jeugd.

De plaats waar deze contacten worden gelegd, is in veel gevallen de straat. Bijna iedere stad of ieder dorp heeft zo zijn straten, waar jongens meisjes zoeken, en meisjes jongens. In Leeuwarden is het de Nieuwstad, in Utrecht de Neude, Oude Gracht of het Vredenburg, in Ysselstein is het de markt met naaste omgeving, in Veenendaal de Berg. Daar vindt de jongen het meisje, waarmee hij een avond naar de bioscoop gaat, wat rondsloert en met wie hij misschien een afspraak maakt voor een volgende avond. Zeker is dit laatste echter lang niet. Want vooral in de eerste tijd wisselt men graag en veel van partner.

Eerst op wat oudere leeftijd krijgt de kennismaking meer het karakter van 'verkering'. In veruit de meeste gevallen gaat deze verkering gepaard met lichamenlijke omgang. Over dit punt nu moet iets breder worden uitgewijd. Want het behoort, na alles wat sedert lang bekend is uit de grote stad en van het platteland, geen nader betoog meer, dat praemaritaal geslachtsverkeer tot de zeer verbreide verschijnselen in ons

volksleven behoort. Telt men het percentage kinderen dat geboren werd binnen 9 maanden na sluiting van het huwelijk, op bij het percentage buitenechtelijk geboren, dan zijn er lokale verschillen. Maar stad en land ontlopen elkaar nauwelijks. Men krijgt getallen van een groottemarge die voor bepaalde gebieden de volstrekte algemeenheid van deze praktijk praktisch zeker maakt.

In gesprekken met arbeidersmeisjes uit de stad en met meisjes uit gezinnen van boeren en landarbeiders hoort men algemeen en letterlijk dezelfde opvattingen, uit welk godsdienstig milieu men ook komt. Algemeen is er de angst 'geen jongen te krijgen', en dit drijft zeer vele meisjes tot toegefelijkheid en tot uitlokken. 'Een jongen koopt ook geen kat in de zak', zegt een arbeidersmeisje, een boerendochter. 'Hij wil weten wat hij aan je heeft', luidt dezelfde motivering elders. De bewering dat men veelvuldig pas trouwt, omdat het meisje zwanger is, is juist. De toevoeging echter, dat deze praktijk gerechtvaardigd zou zijn, omdat de jonge boer recht zou hebben te weten of zijn eventuele aanstaande vrouw in staat is kinderen te krijgen, lijkt bedenkelijk veel op een rationalisering achteraf. Ze bevestigt overigens de algemeenheid van de praktijk, waaraan in zeer vele gevallen de ouders de volle medewerking verlenen.

De gedachte is geopperd en veelvuldig in de praktijk gebracht, sexuele voorlichting en opvoeding te geven aan de betrokken jongens en meisjes. In de praktijk komt dit overwegend neer op werk ten behoeve van de meisjes als degenen die 'met de gevolgen blijven zitten', als de toekomstige dupe, als de aanstaande opvoedster van een eigen gezin, als de zwakste partij in de huwelijksgemeenschap. Sexuele ethiek en huwelijks-ethiek, onderling ten nauwste verbonden, zullen door de betrokkenen echter steeds ook in de spanningen van hun jonge leven in praktijk omgezet moeten worden. Wanneer men er nu niet in slaagt *de jongens* tot *feitelijk* andere aanspraken te brengen, waar men het meisje niet weet te vrijwaren tegen de angst alleen te zullen blijven, is het gevaar geenszins denkbeeldig dat de bedoelde sexuele opvoeding (etc.) tot resultaten moet leiden, welke vooral voor het meisje zeer moeilijk zijn. Gedraagt zij zich volgens de onderwezen ethiek – dan krijgt zij geen jongen – vreest zij. Geeft zij toe aan de wensen van de jongen, dan komt zij nu in een extra konflikt met zichzelf, hoe het milieu haar omgang ook beoordeelt. Geeft zij niet toe, en behoudt zij – tegen haar vrees in! – toch de jongen, dan moet of de jongen zich ook van de gebruikelijke praktijken hebben losgemaakt, of hij heeft zich door een 'rare verkering' laten heenslepen. Het gevaar dat disharmonieën in de psychologische huwelijksgrondslag binnendringen, is niet denkbeeldig: het 'opgevoede' meisje en de 'onopgevoede' jongen beginnen een veel problematischer huwelijk, dan twee 'opgevoede' of 'onopgevoede' jongelui. De 'onopgevoede' huwelijken hebben immers statistisch bewezen behoorlijk consistent te zijn. Sexuele ethiek en huwelijks-ethiek, in het algemeen: huwelijksopvoeding die het jonge huwelijk niet desintegreert zal, zal dus steeds met het minste gevaar gegeven worden aan man en vrouw samen *in* hun reeds begonnen en gesloten huwelijk.

Sexuele omgang vóór het huwelijk komt dus niet alleen bij de maatschappelijk verwilderde jeugd, maar in alle kringen zonder onderscheid tot een zeer hoog percentage voor. De principiële onzekerheid over het al of niet geoorloofde van deze houding,

blijkt b.v. uit de jeugdenquête, gehouden door het Sociologisch Instituut van 'Kerk en Wereld'. In de publicatie van C. D. Saal - Hoe leeft en denkt onze jeugd, waarin de resultaten van deze enquête worden samengevat, heet het als konklusie op blz. 81: 'Mannelijke en vrouwelijke geënquêteerden van alle kerkelijke gezindten (incl. onkerkelijken), beroepsgroepen en leeftijdsklassen hebben een sterk divergerend oordeel omtrent sexuele omgang vóór het huwelijk. De mannelijke jeugd staat veel minder afwijzend tegenover verkeer vóór of tijdens de verloving dan de vrouwelijke'.

Dit alles houdt in dat het praemaritaal geslachtsverkeer geen criterium inhoudt voor het al of niet behoren tot de maatschappelijk verwilderde jeugd. 'Het is daarvoor te veel een verschijnsel, dat in alle lagen der bevolking voorkomt, en in vele gevallen zelfs traditie', rapport 60 blz. 25. Of uitgedrukt op het niveau van de jeugd die ons hier bezig houdt: 'Alle jongens vragen er om en alle meisjes laten het toe'; rapport 68 blz. 125.

Ten aanzien van de maatschappelijk verwilderde jeugd geldt, dat bij deze sexuele omgang in de meeste gevallen geen gebruik gemaakt wordt van voorbehoedmiddelen. Dat het bestaan van deze middelen als zodanig aan deze jeugd onbekend zou zijn, mag onwaarschijnlijk heten: Men kent de winkels voor gummiwaren, en weet ten naaste bij wat er te koop is. Duitsers en Canadezen hebben het hunne er toe bijgedragen om voorbehoedmiddelen nog meer bekend te maken, dan ze reeds waren. In de gesprekken onderling worden deze themata niet gemedan. De reden waarom in de meeste gevallen toch van deze middelen geen gebruik gemaakt wordt, ligt in een te geringe differentiatie van de persoonlijkheidsstructuur. Het eist overleg, inzicht, doelbewust handelen en zelfs een zeker raffinement om van voorbehoedmiddelen gebruik te maken. Zoals echter reeds in voorgaande gedeelten van dit rapport is opgemerkt, ontbreekt het de maatschappelijk verwilderde jeugd in hoge mate aan zelfdeterminatie. Daarom wendt men zich niet tot een consultatieburo van de Vereniging voor sexuele hervorming. In een Sanitaswinkel komt deze jeugd sporadisch. Hoogstens worden zeer primitieve en weinig afdoende middelen aangewend: in het Westland gebruikt men volgens rapport 10 zeepsopspoelingen, en is daarmee niet al te geheimzinnig. Groningse meisjes achten een gedwongen huwelijk minder erg, dan het gebruik van voorbehoedmiddelen. Want dit laatste vinden ze 'gemener': R. 68 blz. 129.

De algemeen gebruikelijke geslachtelijke omgang voor het huwelijk, samen met het slechts sporadisch gebruik van voorbehoedmiddelen maken, dat veruit de meeste huwelijken gedwongen zijn. De verkering wordt tot vaste verkering, en de vaste verkering leidt via de zwangerschap tot het huwelijk. Dat is de normale gang van zaken. Want de burgerlijke verloving kent men hier niet of slechts sporadisch. De jongelui kopen een ring, wanneer het meisje zwanger is.

In de meeste gevallen nu trouwt de jongen met het meisje, dat een kind van hem verwacht. Bij een langere verkering mag dit niets bizonders heten. Het gebeurt echter meermalen, dat een zwangerschap het gevolg is van een slechts zeer korte kennis-making. Maar ook dan zal de jongen niet vaak het meisje in de steek laten. Naast de houding tegenover de prostitutie is hier een tweede punt waaruit blijkt, dat deze jeugd wel degelijk norm- en fatsoensbegrippen kent. Zij zijn echter anders georiënteerd dan

de burgerlijke normen. Men zie hier nog R. 60 blz. 25. Van 'trouw' is hier dus wel degelijk sprake, zij het ook dat deze z'n basis vindt in voorlopig niet veel meer dan een lichamelijke aantrekkingskracht. Het komt echter ook voor, dat een jongen zich aan z'n huwelijksplicht onttrekt. In bepaalde streken kost hem dat een stoer pak slaag of erger. Ook komt het voor dat het meisje met de betrokken jongen niet in zee wenst te gaan. Of soms weet ze van de jongen in kwestie niet veel meer te vertellen, dan dat hij een pet op had, of donker was met een rood gezicht . . . . Zie R. 68 blz. 129.

Zonder dus geheel en al tot normloosheid en daarmee tot promiscuïteit te vervallen, mag wel gezegd worden, dat de verhouding tussen de beide geslachten zowel vóór als in het huwelijk in zeer hoge mate bepaald wordt door lichamelijke gevoelens. R. 68: 'Het huwelijk wordt gesloten op basis van geslachtsgemeenschap.' R. 69: 'Een liefdesband in burgerlijke zin van het woord kent men niet,' R. 75: Men heeft geen oog voor het feit, dat de mens meer is dan natuurwezen.'

Daarmee is de circulus vitiosus voltooid. In een huwelijk dat niet uitkomt boven z'n biologische componenten, zullen de kinderen evenmin verder kunnen zien. Om redenen reeds hierboven omschreven is dus de enige mogelijkheid uit de hier getekende impasse te geraken, de jong-getrouwden zelf in hun huwelijk voor te lichten en op ander plan te brengen.

3. MORAAAL, GODSDIENST EN POLITIEK

De maatschappelijk verwilderde jeugd is weggezakt uit het door traditie, sociale gewoonte, moraliteit en geloof geordende leven. Het eigen ik heeft geen vorm en gestalte meer. Daarom heeft de wereld waarin deze jeugd leeft evenmin gestalte. Dit alles is uitvoerig in het eerste gedeelte van dit rapport uiteen gezet.

Het is dan ook slechts een bevestiging van het bovenstaande, wanneer we keer op keer tegen komen in vrijwel ieder deelrapport, dat de maatschappelijk verwilderde jeugd geen levende binding heeft aan moraal en godsdienst. Een paar illustraties mogen dit bevestigen.

'Een groot gedeelte van de bevolking van de Oude Pijp staat onverschillig tegenover alles wat met godsdienst te maken heeft.' 'Er is weinig besef van waarden of normen te bespeuren.' 'Het godsdienstig besef is uiterst miniem. Tegen Kerstmis en Pasen worden de meesten kerks, want dan is er iets te halen. Voor het overige gedeelte van het jaar is het alleen maar de elite van de verschillende geloofsrichtingen die ter kerke gaat.' 'Zowel kerkelijk als politiek meeleven is bar slecht.' Dit zijn enkele willekeurige aanhalingen uit R. 78, dat verschillende Amsterdamse buurten beschrijft. R. 60 schrijft: 'Algemeen wordt geconstateerd een gebrek aan bewust besef van normen, aan een bewuste aanvaarding van waarden.'

Maar zoals de jeugdverwilderding zich niet beperkt tot bepaalde milieu's of bepaalde woonwijken zo grijpt ook het verlies aan bewuste binding aan godsdienstige en zedelijke waarden ook andere groepen dan b.v. uitsluitend de fabrieksjeugd. Men kan hier denken aan de zogenaamde gepolijste massajeugd, waarover R. 75 spreekt. Men zie in dit verband tevens Hoofdstuk I § 3 van dit Rapport. Maar overigens is het een al-

gemeen bekend feit, hoe ver de ontkerkelijking is voortgeschreden in ons hele volk als zodanig. Een bewuste binding aan religieuze normen in het algemeen, eventueel aan humanitaire waarden wordt eer uitzondering dan regel. Juist op het gebied van godsdienst en moraal, en de straks nog te noemen politiek treffen wij binnen ons volk als geheel een 'verwilderings' aan, die met de jeugdverwilderings waarover in dit Rapport steeds sprake is, essentiële momenten gemeen heeft.

Het geestelijk vacuum dat op deze wijze ontstaat, laat zich echter zeer wel verenigen met het bestaan van bepaalde gewoonten. 'De kerk voor graf en trouwerij', is leuze die hier thuis hoort. Ze laat zien wat de kerk hier nog in feite is: uiterlijke sier, eventueel laatste angstige terugval op een infantiele veiligheidsgarant. Op het Noordhollandse platteland b.v. is het gebruikelijk, dat een overledene kerkelijk begraven wordt, ook wanneer de betrokkene zelf gedurende zijn leven vrijwel niets van actief geloofsleven heeft doen blijken, of zelfs de predikant alleen aan zijn ziekbed heeft getolereerd 'wanneer hij niet over God sprak'. Trouwens, in andere streken komen analoge verschijnselen voor.

Hoe vreemd en onbehagelijk dergelijke mensen zich ook in een kerk mogen voelen, ernstiger is dat iedere verhouding tot een transcendente, personale of impersonale waarde hier volledig ontbreekt. Het geloof is tot een vreemde psychische habitus geworden. Men kan met meer of minder takt omgaan met hen wier gevoeligheden men op dit punt heeft leren kennen. Men kan met meer of minder toegankelijkheid oordelen o.a. over hen die zich wel naar de kerk moeten begeven 'om hun zaak'. Men kan tot zekere eigen deelneming aan deze folklore bereid zijn, om des lieven vredeswil of om het sociale prestige dat er mee verbonden kan zijn. Maar men verricht in wezen een zinloos bedrijf. Zoals men met verbazing ziet hoe de vuurvreters zijn kunst klaar speelt, zo slaat men onverschillig gade dat de gelovige zijn kunst verricht. Men is onverschillig of geprikkeld tegenover zoiets doms, burgerlijks, mals. Hierbij is het overigens onnodig over de sociologische en historische oorzaken van de ontkerkelijking te spreken.

Ook de moraal is egocentrisch, een op toevallige ervaring berustende 'tarievenkennis'. Egocentrisch is de moraal in zoverre alles wat geldt zijn geldigheid ontleent aan zijn 'baat-voor mij' of 'schade-voor mij'. Ze berust op 'tarievenkennis' in zoverre toevallige resten van onontkoombare ordening het leven binnen dringen onder de leuze 'mag niet' en 'als je 't toch doet, staat er dit op'. Zorg dus vrijelijk je gang te gaan, maar blijf uit handen van degenen, die een sanctie hanteren kunnen: een pak slaag, repressaille, vernieling van iets wat je eigendom is, straf op school, straf van de politie, enz. Ga dus zolang je gang, tot je net nog niet vastloopt.

R. 68 schrijft: 'De normen als: je mag niet stelen, je mag niemand vermoorden hebben voor deze jeugd, naast een zeer zwakke innerlijke waarde, een vrij sterke utiliteitswaarde. Zij zijn voor hen verkeerslichten, waardoor zij buiten de greep van de politie kunnen blijven. Zo heerst er enerzijds felle kritiek op alles wat vaste gedragslijnen toont, anderzijds dekt men de overtreder... tenzij hij je zelf benadeeld mocht hebben.'

Zowel inzake het godsdienstig als inzake het zedelijk besef is het eigenbelang primair, en is het zuiver beleven van waarden zoek. Het eigenbelang is de eigenschap, die zich in deze omstandigheden het best ontwikkelen kan, terwijl het schuldgevoel geen kans krijgt zijn invloed te doen gelden. Elk opkomend schuldgevoel wordt door deze jongeren weggeduwd door de uitdrukking 'Pech gehad'. Hiermee wordt de schuld van zijn geestelijk vlak getrokken naar het vlak van het materiële nadeel. Ontslag na ontdekte diefstal wordt beantwoord met deze uitdrukking. Het schuldgevoel over de diefstal wordt meteen omgezet in het gevoel: 'Dat is een strop. Nu moet ik weer ander werk zoeken.'

Evenzo wordt het schuldgevoel bij aanstaande ongehuwde moeders vervangen door een wat spijtig gevoel om de zorgen die een kind met zich brengt. Bovendien maakt deze laconieke opmerking fatalistisch. De gedachte: 'Het is mijn schuld, ik had moeten zorgen dat het niet gebeurde', wordt vervangen door de gedachte: 'Dat dit mij nu weer moet overkomen. Niets aan te doen. Ik heb pech gehad'. Hierdoor wordt de wil om de omstandigheden te dwingen, om zelf verantwoordelijkheid te dragen, verzwakt', R. 68 blz. 151.

Authentieke godsdienst, authentiek waardebeseft, authentieke moraal wordt dus in de kringen van de maatschappelijk verwilderde jeugd slechts spaarzaam gevonden. Dit neemt echter niet weg dat naast het diepliggende geestelijk vacuum, en naast het voorkomen van religieuze en morele gewoonten, die zich direct baseren op eigenbelang, er in sommige gevallen een groeps-moraal kan voorkomen die een ethisch accent heeft. Hier zij slechts gewezen op de onderlinge hulpvaardigheid en echte hartelijkheid, die we in 'volksbuurten' niet zelden aantreffen. Er bestaat hier een met-elkaar-meeleven, een met-elkaar-mee-delen dat gunstig afsteekt tegen de burgerlijke ingetogenheid en gereserveerdheid. Men moge dan al tegenwerpen dat deze hartelijkheid en hulpvaardigheid eigenschappen zijn van mensen die geheel en al op een primitief vitaal niveau leven en niet meer bezitten dan een groeps- of kuddemoraal, het effect ervan is er niet minder om.

De godsdienst, de moraal, maar tenslotte ook de politiek wordt in het utilistische vlak getrokken. De eigenlijke politieke belangstelling in de kringen van de maatschappelijk verwilderde jeugd is echter gering. Dit geldt echter kortweg ons hele volk. Dit blijkt b.v. uit de reeds eerder genoemde studie van C. D. Saal - Hoe leeft en denkt onze jeugd. Volgens de enquête die aan dit werk ten grondslag ligt, heeft 63% van de mannen, en 83% van de vrouwen geen politieke belangstelling. Dat vrouwen zich voor politiek veel minder interesseren dan mannen, geldt voor elk milieu, elke stand, elk beroep. Politiek heet mannenzaak te zijn.

Wanneer we nu aan de hand van het genoemde werk nagaan, hoe groot de politieke belangstelling is in die kringen, waar maatschappelijke verwilderings het eerst dreigt, namelijk in wat Saal noemt de groep van de ongeschoolde arbeiders, dan zijn de cijfers voor de politieke belangstelling nog slechter. Want slechts 19% van de jongens uit deze groep, en 0% (!) van de meisjes uit deze groep interesseert zich voor politiek. Men vraagt zich bij deze stand van zaken in ernst af, welke betekenis de stemplicht nu heeft.

Wanneer echter deze stemplicht dwingt z'n stem uit te brengen op de een of andere

politieke denominatie, dan zijn bij deze 'politieke' beslissing twee factoren maatgevend. Allereerst: Welke partij keert zich tegen de burgerlijkheid, en staat steeds in de oppositie? Want men weet zich te behoren tot de 'anderen'. En het tweede criterium is: Welke partij belooft ons het meeste?

Dat velen uit genoemden hoofde voor de communisten stemmen, is begrijpelijk. Maar dit communistisch stemmen of zelfs dit zich communist noemen impliceert niet, dat de communistische idee als zodanig in deze mensen leeft. Echt gegrepen door een politiek ideaal is de maatschappelijk verwilderde jongere slechts bij hoge uitzondering.

Ter illustratie van het bovenstaande volgen hier nog enkele aanhalingen uit R. 62, een enquête onder fabrieksjongens te Hilversum. 'Als moeder moet stemmen, zet ze er altijd een kruis door, en vader ook.' 'Vader en moeder stemmen altijd blanco; 't is allemaal niks, zeggen ze.' 'Politiek? Daar bemoei ik m'n eigen niet mee!' 'k Zou niet weten, op welke partij ik moest stemmen, 't interesseert me eigenlijk niet.' 'Ik zou C.P.N. stemmen, mijn ouders ook. De communisten zijn voor de arbeiders.' 'Vader zou natuurlijk K.V.P. stemmen.'

Het besef van waarden en normen is dus over de hele linie vervlakt en uitgesleten. Van een bewust doorleven van transcendente waarden is zelden sprake. Traditionele bindingen, maar meer nog overwegingen van utilitaristische aard bepalen het godsdienstig, moreel of politiek gedrag.

4. DE ARBEID VAN DE MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

Wij treffen de maatschappelijk verwilderde jeugd aan in vrijwel alle arbeidsmogelijkheden, die ons land biedt. Natuurlijk, er zijn beroepen waarbij de mens op bepaalde hoge spirituele waarden gericht moet zijn, b.v. in de wetenschap, religie, kunst of politiek. Doch ook in dergelijke beroepen behoeft men er a priori niet van overtuigd te zijn, dat de aanwezige beoefenaars niet aangetast zijn door de massificatie.

Waar massificatie samengaat met sociale labiliteit, b.v. door te geringe gezinsinkomsten of slecht beheer daarvan, zien wij de massamens in de zeer eenvoudige beroepen.

Het leven aan de materiële bestaansgrens zal de jongere geen gelegenheid laten om zich te scholen. De alles overheersende factor zal hier zijn de noodzaak om het gezinsinkomen te vergroten. In onze huidige samenleving zal iedere vorm van scholing het gezinsinkomen verkleinen. Hierbij moet een uitzondering gemaakt worden voor die instellingen, die de arbeidskrachten in de arbeidsuren scholing geven, of de scholing buiten de arbeidsuren bekostigen.

Het bereiken van een behoorlijke scholing vereist gezonde financiële verhoudingen in het gezin. Hierdoor kan pas de mogelijkheid van scholing ontstaan.

Daar dit onderzoek zich sterk gecentreerd heeft om deze tak van de maatschappelijk verwilderde jeugd, hebben de hier genoemde gegevens ook voornamelijk betrekking op deze groep.

Zo zien wij de maatschappelijk verwilderde jeugd in de zeer eenvoudige beroepen.

We zien deze jeugd in de industrie, o.a. in het zo zeer bekritiseerde lopende-bandwerk, in de bodemcultuur, in de handel en in verschillende andere beroepen.

R. 68 schrijft hierover het volgende:

'De jongens en meisjes van de Mma-groep (dat is de maatschappelijk verwilderde jeugd, die woont in huizen met een huurprijs variërend van f 0,— tot f 208,—) verrichten heel eenvoudige arbeid. Door het gebrek aan arbeidskrachten in en na de oorlog konden verschillende jongens en meisjes werk krijgen, dat iets meer eiste, in ieder geval iets beter betaalde dan het werk, dat zij voor de oorlog verrichtten. Nu de arbeidsmarkt weer meer gevuld raakt, worden zij teruggedrongen naar hun vooroorlogse plaatsen. Zoals in Hoofdstuk I is uiteengezet, werken de meisjes, die na de Lagere School in het arbeidsproces worden opgenomen en tot de Mma-groep behoren, slechts in enkele bedrijfstakken, en in huishoudelijke diensten.

'Zij zijn te vinden in de bedrijven van de Textielindustrie, in de bedrijven van de voedingsmiddelenindustrie, in de bedrijven van de tricotageindustrie en in de wasserijen.

'Voor zover in deze bedrijven op enkele afdelingen meer of minder eenvoudig werk wordt verricht, werken deze meisjes op de afdelingen, waar het eenvoudigste werk wordt gedaan.

'De meisjes, die er aardig uitzien, kunnen dienstster worden in een café, lunchroom of hotel, of winkelmeisje in een eenvoudige zaak.

'De jongens van deze groep werken in meer bedrijfstakken dan de meisjes. Over het algemeen verrichten ook zij de meest eenvoudige arbeid. Om een indruk te krijgen van het werk, dat deze jongens verrichten, volgt hier een rij van werkzaamheden, verricht door jongens, aan wie in verband met dit onderzoek hun beroep werd gevraagd.

'Losse fabrieksarbeider, loopjongen, werkzaam op een scheepshelling, perser, atelier, kaaspakhuis, transportarbeider, loopjongen, Duw, telegrambesteller, grondwerker, transportarbeider, confectiefabriek, tabaksfabriek, kleermaker, loopknecht, buffetbediende, Scholtens Meelfabrieken, tabaksfabriek, loopjongen, Kraft's Vleeswarenfabriek, chocoladefabriek, loopjongen, kustvaart, atelier, loopjongen, haring-inmakerij, leerling metaalbewerker, zeeman, melkventer, pakhuisknecht, sorteerder, zakkenstopper, koopman, loopjongen, met paraplu's langs de weg, stocartonfabriek, suikerfabriek, zakkenstopper, hulp in laboratorium, zakkenstopper, houtbewerker, cartonagebedrijf, expeditieknecht, hulparbeider in clichéfabriek, vuuraanmakersbedrijf, leerling smid, leerling glas in loodzetter, leerling kellner, bakker, magazijn- en expeditieknecht, leerling stoffeerder, leerling meubelmaker, schilder, bloemenhandel.

'De jongens en meisjes verrichten bijna allen hun arbeid in de plaats van inwoning.

'Het merendeel van deze jongens en meisjes gaat met 14 jaar van school en wordt meteen in het bedrijfsleven opgenomen. De ouders, zowel als de kinderen, vinden het gewoon, dat de kinderen niet doorleren.

'Meestal speelt de noodzaak van vergroting van het gezinsinkomen de voornaamste rol. Daarom wordt de beloning van de arbeider meer gewaardeerd door de ouders dan door de jeugdigen zelf. Vooral de eerste jaren dat zij werken, dragen zij het loon geheel thuis af. Wel ontvangen zij een zeker percentage van het loon als zakgeld terug, vandaar dat zij bereid zijn tot werken. Zij zoeken het gemakkelijkste en prettigste

werk, dat liefst zo veel mogelijk betaalt en zijn blij, dat ze van school zijn en nu zelf ook iets ruimer in het geld komen. Zij krijgen behoefte aan iets betere kleding en aan geld voor ontspanning.

'Slechts een enkele maal komt het voor, dat de kinderen graag door zouden willen leren, maar door gemakzuchtige ouders gedwongen worden tot de arbeid.' R. 68, blz. 96-97.

Daar dergelijke beroepen weinig scholing vereisen, is het vanzelfsprekend, dat er weinig binding bestaat tussen de arbeider en zijn beroep. De mensen missen de gelegenheid tot specialisatie in een bepaalde richting en het beroep zelf heeft daardoor geen bindingskracht als beroep.

Men verandert dan ook van beroep om tamelijk futiele redenen. Hogere salariëring in een ander bedrijf, een onenigheid met de chef, al of niet aanwezig zijn van vrienden en kennissen, zijn factoren waardoor men van betrekking kan veranderen.

Uit rapport 69 het volgende:

'II - (dat is de jeugd uit volksbuurten). Deze jeugd verricht het ongeschoolde routinewerk. Het werk waar geen opleiding, maar slechts een zekere oefening voor nodig is. Het zijn de loopjongens, de fabrieksjongens en meisjes, de dienstmeisjes, de meisjes werkzaam in wasserijen.

'In een meelfabriek zitten de jongens aan tafels en verpakken grutterswaren voor de detailverkoop. Het is louter routinewerk, waaraan een premie is verbonden, wanneer men boven het accoord komt. De groep jongens levert 1000 pak per uur.

'In een duimstokkenfabriek werken de jongens aan fraise-machines en maken scharnieren. Wanneer een normaal mens één dag serieus oefent, kent hij dit werk.

'Voor de jongeren is daar geen kans op promotie. Wanneer men ouder wordt, wordt men door goedkopere werkkrachten vervangen.

'Bij de Frico-fabriek, een zuivelfabriek, is al het werk, dat de jeugd doet, lopende-band-werk, waaraan korstloze kaas wordt ingepakt. Het tempo wordt door de machine bepaald. Met een half uur heeft men het werk, dat door de jeugd gedaan wordt, volledig onder de knie. In een pepermuntfabriek mogen enkele van de oudste meisjes een machine aandrijven, de rest van de meisjes heeft in verschillende afdelingen de pepermunt te in- en verpakken.

'IIa. (dat is de asociale jeugd). De jongens zijn soms bij een baas, maar het liefst doet men werk, waar men zijn vrijheid heeft: lompenhandel, bloemenventer enz. De meisjes zijn in de fabriek, terwijl een enkeling een dienstbetrekking heeft. Als dienstmeisje komt een meisje soms boven het ouderlijk milieu uit.' R. 69 blz. 62.

In dit verband merkt R. 55 op: 'Het is opvallend, dat bij de industrie de scholing van de arbeidskracht een grote binding aan het bedrijf geeft, waardoor tevens een grotere regelmatigheid in het werk optreedt.'

Om nog enkele factoren te noemen, die de keuze van het beroep beïnvloeden. De meisjes zullen gaarne werken in een tak van industrie waar voedings- en genotsmiddelen worden geproduceerd en waar gezellig gewerkt kan worden. Voor de jongens schijnt het heel belangrijk te zijn, een beroep te hebben waardoor de schijn van be-

langrijkheid, heldhaftigheid en bijzonderheid opgehouden kan worden. Een jongen is graag trots op z'n werk. Hij wordt graag gezien - terecht of ten onrechte - als vakman. Wellicht mogen we in dit verband o.a. wijzen op de aantrekkingskracht, welke de militaire dienst op deze jongens uitoeft, evenals de zeevaart, en de luchtvaart.

Een ander aspect van de arbeidsbeleving is, dat de maatschappelijk verwildeerde jeugd graag vrijgelaten wordt in zijn werk. Streng toezicht wenst men niet, evenmin als het dragen van verantwoordelijkheid. Het dragen van verantwoordelijkheid en het leiding kunnen geven en het geleid worden, veronderstellen weer het beleven van een waardenscala.

Over de beroepskeuze van de massagejeugd vinden we in R. 58: 'Van enig overleg is bij deze beroepskeuze geen sprake. Men 'kiest' het vak, dat het meest voor de hand ligt, waar op korte termijn het meest te verdienen valt en men het minst gebonden is. Enige positieve binding aan de arbeid ontbreekt, de fixatie op de nadelen overheerst. Vandaar de vele beroepswisselingen en de 'uittocht' naar goed geld opbrengende seizoenwerkzaamheden zoals de kersenpluk, aardappelrooien e.d. De beroepswisseling vermindert zodra de jongen vaste verkering heeft en met trouwplannen rondloopt. Dan moet hij zich langzamerhand aan een bepaalde arbeid gewonnen geven.'

Hoe beleeft de maatschappelijk verwildeerde jeugd het werk? Bij de beantwoording van deze vraag dient allereerst rekening gehouden te worden met het volgende. Werkelijke arbeidsvreugde kan slechts bestaan waar men kan dienen. Dit dienen kan betrekking hebben op de gemeenschap als zodanig, op een onderdeel van die gemeenschap, of op een de gemeenschap te boven gaand ideaal. Het besef, door werk op een bepaald maatschappelijk niveau verricht, mee te werken b.v. aan de maatschappij van zijn land en de opbouw daarvan, is voorwaarde om zijn werk juist te bezien. Natuurlijk vereist dit weer, dat die maatschappij, dat volk waarvoor gewerkt wordt, iets voor de arbeider betekent, en dat hij de waarden die door zijn werk voor dit volk bereikt worden als juist heeft ervaren. Dit vereist een werkelijk deelnemen aan de maatschappij, een instellen op de normen en een beleven van die normen als volkomen eigen. Men vergelijkte in dit verband hetgeen gezegd wordt over arbeid en arbeidsverhoudingen in de boeken van Dr. Banning en Ds. Strijd over het communisme, beiden verschenen in 1951.

Maar anderzijds vereist de werkelijke vreugde aan de arbeid evenzeer dat de arbeid die verricht wordt, past bij de betrokkene. De verrichte arbeid moet menselijk zijn in de diepste zin. Redelijke arbeidsomstandigheden, een goed loon, het dragen van een brokje eigen verantwoordelijkheid, waardering voor de arbeid die gedaan wordt, het door de arbeid op een bepaald niveau geplaatst zijn ook in maatschappelijk opzicht: dit alles is voor echte arbeidsvreugde evenzeer van groot belang.

Waar zowel het besef van het dienen, als het volstrekt menselijke van de arbeid aanwezig is, kan ook de arbeider-aan-de-lopende-band de vreugde van het werk kennen. Maar de verpleegster, de religieus gegrepene, de idealist zal met groter waarschijnlijkheid deze vreugde kennen. De maatschappelijk verwildeerde jeugd echter, die nauwelijks andere dan vitale waarden kent, zal alleen al om deze reden tot arbeidsvreugde in diepste zin moeilijk komen.

Dit houdt dan echter niet in, dat men dan alle werk als onaangenaam ervaart. Want in een primitieve structuur als die van de maatschappelijke verwilderde jeugd blijft de drang tot bezig zijn bestaan. Een dergelijke jeugdige heeft evenals ieder ander zijn vitaliteit, die hij ergens kwijt moet kunnen. Zal hij daarom geen arbeidsvreugde kennen, hij zal wel degelijk de arbeidslust kennen. Dit zien wij bij de lichamelijke sterke, die een lichamenlijk zware arbeid moet verrichten, bij de chauffeur die in de snelle auto een expansie van de eigen persoonlijkheid kan beleven, bij de mijnwerker die voor zijn werk alle kracht en behendigheid nodig heeft, waar hij maar over kan beschikken.

Arbeidslust wordt dus bepaald door de mogelijkheid, die de persoon heeft om zich uit te leven in de arbeid. Bezit hij deze mogelijkheid niet, dan kan het werk slechts ervaren worden als een zich in grauwe verveeldheid door de uren heenwurmen, snel of langzaam werkende, naar mate men gedreven wordt. Als het allerbelangrijkste wordt dan de klok ervaren, die verlossing kan brengen. Alle mogelijkheden om het geheel te veraangenamen, door roken, door kletsen, enz. worden benut.

Het omgekeerde is ook mogelijk. Er bestaan beroepen die voor een bepaald individu te zwaar zijn. De eisen aan zijn prestatievermogen liggen hier te hoog. De arbeid wordt dan ervaren in een angstige spanning, als een voortdurend overvraagd worden.

Het werk bezit reeds een opvoedende waarde, indien het de maatschappelijk verwilderde in staat stelt zijn werklust te bevredigen. Het kan het verbruik van de krachten van de arbeider in goede banen leiden. Het individu leert er althans regelmaat en discipline door.

In R. 60 lezen we het volgende: 'Geconcludeerd kan worden, dat de jeugdige industrieelarbeiders over het algemeen weinig of geen plezier in het werk hebben, hoewel men ook niet kan spreken van tegenzin in de arbeid. Het werken om geld te verdienen, waar is niet belangrijk, is algemeen. Hierbij moet worden aangetekend, dat de meisjes veelal met plezier naar het werk gaan, omdat ze in het samenzijn met anderen gezelligheid vinden. Een meisje werkt over het algemeen het liefst daar, waar haar vriendinnen ook zijn. Dit geldt tot de leeftijd van 17-18 jaar. Daarna zouden zij liever geen fabrieksarbeid meer verrichten, maar b.v. winkel-juffrouw worden. Fabrieksarbeid wordt door meisjes gemakkelijker aanvaard, omdat zij het vooruitzicht (of de hoop) hebben, binnen niet al te lange tijd te zullen trouwen en dan de fabriek voor altijd vaarwel te zeggen. Jongens daarentegen krijgen, omdat zij hun hele leven waarschijnlijk in de fabriek zullen moeten blijven, eerder tegenzin in het werk.

'De agrarische arbeidende jeugd moeten we onderscheiden in: landarbeiderskinderen en boeren- en tuinderskinderen. Voor de laatsten is de belangstelling in het eigen bedrijf vanzelfsprekend, terwijl het vooruitzicht, later zelf de leiding te krijgen, gunstige invloed heeft op de arbeidsvreugde.

'Ook de landarbeidersjeugd werkt vaak (nog) met plezier, maar voor hen is het niet zo vanzelfsprekend. Tendenzen naar het omgekeerde zijn merkbaar. Dit natuurlijk het eerst, waar de verhouding tussen boer en arbeider niet goed is.

'Een derde categorie van werkende jeugd, bij wie de arbeidsvreugde discutabel kan worden gesteld, is m.i. de 'kantoorjeugd'. Ook bij het kantoorwerk is vaak het geld-dienen nummer 1, het plezier in het werk 2. De arbeidsvreugde is hier in hoge mate af-

hankelijk van de omgeving en de aard van het werk. Het kantoorwerk wordt geprefereerd boven de handenarbeid, omdat het meer aanzien geeft, en dit verhoogde aanzien kan de lust in de arbeid vergroten. Toch moet betwijfeld worden of dit vaak het geval is, daar ook op het kantoor veel geestdodende werkzaamheden voorkomen.' R. 60, blz. 23.

5. DE VRIJE-TIJDSEBESTEDING

VAN DE MAATSCHAPPELIJK VERWILDERDE JEUGD

De hieronder aangegeven kenmerken gelden voor de jeugdige, die alle eigenschappen van de massificatie in geprononceerde mate bezit. Dat een zodanig 'type' nauwelijks voorkomt is een zaak, die geen toelichting behoeft. Wat is dan vrije tijd voor de maatschappelijk verwilderde jeugd?

De vrije tijd is de tijd waarin geen verplichte arbeid verricht behoeft te worden en waar het individu dus de gelegenheid krijgt zich vrij van elke vorm van uiterlijke verplichting te bewegen, in richtingen waar het zich toe voelt aangetrokken, terwijl het slechts beperkingen ondervindt in de zin van de wet en publieke opinie. We kunnen nu een actieve en een passieve vrije-tijdsbesteding onderscheiden. Bij actieve vrije-tijdsbesteding vinden wij altijd een poging tot vormgeving, op welke wijze dan ook. De passieve vrije-tijdsbesteding is een gedreven worden. Het hoeft nauwelijks betoog, dat de maatschappelijk verwilderde jeugd slechts de passieve vrije-tijdsbesteding kent.

Indien de dwang van de arbeid voorbij is, laat het individu zich eenvoudig drijven door de eigen lichamenlijkheid met zijn driftmatige kanten en de daarmee correlerende objecten in de wereld. Indien de objecten uit de wereld zwak aanspreken, komt het individu eenvoudig tot niets. De amorfe drang naar bewegen of bewogen worden zal dan o.a. leiden tot straatslenteren, het suffig naar de radio luisteren of alleen tot de onrust, die zich uit in de verveling. Gehoor zal worden verleend aan de sterkste impuls, of wat in de wereld het meest aantrekt.

Deze aantrekkelijkheid wordt ervaren als een sensuele aandoening. 'Lekker' is o.a. het eten van spijzen, om de aangename gewaarwordingen van het eten als zodanig, het anoeven, het roken, het ontmoeten van de andere sexe, het zwemmen in lauwwarm water, het zich laten roosteren in de zon, het grinniken om dubbelzinnige taal, het beleven van felle indrukken. In dit 'lekkere' is de maatschappelijk verwilderde jeugd mateloos. De vrije tijd wordt willoos, ongebonden, ongecontroleerd besteed. Eigenlijk moet men zeggen: de maatschappelijk verwilderde jeugd wordt beheerst door zijn driftmatige kanten en hun correlaat in de wereld.

In dit verband lezen wij het volgende in R. 68 (blz. 111-112): 'Op avonden, die niet als uitgaansavonden bekend staan, werden in de buurten, waar deze jongens en meisjes wonen (bedoeld is de Mma-groep die op blz. 51 van dit rapport is genoemd) vrij veel jeugdigen op straat aangetroffen. Het was opmerkelijk dat er veel meer jongens dan meisjes op straat zwierven.

'Van de 400 jeugdigen die op één avond geteld werden, waren 300 jongens en 100 meisjes. Dus 25% van de jongens en 8-10% van de meisjes was die avond niet thuis. Niet alleen was er verschil tussen het aantal jongens en meisjes, ook hun gedrag was

verschillend. De jongens vielen meer op en toonden zich onafhankelijker van de meisjes, dan de meisjes van de jongens.

De jongens stonden veel bij elkaar in groepen van 5-10. Nooit stonden de meisjes zonder jongens bij elkaar. Steeds waren zij bij een groep jongens in de buurt en trachtten hun aandacht te trekken. Zij waren kennelijk op straat om met jongens in contact te komen. De jongens daarentegen vermaakten zich best zonder de meisjes. Zij zaten in een deuropening, in een raamkozijn, zaten op een muurtje of stonden onder een lantaarnpaal te jodelen of te zingen. Zij praten eindeloos over beeldschone vrouwen of bekijken platen van filmsterren. Zij slaan ieder die passeert gade en bepraten de hele buurt. Vervelen zij zich, dan gaan zij naar een automatiek, bezoeken een haringkarretje of gaan over tot baldadigheden. Zij hevelen deuren aan elkaar, lichten zinkputten, vernielen alleenstaande gebouwen, maken loos brandalarm of gaan mensen uit de buurt plagen.

'De jongere jongens, van 10-12 jaar, zijn actiever dan de oudere. Zij trekken rond in groepen van 8-10 jongens, hebben mutsen op vaak, soms een trommel voorop en spelen 'koeboetje' of 'fimpje', totdat ook zij kattelwaad gaan uithalen. Zij houden ervan, bij een groep grotere jongens te gaan staan, naar hun verhalen te luisteren en te bedelen om een sigaret.

'Komt er een groep meisjes in de buurt, dan bemoeien zij zich daar wel mee, maar op de gewone werkdagen is dit niet hun enigste bezigheid.

'Op uitgaansavonden (Woensdag-, Zaterdag- en Zondagavond), is de hoofdbezigheid van de jongens en meisjes straatslenteren met het doel in contact te komen met de andere sexe.

'Zij verzamelen zich hiertoe niet uitsluitend in de Heerestraat en omgeving. Ook in hun eigen buurten werden deze avonden wel jongens en meisjes aangetroffen. Deze waren dan vaak alleen en maakten een zielige indruk. Zij hingen bleek en verlaten tegen een deurpost en rookten een sigaret.

'De meeste jongens en meisjes zijn echter wel op de Heerestraat en nu is het straatslenteren, zowel van de jongens als van de meisjes, gericht op de andere sexe. De meisjes stellen zich ook deze avonden meer aan dan de jongens. Zij vallen elkaar in de armen als ze een groep jongens zien of vliegen deze om de hals. De jongens laten zich echter ook niet onbetuigd.

'Het valt op, vooral bij het valere licht in de Gelkingestraat, hoe moe en mistroostig vooral de jongere meisjes er uit zien. Laat op de avond trekken zij heel smal en bleek weg en lopen met grote zwarte kringen onder de ogen.

'Allen zijn zeer op sensatie belust. Is er niets te beleven, dan verschaffen zij zichzelf wat pret. Zij duwen vuil door de brievenbussen, of vallen per ongeluk door een ruit. Zo nu en dan biedt een vrolijke dronken man afwisseling. Gretig zijn dan de jongenshoofden naar hem opgeheven. Zij luisteren met open mond naar zijn heldendaden en in gesprekken daarna vereren zij hem.'

Kenmerkend is ook het door R. 62 genoemde over dit onderwerp waar o.m. het volgende te lezen is: 'Van ongeveer 50% kan men zeggen, dat ze nog al eens naar de radio luisteren. De frequentie, noch de intensiteit ervan kan worden vastgesteld.

gevraagd waarnaar ze luisteren, was het antwoord vaak: 'naar hoorspelen'. Ook wel: 'naar mooie muziek'. Op de vraag, wat vind je dan b.v. mooie muziek, bleven vejen het antwoord schuldig, of er moest 'getrokken' worden, zodat door voorbeelden te noemen kwam er dan een bevestiging of ontkenning. Op deze indrukken afgaande, kan men zeggen dat klassieke muziek (voor de meeste trouwens een onbekend begrip) niet gewaardeerd wordt, op enkele uitzonderingen na. Dansmuziek, lichte jazz-muziek (ja, 't moest niet 'te gek' worden; dus al te exotisch werd toch wel afgekeurd) en dan vooral de resp. orkesten, als 'The Ramblers' en de 'Skymasters', of Dolf v. d. Linden en het 'Orkest zonder Naam' bleken dan wel uitverkoren.

'Naar lezingen en preken werd zelden geluisterd, een uitzondering voor pater de Greeve te maken. Een drukte zich uit als volgt: 'Niet van die zware muziek als van Beethoven of Bach, daar trekken we ons niets van aan'. Zeer gewild bleek ook Hawaï-muziek. Voorts werd, indien ze dan althans thuis waren, want vooral op Zaterdagavond gingen ze veel uit, ook wel geluisterd naar de 'Okee-avonden', de 'Bonte Dinsdagavondtrein' vooral, naar 'Negen Heit de Klok' en in mindere mate naar 'Sprakwaterval', of soms een enkele keer naar 'Hersengymnastiek'. Voorkeur voor een bepaalde omroep bleek noch bij henzelf, noch bij de ouders te bestaan.

'Nieuwsberichten werden wel eens 'toevallig opgevangen', naar sportuitslagen alsmede naar interlandwedstrijden werd meer opzettelijk geluisterd. Meestal mochten ze zelf wel aan de radio komen, maar dat was heel vaak niet eens nodig, want 'bij ons staat de radio de hele dag aan'. Men ziet dus, er wordt niet zozeer ergens bewust naar geluisterd, doch men 'ondergaat' de radio. Maar (zoals de heer Geerts, jeugdleider V.C.J.C. zei, zie interview III) 'hun geest gaat er aan ten onder'.

'Het bleek, dat thuis bijna overal radio aanwezig was'. R. 62 blz. 16.

Het lichaam dringt ook tot grotere activiteit. De driftmatige kanten van de persoonlijkheid eisen hun specifieke bevrediging. Vitaliteit die zich niet heeft kunnen uiten in het werk, moet nu afgereageerd worden. Lieden die over weinig energie beschikken, kijken naar de rijker gezegenden onder hen en beleven hun activiteiten in de eigen fantasie.

Als er dan ook ergens een groep is, waar willoze identificatie en slaafse navolging voorkomt, is het wel bij de maatschappelijk verwilderde jeugd. De vermaaksindustrie heeft enkele typen naar voren gebracht, die kunnen dienen als identificatieobjecten: filmsterren, boekenhelden (cowboy, detective, beeldroman, liefdesroman). We vinden dergelijke leidinggevende figuren ook onder de maatschappelijk verwilderde jeugd zelf. Door deze identificatie en slaafse navolging zijn deze kinderen bijzonder gemakkelijk te beïnvloeden door types die hen op hun eigen driftimpulsen weten aan te spreken en te misbruiken.

In de passieve vrije-tijdsbesteding zien wij dus een weinig positief geheel. Buiten de eigen gedrevenheid is de maatschappelijk verwilderde jeugd slecht te beïnvloeden en door in te gaan op die gedrevenheid speelt men met vuur. Zo zien wij de maatschappelijk verwilderde jeugd als buitenstaanders ten opzichte van het actieve vormgevende gebruik van de vrije tijd. Zij staat meestal in een wat zielig aandoende oppositie tegenover de niet-gemassificeerde mens, waarvan zij de genuanceerdheid niet begrijpt, zodat zij zijn vrije-tijdsbesteding niet kan 'proeven'.

MAATREGELN

In elk der rapporten en met name in de rapporten, die een aantal research-rapporten samenvatten, worden maatregelen genoemd, ofwel ze worden tussen de regels door te lezen gegeven. Sommige ervan raken het probleem van de maatschappelijk verwilderde jeugd als geheel, andere zijn gespecialiseerd op de deelgebieden, waarop de rapporten betrekking hebben. Het ligt buiten het bestek van deze samenvatting ook deze laatste maatregelen te resumeren.

Het is duidelijk uit de rapporten, dat een oplossing van het probleem der maatschappelijk verwilderde jeugd gelijk staat met een volledige herziening der structuur van onze samenleving in een richting, die belangrijk grotere mogelijkheden geeft aan de ontplooiing der persoonlijkheid in normatieve zin.

Voorstellen in deze richting vallen buiten de taak van dit samenvattend hoofdstuk. Wij zullen trachten ons te beperken tot maatregelen, die aangepast zijn aan de structuur van onze huidige samenleving.

Ook in deze beperking loopt reeds de eenvoudigste maatregel op wereldbeschouwelijke en politieke ontwikkelingsprocessen vooruit. Of en in hoeverre het om deze en andere redenen, mogelijk zal zijn de voorgestelde maatregelen te treffen, zal afhankelijk gesteld moeten worden van het oordeel van de specialisten op dit gebied. Elke maatregel zal in ons land de discussie moeten passeren, waarin christenen en humanisten van verschillende ideologische herkomst, van verschillende levensstijl, van verschillende sociale achtergrond, . . . maar met tamelijk gelijksoortige aanspraken, naast elkaar zitten.

In een breedopgezette bespreking met de burgemeesters van een provincie, wees een der burgemeesters op de noodzaak vooral in de in wereldbeschouwelijk opzicht heterogeen samengestelde gemeenten eerst met elkaar – dus met tot verschillende groeperingen behorende inwoners der gemeente – te gaan spreken, voor men zich zou zetten tot een discussie in verdeeldheid, waarin de beschikbare middelen voor iedere groepering op zichzelf te gering zouden blijken. Wil men in een verscheiden gezind dorp b.v. een dorps huis – het zal er één zijn of geen zijn –, dan zullen de inwoners uit vrees voor ideologische vervlakkingsmogelijkheid a priori huiverig staan tegenover de nieuwe instelling. Ze zullen misschien zelfs geen moeite willen besteden aan de modus van een dergelijk gemeenschappelijk bezit of beheer. Ofwel hun modus staat tevoren vast en sluit samenwerking met de anderen uit.

Dergelijke personen moeten van het volgende wel doordrongen zijn:

1. De maatregelen liggen in de sfeer van de gemeenschap, zoals ons volk die mogelijk maakt. Wie deze mogelijkheden niet tot het uiterste gebruikt, werkt aan de vernietiging van de nationale eenheid.

2. De grootste nivellering is die van de straat. Het moet mogelijk zijn, waar dit in de gemeenschap noodzakelijk is, althans een geringere nivellering te bereiken.
3. Er ligt hier een schuld kwestie, óók voor de kerken, óók voor de overheden, óók voor de verschillende groeperingen. De strijd om het leeuwendeel b.v. van de subsidies, en om zijn stempel alleen en autonoom op een voorziening ten behoeve der maatschappelijk verwilderde jeugd te kunnen drukken, laat de medeburger buiten zijn verantwoordelijkheid, vervreemdt hem van het lijden en het vacuüm der maatschappelijke verwildering en demoraliseert daarmee hem, die zijn medeverantwoordelijke moet zijn.

Met alle erkenning van de noodzakelijke differentiatie der beschikkingen, zodat de financiële voorzieningen niet dwingen tot organisatorische en ideologische stereotypie, zal de overheid toch tot goede gemeenschap moeten manen en tot vindingrijkheid in samenwerking moeten opvoeden, wil zij niet verhinderd worden haar elementaire plichten te vervullen. Te zeer staat in ons land van te voren reeds vast, dat gemeenschappelijke arbeid uit den boze is, en dat de overheid slechts de dienaar te zijn heeft van iedere groepering die haar daartoe brengen kan. Hoe waardevol particulier initiatief ook zijn moge, het mag zich niet ten detrimente van de gemeenschap uitveien. Zowel in het economische als in het ideologische is dit zeker geen ondenkbaar gevaar.

In Nederland behoeft men geen vrees te hebben, dat een dergelijke begrenzing der aanspraken op de publieke middelen neer zal komen op staatspaedagogiek. Dit te minder als men ziet hoe in al de organen van administratie en bestuur de verdedigers van de zienswijze, dat de Nederlandse burger zijn geestelijke habitus positieve vormen moet geven in zijn maatschappelijk leven, verre de meerderheid hebben over het kleine aantal dergenen, die dit zouden wensen te belemmeren.

Ideologisch particularisme is geen denkbeeldig gevaar in Nederland. De strijd om de openbare middelen zoveel mogelijk aan te wenden tot vergroting en versterking van de eigen greep op het leven van ons volk wordt niet zelden opgevat als de strijd op leven en dood om een geestelijk goed zijn plaats onder de zon te geven. Aldus bereidt op zijn tijd ieder, die de behartiging der belangen onwillekeurig en in daden zo blijkt op te vatten, een monopolisering der openbare middelen voor, die in wezen neerkomt op een gewraakte staatspaedagogiek.

In een verscheiden gezind land als het onze komt – bij het verzwakken van een voldoende sterk, klaar en zich in daden omzettend bewustzijn van de gemeenschappelijke taak – onherroepelijk het ogenblik, waarin ieder over ieder ander heersen gaat, juist onder het devies van de geestelijke vrijheid. Willen wij inzake de bestrijding der maatschappelijk verwilderde jeugd niet tot verregaande samenwerking komen, dan zal de maatschappelijk verwilderde jeugd blijken niet te bestrijden te zijn. Het verschijnsel immers is niet tot een bepaalde maatschappelijke groep beperkt. De bedreiging met deze verwildering blijft niemand bespaard. Zij is in grote en in kleine gemeenten aanwezig en wie er zich het minst aan voelt lijden, kan zich door dat gevoel reeds gewaarschuwd achten. Er zullen slechts weinige mensen bestaan, die aan de massificatie op enig gebied volledig zijn ontkomen. Zal deze bij de een op artistiek gebied liggen, bij

de ander ligt zij op politiek gebied, terwijl een derde bijvoorbeeld aan massificatie zal kunnen lijden op moreel gebied.

Als wij dit zo beschouwen, kunnen wij ons nog eens afvragen, of de verschillen tussen massamens en persoonlijkheid slechts gradueel zouden zijn. Als fundamenteel aspect van de maatschappelijk verwilderde mens moeten wij echter erkennen: Massificatie op ethisch gebied.

Als eerste en misschien wel de belangrijkste maatregel uit het voorgaande zien wij dan ook het stichten van een overkoepelende organisatie, waarin de reeds bestaande instellingen, die zich met het probleem van de maatschappelijk verwilderde jeugd bezig houden, verenigd worden. Een vereniging waarin ook nog op te richten instellingen een plaats kunnen vinden en waarvan de taak onder meer zal zijn het leiding geven aan deze pas opgerichte organisaties. Deze vereniging zal op democratische principes moeten zijn gebouwd. De leiding zal haar plaats moeten weten als centraal punt, van waaruit het jeugdwerk in Nederland vorm krijgt, doch zich moeten kunnen distantiëren van principiële verschillen, die niet de kern van de instelling van het jeugdwerk zelf raken. Deze kern is de eerlijke wil om de maatschappelijk verwilderde jeugd te helpen. Zij zal zich wellicht gelukkig prijzen over principiële verschillen tussen de instellingen onderling, daar dit de uniformiteit – een factor die tot massificatie aanleiding geeft – tegen gaat. Bundeling van krachten is een vereiste. Slechts een gesloten front kan de strijd aanbinden tegen de massificatie.

HET KARAKTER VAN DE MAATREGELLEN

Er is geen sprake van, dat de direct paedagogische maatregelen het karakter kunnen dragen van een recept, dat onafhankelijk van milieu, plaats en tijd toegepast zou kunnen worden. De maatregelen moeten in opzet en uitvoering personaliserend en niet collectiviserend zijn. Ook waar maatregelen van een algemeen karakter de grondslag vormen, mogen deze niet in de plaats treden van maatregelen die uit de burgerij zelf voortkomen. De hulp die de ene burger de ander biedt, zal men weer levend moeten maken. Een dergelijke hulp zal echter onvoldoende zijn om alle leemten te vullen en alle noden te lenigen. Maar maatregelen van algemene strekking mogen de hulp aan en van de naaste nooit overbodig maken en daarmee ondermijnen.

Uiteraard treden dergelijke maatregelen zeker niet op het gebied van pastoraat en apostolaat. Welke maatregelen ook genomen worden, steeds zal men trachten aan te sluiten bij het particulier initiatief. Ideaal is, dat invloeden slechts uitgeoefend worden met subsidies. De maatregelen zullen slechts de mogelijkheden kunnen scheppen waarop de cultuur kan bloeien, dus waarop beginselen die persoonlijk aanvaard zijn zich kunnen vormen.

DE MAATREGELLEN

Wij willen ons in deze samenvatting zoveel mogelijk beperken tot de principes, waarop de concrete maatregelen zich baseren. De situaties, waarin de maatregelen toe-

gepast zullen moeten worden, zullen steeds verschillen. Het is daarom ondoenlijk in dit rapport een compleet complex van concrete maatregelen te geven.

Iedere maatregel die van invloed is op ons volksbestaan, beïnvloedt direct dan wel zijdelings het probleem van de maatschappelijk verwilderde jeugd. Deze conclusie, die door zijn grote evidentie eigenlijk nauwelijks gesteld behoeft te worden, brengt de volgende vraag met zich mee. Op welke wijze wordt de maatschappelijk verwilderde jeugd door die maatregel getroffen? Zien wij als het meest typische voor de maatschappelijk verwilderde jeugd het ontbreken van bindingen, dan zullen veranderingen in ons volksbestaan waarvan de noodzakelijkheid niet wordt ingezien, de mogelijkheid tot constructief deelnemen aan de maatschappij verkleinen.

Doch ook een volkomen redelijke maatregel kan onbegrepen blijven. Reeds hier blijkt van groot belang de groep in staat te stellen te komen tot inzicht in iedere vorm van beleid, die van belang is voor het groepsbestaan. Hier ligt een paedagogische taak in de zin van het opvoeden van de mensen zelf, en een taak voor de regering in het geven van voorlichting op het niveau van de lage ontwikkelingsstrappen. Ernstig zal ernaar gestreefd moeten worden, iedere maatregel die daarvoor in aanmerking komt aan de mensen volkomen duidelijk te maken.

Om tot een overzichtelijk geheel te komen van de maatregelen, die in de verschillende rapporten worden voorgesteld en door ons met de boven gegeven restrictie van belang worden geacht, willen wij van de volgende indeling gebruik maken.

- A. Maatregelen waardoor de materiële voorwaarden geschapen, aangevuld en bestendigd worden, die de jeugd in staat zullen stellen aan het gevaar van maatschappelijke verwilderding weerstand te bieden.
- B. Paedagogische maatregelen, die de jeugd in staat zullen stellen de materiële mogelijkheden, die geboden worden te benutten voor de opbouw van een eigen persoon.
- C. Paedagogische maatregelen, waarmee de opvoeders geleid kunnen worden in hun taak als opvoeders.

Naar de plaats waar wij de maatschappelijk verwilderde jeugd aantreffen willen wij gebruik maken van de volgende indeling.

1. het ouderlijk huis
2. de arbeidsplaats en de school
3. vrije-tijdsbesteding buitenshuis
4. de vakantiebesteding
5. instellingen

1 A. DE MATERIËLE ZIJDE VAN HET HUISELIJK MILIEU

Hier staan wij voor een punt, dat door de verschillende rapporten algemeen als zeer zorgelijk wordt beschouwd. De woningtoestanden waarin de maatschappelijk verwilderde jeugd vaak moet leven, laten veel te wensen over. De huizen zijn vaak klein,

slecht geoutilleerd, oud, vervallen. Als we dan bedenken, dat de woning een van de voornaamste bindingsmiddelen van het gezin is – de ruimte der liefde – en het gezin toch de kern vormt van iedere samenleving, staan wij evident voor een gebied, waar veranderingen beslist noodzakelijk zijn.

R. 73 blz. 6 zegt hierover:

'Te kleine huisvesting leidt tot gewrongen en gespannen verhoudingen in het gezin, die uitlopen op een verlies van gezinscontact doordat men de ruimte van de straat verkiest met alle nadelige gevolgen van dien.'

De woning scheidt de voorwaarde voor het ontstaan van een eigen intimiteit, van eigen smaak, van hygiënische gewoonten, van gevoelens van verbondenheid, warmte, veiligheid en afzondering. Een der meest elementaire eisen, waarop iedere poging tot beïnvloeding kan stranden, is het gebrek aan ruimte en sfeer in de woning. Natuurlijk beschouwe men het verschaffen van een betere woning in het kader van de sociale opvoeding nimmer als een op zichzelf staand middel. Indien verder de groep sociaal zwakken niet tegelijkertijd wordt aangepakt in al haar milieus, waardoor een wisselwerking optreedt, is ook hiervan niet veel te verwachten.

R. 86 laat ons echter zien van hoe grote invloed de huisvesting alleen al is: 'Toen in de twintiger jaren in Amsterdam zeer bijzondere aandacht werd besteed aan de inrichting der scholen (niet alleen licht en lucht, maar ook milieu), bleek na enkele jaren dat er een merkwaardige invloed uitging van deze frisse fleurige scholen met hun lichtgekleurde wanden, versierd met allerlei eenvoudige en begrijpelijke en toch zeer artistieke versieringen. Velen merkten toen schamper op: 'Zo'n mooie school voor die volkskinderen'. Inderdaad was de tegenstelling tussen de kleding van de jeugd, die de school bezocht, en het interieur van deze school opvallend. Maar langzamerhand drong de sfeer van de school in de huisgezinnen door en begonnen de ouders a.h.w. het uiterlijk der kinderen in overeenstemming te brengen met deze scholen. Voorwaar een merkwaardig resultaat, dat te denken geeft.'

R. 83 geeft een goed beeld van de eisen die aan de woning gesteld moeten worden. Volgens dit rapport kieze men bij voorkeur de vrije eengezinswoning, die het zo nodige isolement voor individuatie in veel hogere mate biedt dan de etagewoning. Men denke aan voldoende bergruimte, wasgelegenheid, douche etc.

R. 88 zegt onder meer: 'Men zal oplettend moeten toezien dat niet opnieuw door het bouwen van woningen waaraan het allernoodzakelijkste ontbreekt het ontstaan van een nieuw sloppen-proletariaat in de hand wordt gewerkt. Een gevaar dat, blijkens veel 'moderne' nieuwbouw, met te kleine ramen, te kleine kamers, te weinig bergruimte, door onze autoriteiten niet voldoende wordt erkend.'

Is de sociale zekerheid in Nederland dan ook een punt, waar wij in de huidige situatie van ons volk, niet ontevreden over zijn, anders staan wij tegenover de omstandigheden waaronder het werk moet worden uitgevoerd. Hiermee komen wij echter aan punt 1B. De pedagogische maatregelen die de jeugd in staat zullen stellen met hun materiële mogelijkheden te komen tot persoonsvorming, kunnen niet direct toegepast worden. We moeten hier werken door middel van 1C, dus door middel van de opvoeders.

Er zijn twee groepen van mogelijkheden om de ouders meer geschikt te maken voor hun taak:

A. Door de positie van de ouders in de maatschappij te verbeteren.

B. Door de mensen in staat te stellen door middel van cursussen een grotere geschiktheid voor hun taak als opvoeder te krijgen.

Ad A. De maatregelen die hieronder vallen veronderstellen onder meer de volgende principes: bestaanszekerheid, gevoel van eigenwaarde en eigen verantwoordelijkheid. Zo zal, om een voorbeeld te noemen, het hatelijk begrip 'ongeschoolde arbeider' moeten verdwijnen. Een eis voor de leider zal moeten worden: menselijkheid in omgang met personeel. Zoveel mogelijk zal de arbeider verantwoordelijkheid bij het werk gegeven moeten worden. Pas indien hieraan is voldaan, zal het gezin kunnen rekenen op een tevreden vader.

Er zijn omstandigheden die vele huismoeders dwingen om buitenshuis te gaan werken. Dit buitenshuis gaan werken van moeders neemt eerder toe, dan af. In het algemeen is dit echter minder wenselijk. Want het huiselijk leven in ruime zin wordt door de afwezigheid van de moeder steeds benadeeld.

Ad B. De mensen zullen in de gelegenheid gesteld moeten worden, te leren hoe met zichzelf, met hun echtgenoot en met hun kinderen om te gaan. Belangrijk hiervoor zijn de mogelijkheden die de maatschappij geeft om cursussen te volgen op het gebied van opvoeding, huishouding, hygiëne, sexualiteit, toegepaste ethiek, toegepaste esthetiek. Sommige volksuniversiteiten, vooral in onze grote steden, doen op dit gebied nuttig werk.

Als voorbeeld vermeldt R. 21 iets over de wijze waarop het geld besteed wordt door het maatschappelijk verwilderde gezin. Aan kleding en uiterlijk wordt veel zorg besteed zowel door de ouders als de oudere meisjes en jongens. Maar de onderkleding laat bij velen te wensen over. Verschillende vrouwen kopen, wanneer ze b.v. een kinderwagen moeten hebben, de duurste. Zo gaat het ook met vele andere dingen. Daardoor raakt het kopen van behoorlijk ondergoed meestal op de achtergrond.

Onder dit hoofd valt ook het probleem van de 'nazorg' van onmaatschappelijke gezinnen.

In dit verband zegt R. 79 (blz. 37): 'Uiteraard zal het loffelijk werk, dat door 'pro Juventute' en andere instellingen, gezinsvoogden, enz. wordt verricht, voortgang vinden. Tegenwoordig betwijfelt men echter, of b.v. verwijdering uit het milieu in de ergere gevallen de meest gelukkigste oplossing is, zijnde in de grond tegennatuurlijk en van tijdelijke aard, terwijl het gezin intussen gewoonlijk op dezelfde voet voortleeft. Alle aandacht verdient daarom het wetsontwerp, dat beoogt de werkelijk onmaatschappelijke gezinnen in hun geheel in kampverband te kunnen plaatsen. Ook hier kleven bezwaren aan, met name het te veel 'samenhokken' van deze gezinnen, maar de resultaten van een min of meer toevallig experiment in evacuatie-kampen kort na de oorlog waren van dien aard, dat men hier belangrijke mogelijkheden ziet. Het verdient dan echter ook aanbeveling de gezinnen, die 'op het paard geholpen

zijn' en weer op eigen benen moeten staan – contradictio in terminis – niet gezamenlijk in bepaalde buurten onder te brengen. Tot nu toe is dit – althans in Nederland – nergens een succes gebleken. Het gevaar van onderlinge slechte beïnvloeding zou dan ondanks nazorg te groot zijn.'

2A DE MATERIËLE ZIJDE VAN SCHOOL EN ARBEIDSMILIEU

Dat een schoolgebouw aan redelijke eisen moet voldoen, b.v. inzake licht, lucht, hygiëne en hygiënische voorzieningen, ruimte, meubilair en dergelijke, is voor ieder duidelijk. Indien de kinderen hier wennen aan een behoorlijk peil, zullen zij ook thuis en in het werk er naar streven hetzelfde goede peil te handhaven. Men zie de aanhaling uit R. 86 op blz. 62. Ditzelfde rapport maakt er ook op attent, dat de onderwijzersopleiding gebrekkig is, ook inzake het terrein van de hygiëne.

Dat ook het arbeidsmilieu waarin later – dus na het verlaten van de school – gewerkt moet worden, dient te voldoen aan behoorlijke materiële eisen, is reeds zo vaak gezegd, dat het hier nauwelijks herhaald behoeft te worden.

2B PAEDAGOGISCHE MAATREGELLEN INZAKE DE SCHOOL EN HET ARBEIDSMILIEU

Hoewel het niet de bedoeling van dit samenvattend hoofdstuk is om schoolproblemen in extenso te bespreken, is het toch nuttig althans enige aanhalingen te doen uit rapporten die dit probleem hebben aangeraakt.

Verschillende rapporteurs noemen de schoolopleiding in Nederland eenzijdig intellectueel. Te veel aandacht wordt besteed aan de intellectuele opvoeding, terwijl de ethische, aesthetische en sociale opvoeding van het kind op de achtergrond blijft. Dit werkt ethische, aesthetische en sociale verwildering natuurlijk in de hand. Een grondige verandering op dit gebied zou van alle belang zijn.

R. 55 zegt over dit onderwerp: 'De algemeen als te technisch-intellectualistisch verordeelde instelling van ons onderwijs kan men o.i. verbeteren door minder nadruk te leggen op parate kennis bij ons onderwijs dan op de vorming. In ons huidige onderwijs worden slechts mensen gekweekt, die zich alleen economisch in de maatschappij kunnen handhaven, terwijl het juist de scholieren moet vormen tot mensen, die zich ook in sociaal en geestelijk opzicht zelfstandig een plaats in de maatschappij zullen kunnen verwerven.' En elders: 'Men realiseer zich bovendien, dat het kind, geboren in een bepaalde cultuurperiode, ook gedurende zijn schoolvorming moet leren kennis te nemen van die moderne cultuurvormen.

Het kind moet in staat gesteld worden kennis te nemen van die cultuurvormen, die aan zijn niveau aangepast zijn. De onderwijzer moet voor hem worden een identificatie-object, waarin het kind bewuste zedelijke normen aanwezig weet. In de hoogste klassen van de lagere scholen moeten de kinderen meer in staat gesteld worden kennis te nemen van de diverse bij de beroepen behorende bezigheden. Zo zullen wij kunnen komen tot een meer verantwoorde beroepskeuze.

Als een voorbeeld van 'hoe-het-ook-kan' moge hier gewezen worden op de gewoonte van een Rector van een Middelbare School van een industriestad in het Westen van ons land. In de hoogste klas van zijn school vraagt hij zijn jongens en meisjes wat zij willen worden. Daarna zoekt hij in zijn stad contact met beoefenaars van de verschillende door de leerlingen genoemde beroepen of ambten. De leerlingen krijgen dan gelegenheid om, zo ze arts willen worden, met een of twee artsen over hun werk te praten, enz. De bedoelde Rector ziet dit als zijn taak als Rector. Zou echter een dergelijk persoonlijk initiatief niet evengoed passen bij een lagere school, een M.U.L.O.?

Er moet ook meer verband gezocht worden tussen industrialisatiepolitiek en jeugdsituatie. R. 65 zegt in dit verband: 'De sociale zijde van de Z.O. Utrechtse industrialisatie is van het grootste belang, speciaal i.v.m. de arbeidersjeugd. Teneinde deze samenhang te kunnen overzien, is naast de reeds bestaande organen de instelling van een aparte afdeling 'jeugdinspectie' b.v. aan het Gewestelijk arbeidsbureau gewenst, die de industrialisatie en uitbreidingsplannen t.a.v. de jeugdsituatie kan inrichten en adviseren. Deze afdeling kan o.m. adviseren de industrie zo op- of uit te bouwen, dat deze kan passen bij de aard der bevolking en voldoende gedifferentieerde ontwikkelingsmogelijkheden voor de jeugd waarborgt. Tevens kan deze afdeling de beroepskeuzevoorlichting inzetten, resp. centreren en intensiveren.'

R. 90 vermeldt in het schema van mogelijke maatregelen: '... door woord, beeld en geschrift de publieke opinie dusdanig beïnvloeden, dat een hogere waardering van de handenarbeid ontstaat; kerk en school, als ook de pers, zouden al het mogelijke moeten doen deze waardering algemeen ingang te doen vinden.'

Sommige rapporteurs wijzen op de overgang tussen fröbelonderwijs, lager onderwijs en middelbaar onderwijs. Deze zou niet vloeiend genoeg zijn. Ook de arbeid die het kind verrichten moet bij het verlaten van de lagere school heeft de belangstelling gehad van de rapporteurs.

Bovengenoemde opmerkingen houden stuk voor stuk verband met de school, met de arbeid, en met de relatie tussen beiden. In dit verband moet met alle nadruk gewezen worden op het werk van de Commissie Cramer. Wat door deze Commissie is verricht en voorgesteld, verdient de volle aandacht van de daarbij betrokkenen.

Zo is er b.v. de partiële leerplicht, die door deze Commissie wordt aanbevolen. Zie daarvoor DE ONTWIKKELINGSKANSEN VAN DE JEUGDIGE FABRIEKARBEIDSTER, uitgegeven te den Haag, 1951. Dat men in Engeland met de hier bedoelde partiële leerplicht ernst weet te maken, moge blijken uit het volgende. In Londen en Rugby bestaat wat men vroeger een Day Continuation School, thans een Day College noemt. Die te Rugby is na de eerste wereldoorlog gesticht uit hoofde van de Fisher Education Act, waarbij verplichte partiële leerplicht is ingevoerd voor de 'na-schoolse' jeugd. Die te Londen is wat men onder de Day Colleges aanduidt als 'County College', zoals deze geregeld zijn bij de Education Act van 1944, Sections 41—55, 60 en 61. Belangrijk is eveneens Pamphlet No. 3 van de Ministry of Education: Youth's opportunity. Further Education in County Colleges. H.M. Stat. Off, 1e druk 1946.

Een voorbeeld van een Day College dat in Londen een zeer bijzondere sociaal pedagogische taak verricht voor de niet meer leerplichtige jeugd is het Kingsway Day

College in de Keely Street, Londen, W.C. II. Uiteraard berust ook dit College op de gedachte van de partiële leerplicht, zodat 4000 leerlingen per week elk gedurende een volle dag onderwijs ontvangen. Dit schooltype als geheel blijkt bovendien een sociaal paedagogisch centrum te zijn in het leven van deze mensen.

R. 67 geeft enkele richtlijnen om het bestaan van maatschappelijk verwilderde jeugd op de middelbare school tegen te gaan.

'1. Leerlingen, die thuis niet in de gelegenheid zijn rustig hun huiswerk te maken, de mogelijkheid bieden, op school, in leeszalen of elders te studeren.'

'2. De hoeveelheid huiswerk dient, zo mogelijk, nog enigszins beperkt te worden.'

'3. De school beschouwe het als haar taak, leiding te geven tot zelfstandig werken thuis.'

'4. Ouders dienen er steeds weer op te letten, dat hun kinderen zo efficiënt en geconcentreerd mogelijk werken, opdat geen uren onnodig besteed worden. Eventueel roep men de hulp in van huiswerkleiders.'

'5. Veelvuldiger contact tussen ouders, leraren, geestelijke- en jeugdleiders, ter bespreking van het probleem, hoe de vrije tijd juist en nuttig besteed kan worden en opdat meer harmonie kome tussen de sferen, waarin zich het kind beweegt en tussen welke toch een organische samenhang dient te bestaan.'

'6. Meer voorlichting (eventueel op school) t.a.v. toneelstukken, concerten, tentoonstellingen en vooral films, die in de plaats van inwoning gegeven worden, met advies, deze al dan niet te bezoeken.'

'7. Op de Bijzondere scholen is over 't algemeen een betere afbakening der vier in punt 5 genoemde sferen. Daarom speciaal op Openbare scholen meer overleg tussen school-, sportverenigings- en jeugdverenigingsleiding, om zo mogelijk tot samenwerking te geraken en elkaar niet bewust of onbewust in het vaarwater te komen.'

'8. Streven naar een volledige Zaterdag voor jeugdbeweging (in ruimste zin) en sport en een Zondag voor gezin en Kerk, inbegrepen een Zondagsbesteding (buiten de kerkdienst) welke toch Christelijk verantwoord is.'

'9. Actuele problemen, nationale zowel als internationale, meer in de lessen op school, die daarvoor in aanmerking komen, zo objectief mogelijk uiteraard, te behandelen.'

'10. Op elke (Bijzondere of Openbare) school niet alleen wijzen op hetgeen de resp. groepen in ons volk scheidt, maar vooral ook op hetgeen bindt, dus meer een ideaal van nationale saamhorigheid kweken en individualisme, zowel als groepsegoïsme, tegengaan.

'11. In de hoogste klas van tijd tot tijd beroepsvoorlichting door deskundige personen uit de resp. beroepen zelf, speciaal t.a.v. die beroepen, waarin een nationaal belang gediend wordt. (Het industrialisatie-proces!)

Daarnaast moeten mogelijkheden overwogen worden om de vakscholing verplicht te stellen.

De onderlinge verhoudingen van het personeel laten dikwijls te wensen over, en dienen verbeterd te worden.

Scherp moet worden toegezien op de hygiëne in het bedrijf. De toegepaste arbeidsmethodes moeten aangepast zijn aan de mentaliteit van de beginneling.

Meer aandacht zal moeten worden besteed aan het sociale werk. Sommige rapporteurs wijzen op de slechte invloed die het ploegen-stelsel kan hebben voor jeugdigen. De kerkeraad van de Ned. Herv. Gemeente te Almelo heeft zich b.v. inzake dit punt uitgesproken.

Anderen opperen het plan de fabriek meer te doen zijn dan werkplaats. Reeds is gewezen op de belangrijke invloed die een goede chef op zijn ondergeschikten kan hebben. Een selectie van chefs die de jeugd opvangen, is daarom noodzakelijk. In R. 65 vinden we hierover het volgende: 'Voor de personeelsleiding is hier een grote taak weggelegd. Zij kan de voldoening in de arbeid bij de jongeren stimuleren door een paedagogisch verantwoorde propaganda voor de fabriekseursussen te maken. Voor de meisjes in het bijzonder ware algemeen vormend onderwijs in of gedeeltelijk buiten fabriekstijd te overwegen. Aan de onderlinge verhoudingen op de fabriek dient alle aandacht te worden besteed. Bij de keuze van fabrieksbazen, afdelingschefs e.d. moet vooral worden gelet op karaktervastheid en innerlijke beschaving. Door hun nauwe contact met de jeugdige arbeiders kunnen deze mensen als dragers van waarden belangrijke identificatieobjecten zijn.

'In het algemeen is het aanbevelenswaardig de daartoe geschikte jongeren zo gauw mogelijk enige verantwoordelijkheid en/of medezeggenschap te geven, b.v. door hen op te nemen in de fabriekskern en/of personeelsraad. Wellicht ware in de toekomst de instelling van een aparte jeugdraad in de bedrijven te overwegen, in hoofdzaak met paedagogische bedoelingen. Het verantwoordelijkheidsgevoel voor het werk en voor het bedrijf als werkgemeenschap kan op deze wijze worden gestimuleerd. In het algemeen gedragen vele jeugdigen zich thans als onmondigen, die in hun werk niet meer zien dan een noodgedwongen middel om geld te verdienen.'

De rapporteurs stellen b.v. voor in de fabriek zelf over te gaan tot verspreiden van goede lectuur.

Hier vinden wij weer een groep factoren, die voor iedere streek, voor iedere fabriek, ja voor iedere afdeling anders ligt. Hier zal in de concrete gevallen een oplossing gezocht moeten worden.

2C PAEDAGOGISCHE MAATREGELEN,

DIE DE OPVOEDER MEER GESCHIKT MAKEN VOOR ZIJN TAAK

In het algemeen is de opleiding tot leerkracht aan kritiek onderhevig. Dit kwam ook duidelijk in de rapporten tot uiting. Veel te weinig wordt de bevoegdheid om les te geven afhankelijk gesteld van paedagogische vorming, zowel theoretisch als praktisch. De opleiding van de leerkracht in ethisch, aesthetisch en sociaal opzicht laat te wensen over. Als er dus één punt is dat om verandering vraagt, is het wel de herziening van de opleiding van leerkrachten. Psychologische, paedagogische en sociologische vorming is hier onmisbaar. Men zie in dit verband ook R. 82, dat over de onderwijzersopleiding handelt.

Hier mogen nog enige losse opmerkingen volgen:

In het middelbaar onderwijs missen we de figuur van de vaste klasse-leraar.

Men moet trachten de leerkrachten te recrutereren uit eenzelfde milieu als de leerlingen.

Meer contact is noodzakelijk tussen ouders en leerkrachten. Ouderverenigingen kunnen in dit opzicht belangrijk zijn.

Meer contact is noodzakelijk tussen de leerkrachten en de leerlingen.

De klassen zijn in het algemeen veel te groot.

De sociale positie van de leerkracht zal moeten worden bezien.

Zogoed als aan de opleiding van leerkrachten, dient aandacht te worden besteed aan de opleiding van bedrijfschefs. Cursussen om chefs voor hun taak geschikter te maken, zijn van belang.

3A HET SCHEPPEN VAN MATERIËLE MOGELIJKHEDEN BUITENSHUIS

In het algemeen bezit ons land te weinig instellingen, waar de vrije tijd vruchtbaar kan worden gemaakt. Wel bezitten wij een overvloed van commerciële instellingen, waar de jeugd in staat gesteld wordt zich te vermaken. Maar deze instellingen bieden een geestelijk passief vermaak, een vermaak waar van de jeugd noch geestelijke inspanning, noch lichamelijke inspanning vereist wordt. Wij denken hierbij aan de bioscoop, de dancing, het cabaret, het circus e.d. Een overvloed van instellingen van deze soort – ze behoeven in het geheel niet een te veroordelen programma te hebben – is te veroordelen. Hoe vinden wij echter mogelijkheden tot een goed geleide actieve vrijetijds-besteding?

Allereerst wordt gedacht aan buurthuizen, clubhuizen, dorpshuizen, of hoe deze instellingen verder genoemd worden. Het is onvermijdelijk, dat deze gesticht worden, waar ze momenteel nog ontbreken. De jeugd moet hier in de gelegenheid gesteld worden tot eigen activiteit, tot identificatie met de leiders, tot lichamelijke en geestelijke vorming, – b.v. in de arbeid, maar dan in de arbeid die voor genoeg gedaan wordt –, en tot een verantwoorde ontspanning. Natuurlijk zal het gebouw aan bepaalde materiële eisen moeten voldoen.

Speciaal willen wij nog even de aandacht vestigen op voorlichting wat betreft gezins- en huwelijksleven, cursussen als de Mater Amabilisschool voor meisjes, het Zon- en bloemwerk te Rotterdam, het Sleutelbloemwerk te Leiden, en soortgelijke cursussen voor jongens.

3B PAEDAGOGISCHE MAATREGELN IN VERBAND MET DE VRIJETIJD-BESTEDING

De school en het ouderlijk milieu kunnen en moeten de eerste plaats blijven innemen in de kultuuroverdracht. Het buurthuis kan een aanvullende functie hebben. Maar dan heeft het buurthuis ook een heel belangrijke taak, waar het uitstekend voor

toegerust moet zijn. Ten eerste zullen wij in de dorpshuizen een personeelstaf moeten vinden, die haar taak zal kunnen volvoeren. In deze huizen zal een beroepsstaf met amateur-medewerkers het werk moeten doen. Dit dient niet slechts gezien te worden als een financiële noodzaak, maar vooral ook als een winst, omdat alleen op deze wijze, door de recrutering van amateurs, het normale paedagogische élan, initiatief en zelfvertrouwen, dat in een gemeenschap noodzakelijk is, gevoed en gesteund wordt. Wordt dit werk uitsluitend het werk van een categorie beroepsmensen, dan verzwakt men de gemeenschap in plaats van haar te versterken. Ook deze amateur-medewerkers zullen kenmerken van de maatschappelijk verwilderde mens vertonen. Juist daarom zal hun de gelegenheid tot eigen initiatief, activiteit en verantwoordelijkheid geboden moeten worden. Ook zij zullen – evenals de jeugdigen zelf – door een eigen constructieve groepsvorming gestalte moeten gaan aannemen op een meer pregnante wijze, dan zij tot dusver deden, om aldus, waar de geestelijke kaders verdwenen of vervallen zijn, weer een encadrering te kunnen vormen.

De inrichting van het buurthuis zal in de gestelde beperkingen afhangen van de eis die de streek stelt. Dat deze in een stad als Amsterdam zal verschillen van de eisen van een dorp, is natuurlijk evident. Doch ook in de verschillende buurten van Amsterdam zullen de eisen verschillend zijn. Kwantitatief en kwalitatief zijn er verschillen mogelijk. Het zal weer van het beleid van de initiatiefnemers afhangen, hoe het dorpshuis in concreto gerealiseerd zal moeten worden.

'Het spreekt van zelf' is het oordeel van R. 58, 'dat het jeugdwerk in deze wijken zich aan de mentaliteit dezer bevolking moet aanpassen. Met het opleggen van verbanden en gedragsregels van buiten af, bereikt men niets. De aangrijpingspunten dienen dan ook buurt- of wijksgewijze te worden gezocht. In deze wijken moeten aanwezige progressieve krachten worden geactiveerd. Bestaande buurtverenigingen die reeds in enkele wijken jeugdwerk ter hand hebben genomen, moeten met subsidie en leiding worden gesteund.'

'Buurten, waarvan het karakter minder specifiek voor de buurt zelf is, dan de buurten waar hier op gedoeld wordt, zullen wellicht een andere oplossing voor het jeugdwerk prefereren. Een subsidieregeling zal dan ook niet dit uitgangspunt mogen generaliseren. In het algemeen moet de wijkgedachte bevorderd worden.

Wel zijn er algemene eisen te stellen. De kinderen moeten in het dorpshuis in aanraking komen met hoogstaande mensen, waarbij intellectuele ontwikkeling in het algemeen geen eis behoeft te zijn. Deze mensen, die liefst in de buurt een zekere populariteit moeten genieten, zullen de kinderen in het dorpshuis de gelegenheid geven tot spel en ontwikkeling, waarbij het accent zal moeten vallen op de activiteit van de leiders en de deelnemers samen.

Over de onderwijsmethode in clubhuizen merkt R. 55 nog het volgende op: 'Ten aanzien van de in dit werk gevolgde methodiek rijzen eveneens ernstige bezwaren, alleen reeds uit de overweging dat een dertigjarige traditie zonder methodiekveranderingen het werk volledig bij de dynamiek van de maatschappij ten achter doet zijn. Te veel nog overheerst in alle instellingen op dit gebied de gedachte, dat initiatief en organisatie geheel moeten uitgaan van de leiding, die zich nog niet bewust is van de

modernere opvattingen omtrent het groepswerk, waarin de functie van de leiding veel meer een dienende en helpende is. Dit moderne groepswerk beoogt juist de deelnemers aan de groep te helpen in het leggen van groepscontacten, om met behulp van deze contacten tot gemeenschapsontwikkeling te komen. Hier is dus niet de leiding, maar het groepscontact het eigenlijke werktuig, om het beoogde doel te verwezenlijken. 'Zie verder R. 85 voor de inrichting van een Buurthuis.

Van de vragen van de buurt zal het verder afhangen, of het dorps huis zich mede specialiseert op beroepsvoorlichting, opvoedingsadviezen en de onder I C b genoemde mogelijkheden. In ieder geval zal het dorps huis relaties moeten onderhouden met instellingen waar genoemde adviezen gegeven worden.

Belangstelling van de ouders is noodzakelijk. Het initiatief tot de oprichting moet zo mogelijk van de ouders zelf uitgaan.

Ook zal het dorps huis zich bezig moeten houden met de sport. Het kan dienen als contactpunt, doch ook zelf overgaan tot het organiseren van sportverenigingen. De sport geeft mogelijkheden jeugdigen op te vangen, en hun karaktervorming te stimuleren.

R. 101, dat dit onderwerp uitvoerig behandelt, constateert het belang van de sport als contactpunt en opvoedingsmogelijkheid. Ook de aanleg en goede (aangepaste) outillage van speeltuinen, waar het kind creatief werkzaam zal kunnen zijn, wordt heel belangrijk geacht. Mogelijkheden zijn aanwezig de greep van de sport op de maatschappelijk verwilderde jeugd te vergroten met een verantwoorde subsidieregeling.

R. 84 slot meldt de volgende praktische aanbevelingen:

1. Opname van de maatschappelijk verwilderde jeugd in bestaande sportverenigingen onder goede leiding.
2. Stimuleren van de jeugdbeweging door middel van het verstrekken van gelden en middelen, waarbij officieel toezicht gehouden moet worden op de leiding.
3. Doelbewuste vorming van leiders voor de maatschappelijk verwilderde jeugd door middel van de C.I.O.S. te Overveen.
4. Het plaatselijk openen van clubhuizen met speellokale en -velden voor de maatschappelijk verwilderde jeugd, waar de leiding in handen gelegd wordt van de afgestudeerde gespecialiseerde sport- of jeugdleiders.
5. Het stimuleren van het speeltuinwerk, waarbij de leiding in handen gelegd wordt van paedagogisch geschoolde leiders.
6. Grote bedrijven tot het inzicht brengen dat de daar arbeidende jeugd gelegenheid moet krijgen tot positieve vorming en ontspanning onder leiding.
7. Door de gemeente-besturen aan te stellen algemene sportleiders, die tot taak hebben, diverse sporten, zoals boksen, jiu-jitsu, schermen, gymnastiek, zwemmen, spel, atletiek te onderwijzen aan de maatschappelijk verwilderde jeugd, die daar gratis toegang heeft.

Een dorps huis heeft zijn specifieke gevaar, het gevaar van een verlies in de verhouding van ouders tot de kinderen. Men zal steeds moeten bedenken, dat het jeugd-

werk slechts een middel is om te komen o.a. tot een betere verhouding in het gezin.

De kerkelijke instanties in Nederland hebben in de bestrijding van de maatschappelijke jeugdverwilderde een zeer grote plaats ingenomen en nemen deze nog in. Als wij ons dan ook zouden willen wagen aan een vorm van kritiek op haar beleid, dan is dit met de meeste reserve en met het grootste respect voor het door haar verrichte werk. Wij behoeven de kerken natuurlijk niet te vragen om constructief deel te nemen aan de bestrijding. Wel zouden wij willen vragen de pogingen tot bestrijding wat gecentraliseerder op te zetten. Grotere samenwerking tussen de kerken onderling is vereist. Er zal meer gebruik gemaakt moeten worden van voor dit doel geschoolde krachten. De opleiding tot kerkelijk leider zal aangevuld moeten worden met een sociaal paedagogische studie, speciaal op dit terrein. Initiatieven als 'Het open deurwerk' kunnen van harte worden toegejuicht en wij kunnen slechts om uitbreiding ervan vragen (R. 55).

In bepaalde streken van het Westland is het zo, vermeldt R. 56, dat als de jeugd haar plichten op godsdienstig gebied waarneemt, de leiding tevreden is en zich verder nergens om bekommert. Ook dit rapport vermeldt het grote belang, dat de dorps huis als 'jeugd-leider' kan hebben en vraagt voor dit beroep dan ook de vereiste scholing. De bestaande jeugdverenigingen beperken zich makkelijk tot de jeugd, die niet tot de maatschappelijk verwilderde jeugd gerekend kan worden. Door de algemene besturen van de bestaande organisaties kunnen de mogelijkheden besproken worden om over te gaan tot speciale activiteiten ten behoeve van de hier bedoelde jeugd.

3 C KADERVORMING

Voor al na de tweede wereldoorlog is de behoefte aan goede leiders voor de maatschappelijk verwilderde jeugd acuut geworden. Wanneer hier over de jeugdleiding iets gezegd zal worden, zal dit speciaal zijn met het oog op het clubhuiswerk, dat juist in deze laatste jaren zo sterk is gegroeid. Deze beperking houdt niet in, dat goede leiding ook inzake andere terreinen niet van eminent belang zou zijn. Te denken valt hier aan de onderwijzers, aan de sportleraren, aan hen die in fabrieken een leidende functie bekleden die hen in direct contact brengt met de jongere werknemers. Zij allen zullen de problemen van en rondom de hier bedoelde jeugd moeten kennen, en takt, liefde en inzicht moeten bezitten om hun paedagogisch werk te doen. Maar in de club- en dorps huizen, of welke naam men aan dergelijke instellingen ook mag geven, verdicht zich de moeilijkheid van de omgang met en de opvoeding van de maatschappelijk verwilderde jeugd ter sterkste. In het clubhuis komt immers de jongen of het meisje uit eigen verkiezing, los van de regels die een school, een sportvereniging of een fabriek nog stelt. In het clubhuis vindt welhaast de meest directe ontmoeting plaats van de verwilderde jeugd met de andere wereld, en dat op de basis van volkomen vrijblijvendheid. Dat juist hier van de leiding enorm veel geëist wordt, is duidelijk.

Wanneer nu met het oog op de moeilijke taak van het leiding geven aan verwilderde jeugd gevraagd wordt aan welke eisen een jeugd-leider wel niet moet voldoen, dan is het gevaar groot een onbereikbaar ideaal te gaan omschrijven, of - populair uitge-

drukt – een schaap met vijf poten te tekenen. Dit gevaar is trouwens evenzeer aanwezig, wanneer men tracht te zeggen hoe een goede onderwijzer, een goede sportleraar, een goede handelsman er uit dient te zien.

Dit wetende, dient toch allereerst iets gezegd te worden over de selectie van aanstaande clubhuisleiders. Onontkoombare voorwaarde voor hen is, dat zij zich persoonlijk verbonden weten met de jongens en meisjes die hun zullen worden toevertrouwd. Wie onder krankzinnigen werkt, moet geheel en al naast hen staan en ze van binnen uit willen begrijpen. Wie onder gevangenen werkt, moet de hele tragiek van de noodlottige botsing tussen conflictueuse persoonlijkheid en gedegenereerd milieu enerzijds, en de maatschappij en het recht anderzijds telkens weer als aan den lijve willen en durven ondergaan. Wie onder maatschappelijk verwilderde jeugd gaat werken, dient de durf te bezitten zich in te leven in deze jeugd, hun wrok en agressie tegenover de anderen mee te beleven, hun nood tot zijn eigen nood te maken. Werken onder krankzinnigen, gevangenen, verwilderde jongeren betekent in zekere zin een zelf doorleven van de krankzinnigheid, van de gevangenisstraf, van de uitzichtloosheid en vulgaire zinnelijkheid van de straatjeugd.

Maar tegelijkertijd houdt het in een min of meer duidelijk besef, hetzij theoretisch geformuleerd, hetzij uitsluitend in eigen leven ervaren, van de mogelijke waarde van het mens-zijn. Aan het mens-zijn in de meest brede zin zal hij die werkt onder psychisch geschondenen, deel moeten hebben. Hij zal kultuurdrager moeten zijn, zoals elders in dit rapport staat vermeld. Hij zal een eigen levenshouding moeten hebben gekozen, zoals R. 103 – zij het dan ook met het oog op de orthodoxe modaliteit in het protestantisme – uitvoerig uiteenzet.

Een dergelijk pathos is vooraf als konstaterbare facticiteit wel nooit aanwezig, en kan daarmee moeilijk een criterium voor selectie vormen. Desondanks is het voorwaarde voor een 'slagen' op dit terrein.

Dat aan andere, en meer grijpbare voorwaarden tevens voldaan moet zijn, is vanzelfsprekend. Een gezond lichaam, een gezonde persoonlijkheidsstructuur, een behoorlijk intellect en een redelijke ontwikkeling zal bij iedere jeugdleidersopleiding, hoe ook wereldbeschouwelijk of praktisch georiënteerd, noodzakelijke eis blijven.

Het is hier niet de bedoeling in bijzonderheden te treden ten aanzien van de opleiding zelf. De 'Samenvatting van verschillende nota's over de opleiding van leiders in het massageugdwerk', uitgegeven in gestencilde vorm door de Stichting Clubhuizen voor Ongeorganiseerde Arbeidersjeugd, Schröder van der Kolkstraat 1a te Utrecht, laat zien hoezeer de opleidingen der verschillende centra voor jeugdleidersopleiding verschillen, en . . . hoezeer ze overeenkomen. Slechts enkele losse opmerkingen, ten deze mogen hier een plaats vinden.

De opleiding tot jeugdleider moet in geen geval in een starre schematiek worden gedrukt. Want het werk zelf is daartoe veel te vlotend en vloeiend.

Een differentiatie moet mede worden doorgevoerd ten aanzien van de plaats die de betrokkene in het geheel van het werk inneemt of zal innemen. Het zojuist genoemde rapport geeft op blz. 12 een schematisch overzicht van de verschillende te vervullen functies, die elk een verschillende theoretische en praktische bekwaamheid eisen.

- *1. *Hulpverleners* – d.w.z. die leiders, die slechts voor een deel van hun (vrije) tijd in het massageugdwerk meewerken, al of niet betaald.
2. *Groepsleiders* – full-time beroepskrachten, die het directe werk met de groepen verrichten.
3. *Hoofdleiders* – full-time beroepskrachten, die de gehele leiding van één clubhuis als taak hebben.
4. *Topleiding* – hierbij te denken aan directeuren en directrices van een groep clubhuizen, landelijke topfiguren, etc.'

Een differentiatie is mede noodzakelijk met het oog op de verschillende wereld- en mensbeschouwingen die in ons land aktueel zijn. Een strak uniforme opleiding is onmogelijk, juist omdat het mens- en wereldbeeld in het jeugdleiderschap een grote rol speelt. Dit neemt niet weg, dat in bepaalde opzichten ook de opleidingen meer gemeenschappelijk kunnen werken dan thans vaak het geval is. In het hierboven aangehaalde rapport wordt namens de Hervormde Jeugdraad het volgende geschreven: 'Ik ben van mening, dat een decentralisatie uiteindelijk de kwaliteit van de opleiding zeer zal benadelen. Daarom meen ik, dat het noodzakelijk is om in het centrum van het land enige opleidingen te maken en deze opleidingen te splitsen naar de verlangens van de verschillende levensbeschouwingen. Wellicht is het dan mogelijk om bepaalde docenten zowel in de ene als in de andere opleiding te laten werken. Dit is inderdaad een besparing van kosten'.

Deze plasticiteit en differentiëring zal echter niet chaotisch moeten worden, zodat ieder doet wat goed is in zijn ogen. Ten volle moet daarom worden onderschreven, wat het reeds meermalen genoemde rapport schrijft op blz. 19: 'Een uniforme regeling t.a.v. een jeugdleidersdiploma lijkt ons absoluut noodzakelijk. Deze zou door een commissie vanuit de opleidingen in samenwerking met het Ministerie van O.K. en W. opgesteld en uiteindelijk door de Ministers bekrachtigd moeten worden. Dit brengt dus met zich mee, dat het jeugdleidersdiploma een officieel erkend rijksdiploma zou worden. En dit zou tevens consequenties hebben voor de salariëring van een jeugdleider, die in het bezit van een rijksdiploma is. Het examen moet worden afgenomen in de theoretische en in de praktische vakken. De examenregeling moet zodanig worden uitgewerkt, dat naast de theoretische kennis en de kennis van het materiaal, ook de paedagogische aanpak getoetst wordt.'

Door een officieel erkend jeugdleidersdiploma dat overigens vele nuances in zake mens- en wereldbeschouwing, inzake specialisatie e.d. kan omsluiten, zou het jeugdleiderschap tot erkend vak worden verheven. Salariëring en toekomstmogelijkheden zouden aanzienlijk worden versterkt. Van groot belang is hierbij tevens, dat de jeugdleider omstreeks zijn 45ste jaar kan overgaan in een ander beroep. Wanneer dit andere beroep in dezelfde 'sfeer' ligt, is dit des te beter. Te denken valt hier een overgaan naar het onderwijs of naar het volwassenwerk. Misschien kan de wat oudere jeugdleider ambtenaar worden in dienst van enige tak van kinderbescherming. Maar hoe dan ook, van de aanvang af moet rekening gehouden worden met de noodzakelijke overgang naar een ander beroep omstreeks de middelbare leeftijd.

Wie hiertegen zou aanvoeren, dat een rijksexamen zoals hier bedoeld, afbreuk zou

doen aan het charismatisch karakter van het jeugd-leider-zijn, herhaalt slechts Socratische argumenten, die op andere gebieden reeds lang gebleken zijn onhoudbaar te wezen. Wie ernst maakt met het probleem der maatschappelijk verwilderde jeugd, zal ook ernst moeten maken met de opleiding en erkenning van hen die willen trachten deze jeugd weer te integreren tot volwaardige mensen.

4A - DE MATERIËLE ZIJDE VAN DE VACANTIEBESTEDING

Zeër is het te betreuren dat de lange zomervacantie en de andere vacaties zo vaak op straat worden doorgebracht. Er wordt wat omgehangen, men verveelt zich, komt door die verveling tot baldadigheid enz. Door verschillende scholen zijn reeds loffelijke pogingen ondernomen om wat meer van de vacaties te maken.

Materieel wordt daartoe niet zo veel gevraagd. Enig geld is noodzakelijk om te reizen. Doch dit betalen de ouders graag, als zij weten dat het kind naar buiten gaat. Waar het op neerkomt is de goede wil van de jeugd-leider of onderwijzer om een deel van zijn vacantie aan zijn groep of klas te besteden. Mogelijkheden zullen moeten worden gezocht om het kind te helpen tot een productieve vacatiebesteding te komen.

5 - INSTELLINGEN

Het verblijf van de jeugd in instellingen buiten het ouderlijk milieu levert mogelijkheden om de mentaliteit te verbeteren, of . . . slechter te maken. Hier valt allereerst te denken aan de militaire dienst. De diensttijd zelf kan waardevol zijn voor de ethische, aesthetische en sociale vorming van de betrokkene. Ook het leger is een mogelijk milieu van opvoeding of heropvoeding. De sociale dienst van het leger heeft ook een paedagogische taak. In feite echter is het veelal zo, dat de verwildering, vooral van de intellectuele jeugd, in het leger bevorderd wordt.

Zeër zeker zal het land en volk ten goede komen, indien ongeschoolden in hun diensttijd de gelegenheid krijgen een vak te leren. Bij de indeling van militairen zal rekening met deze eis gehouden moeten worden. Beroepen als chauffeur, bakker en kok kunnen op deze wijze voor de ongeschoolde open komen te liggen.

Wij komen de maatschappelijk verwilderde jeugd tegen in herstellingsoorden, ziekenhuizen, gevangenissen, opvoedingsinrichtingen enz. In al deze instellingen kan door een goede leiding een belangrijke invloed ten goede worden uitgeoefend. Het persoonlijk contact met de cultuurdrager is ook weer het belangrijkste.

6 - VERVOERMIDDELEN

Van belang is, dat de vervoermiddelen snel, zindelijk en goedkoop zijn. Een goede verbinding tussen huis en arbeid zal de verveling tot een minimum reduceren gedurende het vervoer. Ook voor de vacantie van de arbeiders is goed en goedkoop vervoer van groot belang.

Wij zijn ons ervan bewust, dat het onmogelijk zal zijn de voorgestelde veranderingen binnen een korte tijd in praktijk te brengen. Wel zijn verschillende voorstellen meer van organisatorische aard. Doch ook het in praktijk brengen daarvan is een zaak van jaren. In dit resumé is niet gestreefd naar volledigheid. Er zijn nog talrijke andere maatregelen te noemen in het belang van de maatschappelijk verwilderde jeugd. Alleen de meest noodzakelijke en uitvoerbare maatregelen zijn hier genoemd.

AANHANGSEL - DE SUBSIDIE-REGELING

Wie met personen spreekt die werkzaam zijn onder de maatschappelijk verwilderde jeugd, wordt onmiddellijk betrokken in de financiële nood van dit werk. Een ieder klaagt op zijn wijze over gebrek aan materiële middelen.

Nu behoort het in geen geval tot de door de Minister gestelde taak, om inzake de subsidieregeling ook maar enig voorstel te doen. Het grote belang van deze zaak maakt het echter gewenst, dat in dit aanhangsel althans enige meningen worden weergegeven van mensen-uit-de-praktijk. Deze meningen mogen hier volgen, zonder enige nadere toelichting, en zonder ook de naam van de voorsteller te noemen.

'Het is noodzakelijk een landelijke regeling te treffen zodat het werk dat in de clubhuizen geschiedt, volledig gesalarieerd wordt door subsidie.'

'Voor een goede ontwikkeling van het massajeugdwerk zal een vaste financiële basis noodzakelijk zijn. Ook de sociale positie van de werkers in deze tak van dienst roept om verbetering, ja zelfs om erkenning, waarvoor een zekere minimale subsidie zal kunnen dienen. Onzes inziens is een bijdrage van de landelijke overheid op een basis van 50% van de exploitatie-uitgaven een stap in de goede richting. Voor de plaatselijke overheid en het particuliere leven blijft dan altijd nog een aanzienlijke ruimte. Zou de overheid hiertoe willen besluiten, dan zou de eis gesteld kunnen worden voor de beroepskrachten in het Massajeugdwerk een redelijke pensioenregeling te scheppen.

'Ten aanzien van nieuw werk zou een regeling te maken zijn, die b.v. 40% van de uitgaven vergoedde met de eis, dat twee jaar na de eerste voorlopige subsidie van 40%, het werk moet voldoen aan de eisen van het op normale basis van 50% gesubsidieerde werk. Wordt niet aan deze laatste eis voldaan, dan vervalt na twee jaar de hele subsidie.'

'Bij de bestaande regeling wordt al het werk, waardoor het gezin aan het jeugdzorgwerk wordt gebonden, van subsidiëring uitgesloten. Uitgaande van de gedachte, dat dit jeugdzorgwerk zijn deelnemers betreft uit 'bedreigde' of 'ontwrichte' gezinnen, is het een eerste plicht, bij de deelnemers door beïnvloeding vanuit het jeugdzorgcentrum de gezinsband te versterken of te herstellen. Alle werk ten behoeve van het gezin is primaire opdracht voor het jeugdzorgwerk, dat zonder deze activiteit nauwelijks van de 'gewone' jeugdzorgorganisaties te onderscheiden valt en met het etiket 'van de straat houden' voorzien kan worden. De redactie van a. onder 'Algemeen' (blz. 10 van

de Subs. voorw. 1951) is dan ook zeer ongelukkig en dient ófwel te vervallen, ófwel dusdanig gewijzigd te worden, dat werk met de ouders van de jeugdzorgjeugd in de exploitatierekeningen kan worden opgevoerd.

'De op blz. 8—9 gestelde voorwaarde voor het starten van nieuw werk heeft grote bezwaren. Uit de praktijk blijkt het hierdoor vrijwel onmogelijk in de bestaande behoeften aan nieuw werk ook maar enigszins te voldoen. Betere regeling van dit punt om uitbreiding van bestaand en start van nieuw werk mogelijk te maken is vereiste.

'Door het karakter van het werk is het onmogelijk een minimum leeftijdsgrens te stellen (nu 8 jaar!). In vele gevallen zal het noodzakelijk zijn, de jeugd reeds eerder op te vangen, terwijl hierdoor volgens de huidige regeling de ontwikkeling van het spel- en sportwerk in moderne zin voor een deel buiten de subsidieregeling zal vallen.

'Het lijkt niet wel mogelijk voor het gehele land een urgentieplan samen te stellen. Hoogstens kan men zeggen dat de kadervorming en het vormingswerk onder de mannelijke en vrouwelijke fabrieksjeugd zeer speciaal onder de loupe genomen moet worden. De taak van het Rijk, naast verruiming van geldelijke steun hieraan, is vooral gelegen in het stimuleren van deze beide punten.

'Voorts is de subsidieverruiming voor alle jeugdwerk ten plattelande, speciaal in die sectoren, die met industrialisatie in aanraking komen of zullen komen, een dwingende eis.'

'De bestaande subsidieregeling voor massajeugdwerk (pag. 7 van de Subsidievoorwaarden 1951) is negatief, en in hoofdzaak gericht op de methodiek. Positieve criteria van geografisch en sociaal milieu zouden als volgt kunnen worden omschreven:

'Ad pag. 7 punt 2: 'Bij het bepalen der subsidies wordt voorrang verleend aan die organisaties en afdelingen, die werkzaam zijn onder de ongeschoolde arbeidersjeugd in de grote steden — om de gedachten te bepalen, boven 50.000 inwoners — en in industriecentra'.

'Motivering: Deze groep is 't minst bereikbaar door bestaande activiteiten van kerk, vereniging e.d., heeft weinig of geen levensvulling in werk en vrije tijd, en 't minste contact met andere bevolkingsgroepen. In de grote steden en industriecentra is dit probleem 't meest urgent. Op het platteland kan dreigende jeugdverwildering worden opgevangen door vernieuwing en uitbreiding van bestaande activiteiten, en kan nieuw jeugdwerk m.n. massajeugdwerk worden ingevoegd in het kader van meer centraal opgezet vormingswerk (dorpshuis e.d.). Speciale aandacht worde hierbij geschonken aan nieuw te industrialiseren gebieden, m.n. Zuid-Oost-Drente, Zuid-Oost-Friesland, Zuid-West en Zuid-Oost Groningen e.d.'

'Het is wel duidelijk, dat de nu geldende regeling grote gebreken bevat. Maar het is desondanks buitengewoon moeilijk om concrete voorstellen te doen tot verbetering. De kern van de moeilijkheden ligt in het feit, dat zelfs een nauwkeurige definitie van massajeugdwerk nog altijd de vraag openlaat of juist al het werk van preventieve aard, gericht op het binden van jeugd, die nog geen massajeugd is, niet in even sterke mate steun behoeft. Hierbij denk ik met name aan het platteland, waar het afglijdingsproces

o.a. als gevolg van de industrialisatie, in volle gang is. Er zijn dorpen, waar een dorps-huis jeugd bindt, die nog geen massajeugd is, maar het zonder dit jeugdwerk stellig zou worden. Gaat men nu volgens een objectief criterium subsidie geven uitsluitend voor massajeugdwerk, dan dreigt een dergelijk dorp¹ als ik noemde, te worden uitgeschakeld en zal men later als er veel is bedorven, opnieuw maatregelen moeten gaan nemen.

'Men kan de onvolmaakte subsidieregeling, welke thans geldig is, behouden, indien men 1e. een inspecteur benoemt, die tesamen met een commissie van advies alle aanvragen om subsidie ter plaatse controleert. 2e. Indien deze inspecteur de beschikking krijgt over het materiaal, dat de samenwerkende instituten bijeenbrachten. Het is dringend noodzakelijk dat ieder massajeugdwerk of preventief werk wordt gezien in het licht van de gehele sociale situatie, die tot het werk aanleiding gaf. Op grond van goede sociografieën zou ook kunnen worden beslist, waar het preventief werk urgent is. 3e. Indien men het ene werk prioriteit wil geven boven het andere, ware het te wensen, dat ook hierbij de inspecteur zo volledig mogelijke gegevens in handen krijgt. Het zou bijv. mogelijk zijn bepaalde 'noodgebieden' aan te wijzen en daarvoor een zekere vermenigvuldigingsfactor toe te passen voor de 'normale' subsidiebedragen. Bijv. clubhuiswerk in Rotterdam-Z. tweemaal zo hoog aan te slaan als in Zwolle. Weliswaar schuilt hierin een zekere willekeur, maar deze is in iedere subsidieregeling onvermijdelijk. Mocht men van noodgebieden gaan spreken, waar het massajeugdwerk ook in preventieve vorm moet worden geconcentreerd, dan moet een lans gebroken worden voor enkele gedeelten van het platteland (Z.O. Friesland, Z.O. Drente enz.).'

'Een subsidiëring van het massajeugdwerk, uitgaande van het aantal leden der verenigingen, werkt zeker de 'Vermassing' in de hand. Elk tracht dan met allerlei middelen zoveel mogelijk kinderen te 'lokken', waardoor de onderlinge concurrentie hoogtij viert. Bovendien wordt men dan blind voor de enig juiste aanpak: vorming van persoonlijk contact leider-kinderen in zoveel mogelijk kleine groepen.'

'De ervaring leert dat de clubhuizen van jaar tot jaar een groter financieel tekort hebben, en dit tekort komt het sterkst tot uiting bij het kamperen. Verschillende clubhuizen beschikken slechts over enkele tenten, en er zijn zelfs clubhuizen die geen enkele tent bezitten en die via kampeerboerderijen moeten proberen het kampelement te compenseren. Vroeger konden de clubhuizen voor die jongens en meisjes, die sociaal onder de armsten gerekend worden, financieel bijspringen en voor hen het kampgeld verlagen. Door de nijpende financiële nood van de clubhuizen zelf wordt dit echter uiterst moeilijk. Zou het nu niet mogelijk zijn, dat voor het kampwerk voor ieder kind apart geld wordt uitgetrokken door een subsidieregeling?'

¹ (bedoeld is Eelde).

MAATSCHAPPELIJKE VERWILDERING

DER

JEUGD

*

RAPPORT
BETREFFENDE HET ONDERZOEK
NAAR DE GEESTESGESTELDHEID VAN DE
MASSAJEUGD

IN OPDRACHT VAN DE
MINISTER VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN
WETENSCHAPPEN SAMENGESTELD

AARDRIJKERIJ EN UITGEVERIJ BEDRIJF

'S GRAVENHAGE 1952

33472 - '52 - 49

K & H
Maat
mV

